

Grov kvinnofridskränkning

*Brottets hantering och utveckling i rättskedjan
1998–2017*

Grov kvinnofridskränkning

Brottets hantering och utveckling i rättskedjan
1998–2017

Rapport 2019:8

Brå – kunskapscentrum för rättsväsendet

Myndigheten Brå verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsbekämpning och brottsförebyggande arbete, till i första hand regeringen och myndigheter inom rättsväsendet.

Publikationen finns som pdf på www.bra.se. På begäran kan Brå ta fram ett alternativt format. Frågor om alternativa format skickas till tillgangligt@bra.se

Vid citat eller användande av tabeller, figurer och diagram ska källan Brå anges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

ISBN 978-91-88599-15-5
URN:NBN:SE:BRA-832
ISSN 1100-6676

© Brottsförebyggande rådet 2019
Författare: Lisa Westfelt, Nina Törnqvist, Lou Huuva, Alexandra Skarp
Produktion: Ordförädet AB
Omslag: Ordförädet/Maimi Laks
Tryck: E Print AB
Upplaga: 250 exemplar

Brottsförebyggande rådet, Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08-527 58 400, e-post info@bra.se, www.bra.se

Denna rapport kan beställas hos Norstedts Juridik, 106 47 Stockholm
Telefon 08-598 191 90, e-post kundservice@nj.se
Webbadress: www.nj.se/offentligapublikationer

Förord

Brottet grov kvinnofridskränkning infördes den 1 juli 1998 som ett led i att bekämpa mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Syftet var att stärka det straffrättsliga skyddet för kvinnor som utsätts för systematiska övergrepp, brott och kränkningar av en nuvarande eller tidigare partner, och att straffrättsligt markera allvaret i denna typ av upprepad brottslighet i nära relationer. Antalet anmälda brott, antalet personupplärdade brott och antalet lagföringar med grov kvinnofridskränkning ökade under de första åren efter brottets tillkomst. Men under den senaste tioårsperioden har såväl antalet anmälda brott som personupplärdade brott och lagföringar avseende detta brott minskat. Det är mot bakgrund av den minskningen som Brå i regleringsbrevet för 2017 fick i uppdrag att studera utvecklingen för brottet grov kvinnofridskränkning, och analysera orsakerna till minskningarna i rättskedjans olika led. En del i uppdraget har redovisats 2018 i skriften *Effekter av straffskärpningen för fridskränkningssbrott*. Föreliggande rapport utgör redovisningen av övriga delar i uppdraget. Rapporten vänder sig främst till regeringen och rättsväsendets aktörer, men även till andra med intresse för frågan.

Rapporten har författats av utredarna fil.dr Lisa Westfelt, fil.dr Nina Törnqvist, Lou Huuva och Alexandra Skarp. I projektet har även utredaren fil.dr Frida Andersson och projektassistenten Joanna Carlestål deltagit. Studien har vetenskapligt granskats av professor Margareta Hydén, verksam vid Linköpings universitet och jur.dr Malou Andersson, verksam vid Uppsala universitet.

Stockholm i juni 2019

Björn Borschos
Tf. Generaldirektör

David Shannon
Enhetschef

Innehåll

Sammanfattning	6
Studiens frågor och möjliga förklaringar	7
Datamaterial	7
Minskningen av antalet anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning.....	8
Minskningen av personuppleringen för grov kvinnofridskränkning.....	11
Utvecklingen av fällande domar med grov kvinnofridskränkning	13
Inledning	16
Syfte, frågor och möjliga förklaringar	18
Disposition.....	19
Brottskonstruktionen och straffbestämmelserna om grov kvinnofridskränkning	20
Våld i nära relationer – dimensioner, omfattning och anmälan.....	26
Metod och material	30
Statistiska uppgifter från den officiella kriminalstatistiken ..	30
Uppgifter från Nationella trygghetsundersökningen.....	30
Data från Brås misstankeregister	32
Uppgifter från fritexten i polisanmälningar med grov kvinnofridskränkning.....	34
Uppgifter från stämningsansökningar och domar	36
Intervjuer med rättsliga aktörer.....	37
Särskilda begrepp.....	38
Minskningen av polisanmälda brott	41
Utsatthet för våld i nära relationer i befolkningen.....	42
Anmälningbenägenhet	45
Den initiala rättsliga hanteringen vid anmälan	58
Överflyttningseffekter till underbrott	64
Överflyttningseffekter till närliggande brott	71

Minskningen av personuppleringen.....	78
Personuppleringen för grov kvinnofridskränkning är del i en större trend.....	81
Personuppleringen är sannolikt överskattad de tidiga åren och minskar inte så kraftigt	83
Kvarstående minskningen – förändrade förutsättningar att utreda grov kvinnofridskränkning?.....	85
Utvecklingen av fällande domar med grov kvinnofridskränkning	104
Minskat antal domar men något ökad fällandegrad	105
Bevisvårigheter och ökade beviskrav.....	109
Rättstillämpning vid åtal och dom	124
Mot ”säkrare” åtal över tid?	138
Svårt att dra paralleller till utvecklingen av grov fridskränkning	140
Utvecklingen av de polisanmälda fridskränkningsbrotten ser olika ut	140
En majoritet av de polisanmälda grova fridskränkningarna rör brott mot barn	140
Slutsatser och diskussion	144
Sammanfattande slutsatser i relation till studiens frågor....	144
Cirkelrörelser och ärendegenerationer.....	145
Intention och pragmatism – mot en alltmer rättslig inramning.....	147
Referenser	150
Bilageförteckning	162
Bilaga 1: Våld i nära relationer	163
Bilaga 2. Nationella trygghetsundersökningen	168
Bilaga 3. Tabeller anmälda brott per region	173
Bilaga 4. Om misshandel i nära relation.....	175

Sammanfattning¹

Brå fick i regleringsbrevet för 2017 i uppdrag att studera utvecklingen för brottet grov kvinnofridskränkning och analysera orsakerna till det minskade antalet anmälda, uppklarade och lagförda brott. Brottet grov kvinnofridskränkning infördes den 1 juli 1998 som ett led i att bekämpa mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Syftet var att stärka det straffrättsliga skyddet för kvinnor som utsätts för systematiska övergrepp, brott och kränkningar av en partner, och att straffrättsligt markera allvaret i denna typ av upprepad brottslighet i nära relationer. Brottskonstruktionen är unik i den meningen att flera enskilda, kriminaliserade handlingar bedöms tillsammans som en enhet, och ger grund för ett högre straffvärde än om de enskilda gärningarna hade bedömts enskilt.

Under de första åren efter brottets införande ökade antalet anmälda, uppklarade och lagförda brott. Från 2009 och framåt har dock antalet anmälda brott och antalet lagföringar minskat. Personuppklaringsprocenten för grov kvinnofridskränkning var som högst 2003 och 2004, och har därefter halverats. Det är mot bakgrund av dessa minskningar som Brå fått i uppdrag att närmare studera utvecklingen av grov kvinnofridskränkning och analysera orsakerna till det minskade antalet anmälda, uppklarade och lagförda brott. I uppdraget ingår att belysa om utvecklingen kan ha påverkats av hur bestämmelsen har tillämpats i olika delar av rättskedjan och av användningen av närliggande brottsrubriceringar. Brå ska också belysa om förändringar i den faktiska utsattheten eller anmälningsbenägenheten kan ha påverkat utvecklingen. I möjligaste mån ska Brå analysera om den observerade utvecklingen och orsakerna till den även gäller grov fridskränkning. Slutligen ska Brå analysera hur strafftiderna för grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning har utvecklats, mot bakgrund av den straffskärpning som trädde i kraft 2013. Denna sista del i uppdraget har redovisats i Brå

---

¹ En engelsk version av denna sammanfattning finns på Brås webbplats, www.bra.se. Klicka där på fliken *Publikationer*, och skriv sedan in rapportnumret i sökfältet.

(2018a) *Effekter av straffskärpningen för fridskränkingsbrott* och behandlas inte vidare i denna rapport.

Studiens frågor och möjliga förklaringar

Uppdraget har konkretiserats till tre huvudsakliga frågor. Den första är varför antalet anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning minskat under perioden 2009–2015. Tre möjliga bidragande förklaringar belyses: om utvecklingen hänger samman med en minskad faktisk utsatthet för denna typ av brott, om anmälningsbenägenheten kan antas ha förändrats för våld i nära relationer bland kvinnor, och om det har skett förändringar i den initiala rättsliga hanteringen av brottshandlingarna så att de i högre grad registreras som underliggande eller närliggande brott vid anmälan.

Den andra frågan är varför personuppleringen minskat för grov kvinnofridskränkning under perioden 2005–2017. För att belysa denna fråga behandlas fyra möjliga bidragande förklaringar: att utvecklingen hänger samman med en mer övergripande trend för brott mot person, om det har skett förändringar i registreringen av åtalsbeslut och omrubriceringar vid åtal, om det har skett förändringar i förutsättningarna att utreda grov kvinnofridskränkning, samt om en förändrad rättspraxis kring vad som krävs för fällande dom har påverkat kraven för att väcka åtal.

Den tredje huvudsakliga frågan som rapporten behandlar är varför antalet fällande domar (lagföringar) med grov kvinnofridskränkning minskat under perioden 2009–2017. De möjliga bidragande förklaringar som belyses är om utvecklingen hänger ihop med minskningar i tidigare led i rättskedjan, en utveckling mot högre beviskrav gällande stödbevisning i relation till målsägandes berättelse respektive en snävare juridisk bedömning av vad som krävs för att en serie brottshandlingar ska åtalas och dömas som grov kvinnofridskränkning.

Datamaterial

En rad olika datamaterial har samlats in för att besvara studiens frågor:

- *Statistiska uppgifter från den officiella kriminalstatistiken* används för att beskriva utvecklingen av antalet anmälda, upplagade och lagförda brott avseende grov kvinnofridskränkning, samt som underlag för tolkningen av eventuella överflyttningseffekter till under- och närliggande brott.

- Uppgifter från *Nationella trygghetsundersökningen* (NTU) används för att belysa om det skett förändringar i den faktiska utsattheten och av anmälningsbenägenheten, liksom för förtroendet för rättsväsendet.
- Från *Brås misstankeregister* har ett datauttag gjorts med samtliga brott och brottsmisstankar som antingen registrerats som grov kvinnofridskränkning eller som avslutats som grov kvinnofridskränkning under fyra undersökningsår: 2004, 2008, 2012 och 2016. Det används för att kartlägga eventuella förändringar i omrubriceringspraxis till och från grov kvinnofridskränkning respektive under- och närliggande brott, för att studera förändringar i registrering av åtalsbeslut och nedläggningsgrunder och för att ta fram handläggningstider i polisutredningen. Uttaget utgör också underlag för att följa ett urval åtalsbeslut med grov kvinnofridskränkning vidare i rättskedjan.
- Ett slumpmässigt urval av totalt 400 åtalsbeslut med grov kvinnofridskränkning under de fyra undersökningsåren har gjorts. För dessa åtalsbeslut har *stämningsansökan och dom* samlats in och kodats, för att belysa tillämpningen av grov kvinnofridskränkning vid åtal och dom.
- Vidare har totalt 800 *fritexter i polisanmälningar* avseende grov kvinnofridskränkning under de fyra undersökningsåren studerats, för att belysa tillämpningen vid anmälan.
- Inom ramen för projektet har även en *intervjustudie* genomförts med sammanlagt 43 personer: poliser, åklagare och målsägandebiträden som arbetar specialiserat med brott som sker i nära relationer, samt domare.

Minskningen av antalet anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning

Minskningen bedöms inte bero på minskad faktisk utsatthet

Minskningen av antalet anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning tycks inte bero på att det skett minskningar i utsattheten för upprepat partnervåld bland kvinnor i befolkningen. Nationella trygghetsundersökningen visar att andelen som uppger att de utsatts för hot och våld av en partner minst en gång under året, liksom andelen som utsatts för upprepat hot eller våld från en partner, har legat tämligen stabil fram till omkring 2014 och därefter ökat de senaste åren. Det är idag osäkert i vilken mån de senaste årens ökning representerar en faktisk

ökning eller en ökad rapporteringsbenägenhet för framför allt lindrigare händelser, men det pekar åtminstone inte på en minskad självrapporterad utsatthet under den period som anmälningarna om grov kvinnofridskränkning minskade.

Det finns inte uppgifter om utsatthet för våld i nära relationer att hämta från sjukvårdsdata. Däremot har det dödliga våldet mot kvinnor där gärningspersonen var en partner eller före detta partner inte minskat under perioden efter 2008.

Minskningen bedöms inte bero på förändringar i anmälningsbenägenheten

Minskningen i antalet anmälda brott bedöms inte heller bero på att anmälningsbenägenheten förändrats på något avgörande sätt för våld i nära relationer bland kvinnor. Uppgifterna om självrapporterad anmälningsbenägenhet utifrån NTU visar varken någon minskande eller ökande trend under den period som antalet polisanmälda brott minskade. Ungefär lika stor andel av de utsatta för partnervåld uppger under perioden att de har polisanmält minst en brotts handling, och andelen partnerrelaterade brotts handlinger som uppges vara polisanmälda har varken minskat eller ökat över tid. Det finns dock en rad svårigheter med att jämföra de uppgifter om anmälningsbenägenheten för upprepat hot och våld i nära relationer som kan tas fram utifrån NTU, och de faktiskt polisanmälda brotten med grov kvinnofridskränkning, vilket gör att resultaten bör tolkas med viss försiktighet.

Analysen av fritexter i denna studie tyder dock också på att anmälningsbenägenheten är relativt likartad under de fyra undersökningsåren. Det har inte skett några större förändringar i karaktären och allvarlighetsgraden i den brotts handling som föranledde polisanmälan, vilket indikerar att det är ungefär samma typ av händelser som inledningsvis blir registrerade som grov kvinnofridskränkning. Däremot framträder vissa skillnader över tid gällande den tidigare utsatthet som beskrivs i fritexten. Dokumentation av fysiskt våld, hot, andra brott och kränkningar och skador har ökat under de fyra studerade åren. Detta kan tolkas som att det numera i inledningskedet krävs mer omfattande utsatthet för att grov kvinnofridskränkning ska komma ifråga som brottsrubricering och att man i lägre grad registrerar enskilda brotts handlinger som grov kvinnofridskränkning. Det kan också tolkas som att dokumentationen av tidigare händelser och skador har ökat. Tolkningarna utesluter dock inte varandra.

Förändringar i de inledande registreringsrutinerna vid anmälan bidrar till minskningen

Däremot visar resultaten från både intervjuer, polisanmälningar och misstankedata att det skett förändringar i de inledande registreringsrutinerna vid anmälan. Det bedöms ha haft effekt för antalet anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning.

Utvecklingen tycks ha gått mot att brottsändelser i högre grad registreras som underbrott vid anmälan i stället för som grov kvinnofridskränkning. Intervjuerna pekar mot att man idag, till skillnad mot tidigare, ger uttryckliga instruktioner till poliser i yttre tjänst att de ska rubricera brottsändelser som de enskilda underbrott som ingår i en grov kvinnofridskränkning, så att utredare och åklagare senare kan samla ihop dessa till en grov kvinnofridskränkning i de fall det är aktuellt. Tidigare var det vanligt att man från början anmälde brottsändelsen som grov kvinnofridskränkning, om det brott polisen åkt ut på hade skett i en nära relation. Analysen av fritexter visar att det skett en förändring i anmälningsupptagningen så att allt färre av anmälningarna om grov kvinnofridskränkning tas upp av polis på plats. Den minskningen tolkas i första hand som en effekt av att polisen i högre grad rubricerar brottsändelser som underbrott vid anmälan i de fall anmälan tas upp på plats i anslutning till brottsändelsen, och tyder på en överflyttning till underbrott vid registreringen av anmälningar om brott i nära relationer. Minskningen av anmälningar som tagits upp på plats torde spegla att brottsändelser i allt högre grad registreras som något annat än grov kvinnofridskränkning vid anmälan. En större andel av fritexterna 2004 innefattar också endast *en* brottsändelse, jämfört med de senare undersökningsåren. Det indikerar att man då i högre grad än de tre senare undersökningsåren registrerade enskilda brottsändelser som grov kvinnofridskränkning. Polisens och åklagarnas ärendehanteringssystem är heller inte anpassade till en brottskonstruktion som grov kvinnofridskränkning som byggs upp av underbrott. Det skapar incitament för att registrera händelser som underbrott eller att parallellregistrera brottsändelser som både grov kvinnofridskränkning och underbrott i samma anmälan.

Utvecklingen för anmälningsstatistiken över misshandel i nära relationer, olaga hot och ofredande motsäger inte en sådan utveckling. Överflyttningar av anmälningar till underbrott, på grund av förändrade registreringsrutiner vid anmälan, bedöms därför ha medfört en minskning av anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning. Därmed bidrar sannolikt inte överflyttningar av anmälningar till olaga förföljelse eller grov fridskränkning i någon större grad till utvecklingen.

Resultaten från misstankedata pekar dock på att i den mån brottshändelser registreras som underbrott, tycks de också stanna som underbrott i ungefär lika grad över tid. Det talar emot att det faktiskt sker en sådan hopsamling av underbrott till en grov kvinnofridskränkning senare under utredningen som man kanske tänker sig ”borde” ske, åtminstone via omrubricering.

Minskningen av personuppleringen för grov kvinnofridskränkning

Minskningen är del i en större minskande trend för brott mot person

Utvecklingen av personuppleringen för grov kvinnofridskränkning faller inom ett mer generellt mönster för brott mot person. Personuppleringen för närliggande brott, som misshandel, olaga hot och ofredande, mot såväl specifikt kvinnor som generellt, har minskat på likartat sätt. Personuppleringen för alla brott mot person sammantaget har halverats sedan 2002. En del av minskningen av personuppleringen för grov kvinnofridskränkning bedöms därför rimligen bero på samma faktorer som den mer generella minskningen av personuppleringen för brott mot person. Inom ramen för detta uppdrag har det dock inte varit möjligt att genomföra någon större analys av minskningar av personuppleringen för brott mot person mer generellt.

Att grov kvinnofridskränkning följer det mer generella mönstret för flera brott mot person, utesluter dock inte att det därutöver också kan finnas speciella omständigheter med detta brott som leder till mer specifika faktorer som påverkat utvecklingen. Faktorer som har påverkat uppleringen för grov kvinnofridskränkning kan även ha bäring för minskningen för andra brott. Sådana faktorer har belysts i rapporten och bedöms ha påverkat utvecklingen (se avsnittet *Bristande personalresurser och hög arbetsbelastning har påverkat förutsättningarna för att utreda grov kvinnofridskränkning* nedan).

Personuppleringen för grov kvinnofridskränkning är sannolikt överskattad de tidiga åren och minskar därmed inte så kraftigt

De data som samlats in från misstankeregistret, i kombination med uppgifter från de insamlade stämningsansökningarna, tyder på att den höga personuppleringsprocenten för grov kvinnofridskränkning de tidiga åren åtminstone till viss del var en över-skattning. Minskningen som har skett därefter är därmed inte så kraftig som det framstår utifrån uppleringsstatistiken.

Överskattningen hänger samman med förändringar i hur åtalsbeslut registrerades i Åklagarmyndighetens ärendehanteringssystem före och efter införandet av Cåbra år 2007. Den slutsatsen bygger på att det för undersökningsåret 2004 finns en relativt stor diskrepans mellan det åtalsbeslut som utifrån uppgifterna i Åklagarmyndighetens dåvarande system Brådis hade hämtats in till misstankeregistret, och uppgifterna i den faktiska stämningens ansökan som samlats in för dessa åtalsbeslut. År 2004 var det 34 procent av alla åtalsbeslut på grov kvinnofridskränkning i misstankeregistret som i själva stämningens ansökan åtalats som underbrott. Någon sådan diskrepans finns inte för de senare undersökningsåren. Då överensstämmer beslutet i misstankeregistret i de allra flesta fall med åtalet i den faktiska stämningens ansökan. Resultaten tyder på att omkring en tredjedel av åtalsbesluten på grov kvinnofridskränkning före införandet av Cåbra kan ha avsett åtal på underbrott. Det innebär att personupplklaringsprocenten för åren före införandet av Cåbra överskattas för grov kvinnofridskränkning, och att nivån är mer rättvisande från 2008 och framåt.

Bristande personalresurser och hög arbetsbelastning har påverkat förutsättningarna för att utreda grov kvinnofridskränkning

Det finns en kvarstående minskande trend för personupplklaringsprocenten för grov kvinnofridskränkning, även med hänsyn taget till den sannolika överskattningen av personupplklaringsprocenten de tidiga åren. Tidigare studier har identifierat en rad framgångsfaktorer för att klara upp brott som rör våld i nära relationer, faktorer som också framstår som väl kända bland aktörer inom rättsväsendet som är specialiserade på relationsvåld. Denna studies resultat tyder på att en ansträngd arbetssituation med bristande personalresurser och allt längre utredningstider har haft en negativ påverkan på möjligheterna att arbeta utifrån dessa framgångsfaktorer. Både de intervjuer som genomförts och andra insamlade data pekar på det. Den ansträngda arbetssituationen bidrar till höga balanser, en hög arbetsbelastning på enskilda utredare och en sårbarhet i utredningarna. Grov kvinnofridskränkning innebär också omfattande och krävande utredningar som sannolikt är extra känsliga för brister i personalresurser. Dessa förhållanden har bidragit till minskade förutsättningar att stötta målsägande, till minskade möjligheter att arbeta med färskare ärenden och till att kompetens kring förhör och bemötande tappas. Parallellt visar NTU ett minskat förtroende för rättsväsendet bland upprepade partnerutsatta kvinnor. Minskat förtroende kan ha påverkat i vilken mån de vill medverka i rättsprocessen och även i vilken grad upprepade utsatta kvinnor polisanmäler upprepade händelser.

Den höga arbetsbelastningen och de bristande personalresurserna bedöms också leda till processekonomiska sällningsmekanismer som bidrar till överflyttning av brottsändelser till underbrott under utredningens gång, så att åtal väcks på enskilda underbrott i stället för grov kvinnofridskränkning.

De initiala utredningsåtgärderna är viktiga för möjligheterna att klara upp brott. Dessa bedöms visserligen ha förbättrats över tid, men eftersom antalet och andelen anmälningar avseende grov kvinnofridskränkning som tas upp på plats minskat, innebär det en minskad andel anmälningar där goda förutsättningar för initiala utredningsåtgärder finns.

Höjda krav på stödbevisning för alla brottsändelser i åtalet för grov kvinnofridskränkning och en utveckling mot en snävare rättslig bedömning av vad som krävs för att en serie brottsändelser ska rubriceras som en grov kvinnofridskränkning har sannolikt också bidragit till att åtalen blivit färre. Sammantaget bedöms dessa processer ha bidragit till den minskade personuppleringen.

Utvecklingen av fällande domar med grov kvinnofridskränkning

I uppdraget ingår även att belysa det minskade antalet lagföringar med grov kvinnofridskränkning. I den här studien har utvecklingen av fällande domar för grov kvinnofridskränkning varit i fokus, eftersom ett lagföringsbeslut gällande grov kvinnofridskränkning i princip alltid innebär en fällande dom i tingsrätt. Antalet åtalsunderlåtelse är mycket litet för detta brott, och beslut om strafföreläggande förekommer inte.

Minskat antal domar, men något ökad fällandegrad

Antalet fällande tingsrättsdomar med grov kvinnofridskränkning har minskat sedan 2009. I första hand är detta en effekt av minskningar i tidigare led i rättskedjan. I relation till antalet anmälda brott har andelen fällande domar visserligen minskat, men i relation till antalet väckta åtal har fällandegraden i stället ökat något över tid. En viss ökande andel av åtalen för grov kvinnofridskränkning leder alltså till fällande dom. Denna utveckling tolkas som en anpassning till högre krav på stödbevisning för enskilda brottsändelser, och som en förändrad rättslig bedömning där allt fler brott krävs för att en serie brottsändelser ska dömas som grov kvinnofridskränkning. Åtalen kan därmed sägas ha blivit färre men säkrare, utifrån att de i högre grad lever upp till kraven för fällande dom.

Högre krav på stödbevisning för enskilda brottshändelser

De intervjuade pekar samstämmigt på att de upplever att kraven på stödbevisning för de enskilda brottshändelser som ingår i åtalet om grov kvinnofridskränkning har höjts successivt över tid. De uppfattar också att detta minskar möjligheterna att väcka åtal.

Att kraven på stödbevisning har höjts för de enskilda underåtalspunkter och brottshändelser som ingår i åtalet om grov kvinnofridskränkning, tycks också få stöd av resultaten från stämningansökningar och domar. Det har över tid skett en breddning i repertoaren av bevisning som åberopas i stämningansökningarna, och det har blivit svårare att få igenom samtliga underåtalspunkter och samlingsåtalspunkter inom åtalet vid dom i tingsrätt. Vidare specificeras såväl brottshändelser som underåtalspunkter i högre grad i stämningansökningar. I fritexterna syns ökad specificeringsgrad av brottshändelser, initiala utredningsåtgärder och förekomst av skador. Även det kan tolkas som effekter av ökade beviskrav i senare led.

Utveckling mot ”säkrare” åtal

Tillämpningen av brottet grov kvinnofridskränkning vid åtal och dom studeras utifrån intervjuerna, stämningansökningarna och domarna. Det tycks utifrån den kartläggningen inte ha skett några avgörande förändringar i tillämpningen när det gäller vilken typ av händelser som åtalas och döms som grov kvinnofridskränkning. Förekomst av fysiskt våld fungerar som utgångspunkt för om grov kvinnofridskränkning ska komma ifråga som brottsrubricering, och det krävs minst tre brottshändelser av en viss ”tyngd” och allvarlighetsgrad. Andra typer av brott uppfattas komplettera ärendet och kan ”läggas till”, men inte själva utgöra tillräckligt underlag för att på egen hand utgöra grov kvinnofridskränkning. Intervjuerna pekar på att det är mer otydliga ramar för hur brott utan fysiskt våld ska bedömas. Det finns också utrymme för olika bedömningar av hur olika typer av verbala kränkningar ska hanteras i utredningen och hur de ska rubriceras.

Dessa samlade erfarenheter motsvaras väl av resultaten från stämningansökningar och domar, och bekräftas också av resultaten från analysen av fritexter. Misshandel dominerar vid såväl åtal som dom alla fyra undersökningsåren, och en allt större andel åtal omfattar tre eller fler misshandelshändelser. Allvarlighetsgraden i dessa händelser tycks dock relativt likartad över tid.

Trots en bred brottskatalog för grov kvinnofridskränkning är det ovanligt med andra brott än misshandel, olaga hot och ofredanden i åtalen.

Intervjuerna pekar också på variationer i hur det tidsmässiga sambandet mellan olika brottstillfällen bedöms, och att det saknas en entydig rättspraxis i fråga om vad tidsmässigt samband konkret innebär. Det uttalade fokuset på fysiskt våld uppfattas ha ökat över tid, och i kombination med utrymmet för varierande bedömningar kring brott utan fysiskt våld och av verbala kränkningar, kan det leda till att brotts handlingar utan fysiskt våld till viss del prioriteras bort i utredningsarbetet. I förlängningen kan det innebära att det tidsmässiga sambandet mellan brotts handlingar går förlorat. Detta kan ha haft effekter på i vilken grad man väcker åtal för grov kvinnofridskränkning respektive på underbrott.

En möjlig tolkning utifrån dessa resultat är att utvecklingen över tid går mot att brottsutredningarna rörande grov kvinnofridskränkning inriktas mot säkrare åtal utifrån vad som leder till fällande dom, samtidigt som det innebär att arbetssätten fokuserar mindre på den utsatta kvinnans upplevelse och totala situation. Den rättsliga ramen för vad som krävs för en fällande dom i en grov kvinnofridskränkning kan tänkas ha blivit tydligare för de rättsliga aktörerna, och att åtalen rörande grov kvinnofridskränkning därför idag är färre men ”säkrare”.

De övergripande resultaten kan vidare tolkas som att rättsväsendet har blivit bättre på att hantera de former av våld i nära relationer som även sedan tidigare varit föremål för rättsväsendets hantering, framför allt upprepade fall av misshandel, men har svårare att rättsligt rama in den helhet och de straffrättsligt lindriga gärningar som brottet grov kvinnofridskränkning ursprungligen var tänkt att fånga upp.

Inledning

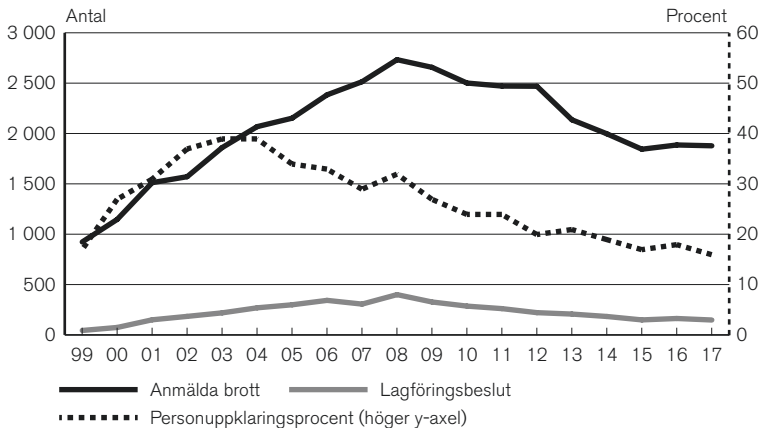
Mäns våld mot kvinnor i nära relationer är ett allvarligt samhällsproblem, och en fråga som uppmärksammats allt mer de senaste decennierna. En rad samhälleliga åtgärder både inom och utom rättsväsendet har genom åren vidtagits för att bättre kunna förebygga och lagföra gärningspersoner för denna typ av våld. I Sverige har det straffrättsliga systemet fått en central roll i detta arbete genom att tillämpa ny lagstiftning, utveckla den egna verksamheten, samt genom ökad kompetens och förbättrade arbetsmetoder (Brå 2000; Brännvall 2016).

Som ett led i arbetet för att bekämpa mäns våld mot kvinnor i nära relationer, men även våld i andra nära relationer, infördes brotten grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning den 1 juli 1998 (brottsbalken 4a§). Syftet med bestämmelsen om grov kvinnofridskränkning var att stärka det straffrättsliga skyddet för kvinnor som utsätts för systematiska övergrepp och kränkningar av en nuvarande eller före detta partner, och att straffrättsligt markera allvaret i den upprepade brottslighet som personer kan utsättas för i nära relationer. Brottskonstruktionen är unik i den meningen att flera enskilda, kriminaliserade handlingar bedöms tillsammans som en enhet och ger grund för ett högre straffvärde än om de enskilda gärningarna hade bedömts var för sig.

Under den inledande tioårsperioden från 1998 fram till 2008 ökade antalet polisanmälningar gällande grov kvinnofridskränkning, från omkring 1 000 anmälda brott 1999 då brottsrubriceringen var ny till som mest drygt 2 700 anmälda brott 2008. Sedan 2009 har dock antalet anmälningar gällande grov kvinnofridskränkning minskat fram till 2015, varefter antalet legat på knappt 1 900 anmälda brott per år. Personuppklaringen ökade under den första femårsperioden och var som högst 2003 och 2004 då knappt 40 procent av alla anmälda brott gällande grov kvinnofridskränkning personuppklarades, det vill säga fick ett beslut om åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse. Därefter har personuppklaringsprocenten minskat under i stort sett hela perioden fram till 2017, då den mer än halverats och låg på

16 procent. Antalet fällande domar med grov kvinnofridskränkning visar ett liknande mönster som antalet anmälda brott – antalet ökade fram till 2008 då 400 lagföringsbeslut (i princip endast tingsrättsdomar) med grov kvinnofridskränkning som huvudbrott fattades, för att därefter minska fram till 2015. Därefter har antalet domar legat på omkring 150 per år. Utvecklingen visas i figur 1.

Figur 1. Antal anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning, personuppläringsprocent² samt antal lagföringsbeslut (i princip fällande domar i tingsrätt) med grov kvinnofridskränkning som huvudbrott. 1999–2017.

Källa: Kriminalstatistiken.

Det är mot bakgrund av denna utveckling som Brå i regleringsbrevet för 2017 fick i uppdrag att studera utvecklingen av grov kvinnofridskränkning och analysera orsakerna till det minskade antalet anmälda, upplärade och lagförda brott. I uppdraget ingår att belysa om utvecklingen kan ha påverkats av hur bestämmelsen om grov kvinnofridskränkning har tillämpats i olika delar av rättskedjan, samt av användningen av närliggande brottsrubriceringar. Brå ska också belysa om förändringar i den faktiska utsattheten eller anmälningsbenägenheten för dessa brott kan ha påverkat utvecklingen. I möjligaste mån ska Brå analysera om den observerade utvecklingen och orsakerna till den även gäller grov fridskränkning. Slutligen ska Brå analysera hur strafftiderna för grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning har utvecklats, mot bakgrund av den straffskärpning som trädde i kraft 2013.

² Andelen av de anmälda brotten som fått ett beslut om åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse. För grov kvinnofridskränkning innebär detta i princip alltid ett beslut om åtal, då strafförelägganden och åtalsunderlåtelser för dessa brott är mycket ovanligt.

Den del i uppdraget som handlar om att studera hur strafftiderna utvecklats, har redovisats i Brå (2018a) *Effekter av straffskärpningen för fridskränkingsbrott* och behandlas inte vidare i denna rapport.

Enligt uppdraget ska Brå i möjligaste mån analysera om utvecklingen och orsakerna till minskningarna i kriminalstatistiken för grov kvinnofridskränkning även gäller grov fridskränkning. De slutsatser som inom ramen för uppdragets genomförande varit möjliga att dra gällande grov fridskränkning, redovisas i kapitlet *Svårt att dra paralleller till utvecklingen av grov fridskränkning*.

Syfte, frågor och möjliga förklaringar

Rapportens huvudsakliga syfte är att studera användningen av brottsrubriceringen grov kvinnofridskränkning, och analysera tänkbara förklaringar till det minskade antalet anmälda, upplärade och lagförda brott. I arbetet har en explorativ ansats använts för att identifiera aspekter som är viktiga för att förstå och tolka utvecklingen gällande användningen av brottsrubriceringen grov kvinnofridskränkning. Efter ett inledande analysarbete har uppdraget konkretiserats till tre huvudsakliga frågor och ett antal bidragande möjliga förklaringar, vilka belyses genom rapportens olika insamlade datamaterial.

1. Varför har antalet anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning minskat under perioden 2009–2015?

I rapporten belyses om utvecklingen kan hänga samman med att

- a) utsattheten för upprepat partnervåld minskat bland kvinnor i befolkningen
- b) anmälningsbenägenheten för våld i nära relationer har förändrats
- c) det har skett förändringar i den initiala rättsliga hanteringen av brotts handlingarna, så att de i högre grad registreras som underliggande eller närliggande brott vid anmälan.

2. Varför har personuppklaringen för grov kvinnofridskränkning minskat under perioden 2005–2017?

I rapporten belyses om den minskade personuppklaringen hänger samman med

- a) en mer övergripande trend med minskad personuppklaring för brott mot person
- b) förändringar i registreringen av åtalsbeslut och omrubriceringar vid åtal

- c) förändrade förutsättningar för att utreda grov kvinnofridskränkning på grund av förändringar i ärendenas karaktär och/eller på grund av faktorer kopplade till polisens och åklagarnas möjligheter att utreda våld i nära relationer
- d) om en förändrad rättspraxis i domstol kring vad som krävs för en fällande dom har påverkat kraven för att väcka åtal.

3. Varför har antalet fällande domar med grov kvinnofridskränkning minskat under perioden 2009–2017?

I rapporten belyses om det minskade antalet fällande domar hänger samman med

- a) minskningar i tidigare led, det vill säga anmälningar och åtal
- b) en utveckling mot högre beviskrav gällande stödbevisning i relation till målsägandes berättelse
- c) en snävare juridisk bedömning av vad som krävs för att en serie brotts handlingar ska åtalas och dömas som grov kvinnofridskränkning.

Disposition

Rapportens inledningskapitel beskriver uppdraget, syfte och frågor, brottskonstruktionen och straffbestämmelserna för grov kvinnofridskränkning, samt innehåller ett avsnitt om tidigare forskning kring våld i nära relationer. Rapportens andra kapitel *Metod och material* beskriver de datamaterial som samlats in och hur de använts.

Därefter följer kapitlet *Minskningen av polisanmälda brott* som behandlar den första övergripande frågan om minskningen av anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning. Kapitlet belyser självrapporterad utsatthet, anmälningsbenägenhet, liksom frågan om förändrade registreringsrutiner vid anmälan, anmälningsupptagning och karaktär på den polisanmälda brottsligheten. Kapitlet avslutas med att belysa överflyttningseffekter till underliggande och närliggande brott vid anmälan.

Det fjärde kapitlet *Minskningen av personuppleringen* behandlar den andra övergripande frågan i uppdraget: förklaringar till den minskade personuppleringen. Kapitlet tar upp den generella trenden för brott mot person över tid, och förändringar i registrering av åtal och ökad grad av omrubriceringar vid åtal. Kapitlet behandlar identifierade framgångsfaktorer för utredningar i våld i nära relationer, vilka hinder och svårigheter som finns för att arbeta med framgångsfaktorerna och vilka effekter det kan ha haft för personuppleringen.

Rapportens femte kapitel *Utvecklingen av fällande domar* behandlar uppdragets tredje övergripande fråga om det minskade antalet lagföringar med grov kvinnofridskränkning. Kapitlet belyser en ökad fällandegrad i relation till åtal, frågan om ökade krav på stödbevisning samt uppfattningar hos rättsväsendets aktörer kring vad som krävs för åtal och fällande dom. Kapitlet innefattar även analyser av tillämpningen vid åtal och dom.

I det sjätte kapitlet *Svårt att dra paralleller till utvecklingen av grov fridskränkning* diskuteras de slutsatser som inom ramen för uppdragets genomförande varit möjliga att dra gällande grov fridskränkning.

Rapporten avslutas med ett kapitel med *Slutsatser och diskussion*.

Brottskonstruktionen och straffbestämmelserna om grov kvinnofridskränkning

Fridskränkningens brotts tillkomst – från kvinnofridsreformen och framåt

Tillkomsten av brottet grov kvinnofridskränkning kan ses mot bakgrund av att mäns våld mot kvinnor uppmärksammades och etablerades som samhällsproblem under mitten 1990-talet, både internationellt och nationellt (Wendt Höjer 2002; Lindström 2004; SOU 2015:55). Av särskild betydelse är att FN:s generalförsamling år 1993 antog *Deklarationen om avskaffande av våld mot kvinnor*. Deklarationen beskriver våld mot kvinnor som en kränkning av mänskliga rättigheter och framhäver staters ansvar att bedriva en politik som syftar till att avskaffa våld mot kvinnor. Samma år tillsatte den svenska regeringen en kvinnovåldskommission som fick i uppdrag att göra en översyn av frågor som rör våld mot kvinnor och föreslå åtgärder för att motverka dessa former av våld. Denna utredning ledde fram till kvinnofridsreformen och slutbetänkandet *Kvinnofrid* (SOU 1995:60).

Som en del av arbetet föreslog kvinnovåldskommissionen införandet av ett nytt brott som särskilt tar sikte på våld i nära relationer, fridskränkningens brotten. Som grund för det nya brottet lutade sig kommissionen mot aktuell forskning om våld i nära relationer, som bland annat visat att det som utmärker våld i nära relationer är dess upprepade och ofta långvariga karaktär. Med utgångspunkt i studier om utsatta kvinnors erfarenheter tog kommissionen upp att mäns våld i nära relationer spänner över fysiskt, psykiskt, sexuellt, materiellt och ekonomiskt våld av olika grovhet och att förövaren genom dessa våldsformer kontrollerar och begränsar den utsattas livsutrymme. Denna forskning visar även att kvinnor som lever i ett förhållande där de

utsätts för olika former av övergrepp bryts ner psykiskt och att deras tillvaro till stora delar präglas av rädsla för hot och våld. I linje med dessa resonemang poängterade kommissionen att de enskilda, fysiska våldshandlingarna endast utgör en del av den utsatta kvinnans livssituation och att även rättsligt sett lindriga brott för med sig starkt negativa konsekvenser för den utsatta. Kommissionen menade vidare att den sammantagna bilden av våld som sker i nära relationer riskerar att gå förlorad i en straffrättslig kontext som fokuserar på enskilda gärningar. Utifrån denna bild menade kommissionen att det behövdes ett nytt brott som tog systematiken i kränkningarna i beaktande, och som svarade mot dessa brister i det rättsliga skyddet mot kvinnor som utsätts för övergrepp av nuvarande eller tidigare partner.

När fridskränkningarna infördes var det en unik brottskonstruktion inom svensk rätt såtillvida att flera enskilda, i sig straffbara, gärningar ska bedömas som en enhet och ges ett högre straffvärde. Brottskonstruktionen syftade till att synliggöra förhållandet mellan män och kvinnor som gärningsperson respektive offer, och motiverades av de tydliga skillnaderna beträffande var och av vem kvinnor respektive män blir utsatta för våldsbrott.³ I samband med att grov kvinnofridskränkning infördes i brottsbalken blev Sverige ett av de första länderna i världen med en speciell lagstiftning rörande mäns våld mot kvinnor i nära relationer.

Fortsatta politiska satsningar

Sedan 1990-talet har våld mot kvinnor i Sverige betraktats som en jämställdhetspolitisk fråga (prop. 1990/91:113) och de jämställdhetspolitiska målen har innefattat att mäns våld mot kvinnor ska upphöra (se t.ex. prop. 1993/94:147; prop. 2008/09:1; skr. 2011/12:3; skr. 2016/17:10). De jämställdhetspolitiska målen stärktes år 2011 när Sverige undertecknade Europarådets konvention om förebyggande och bekämpande av våld mot kvinnor och våld i hemmet.⁴ Sedan kvinnofridsreformen genomfördes och brottet grov kvinnofridskränkning infördes i brottsbalken, har det gjorts politiska satsningar i frågor som rör mäns våld mot kvinnor. Under årens lopp har ett flertal nationella åtgärdsplaner, handlingsplaner och strategier mot mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer utvecklats (se t.ex. ds 2001:73; SOU 2002:71; prop. 2002/03:70; skr. 2007/08:39; SOU

³ Våld mot kvinnor sker ofta i det egna hemmet och förövaren är många gånger någon inom familjen, vanligen en närstående man. När män utsätts för våld sker det mestadels utomhus och av för dem okända män.

⁴ Konventionen, som även kallas för Istanbulkonventionen, är det första juridiskt bindande instrumentet om våld mot kvinnor i Europa och innebär att de stater som anslutit sig till konventionen ska bedriva en effektiv, omfattande och samordnad politik för att förebygga och bekämpa alla former av våld mot kvinnor och våld i hemmet på nationell nivå.

2015:55) och utvärderats (se SOU 2004:121; Brå 2010a; Brå 2010b; SOU 2014:49; SOU 2014:71). Av tidigare utredningar framgår att ungefär en miljard kronor har avsatts till arbetet under varje fyraårsperiod sedan år 2007.

Inom rättsväsendets myndigheter har mäns våld mot kvinnor lyfts fram som en prioriterad fråga. Flera utbildningar har genomförts och särskilda metodstöd har tagits fram (se till exempel Åklagarmyndigheten 2006; Rikspolisstyrelsen 2009; Rikspolisstyrelsen 2010:9; Åklagarmyndigheten 2016; Åklagarmyndigheten och Polismyndigheten 2017). En av de större satsningarna inom polisen genomfördes under perioden 2007–2009, då en särskild handbok och ett utbildningsmaterial för våld i nära relationer togs fram. Inom ramen för satsningen skulle 10 000 poliser utbildas om våld i nära relationer. Utöver de interna insatser som genomfördes fanns det också ett mål att höja allmänhetens förtroende för polisens arbete i syfte att få fler personer att anmäla brott i nära relationer. För att nå detta mål genomfördes en nationell informationskampanj *Kom till oss*, och liknande kampanjer har sedan genomförts 2011 och 2013 (Rikspolisstyrelsen 2014).

Straffbestämmelserna

Straffbestämmelserna för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning återfinns i 4 kap. 4 a § brottsbalken. Bortsett från beskrivningen av relationen mellan utsatt och gärningsperson är rekvisiten de samma för båda brotten.

4 a § Den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4, 6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för grov fridskränkning till fängelse i lägst nio månader och högst sex år.

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, ska han i stället dömas för grov kvinnofridskränkning till samma straff. Lag (2013:367).

Som framkommer av straffbestämmelsen omfattas grov kvinnofridskränkning av flera brottsliga gärningar ur fyra olika kapitel i brottsbalken. Dessa är brott mot liv och hälsa (3 kap.), brott mot frihet och frid (4 kap.), sexualbrott (6 kap.) och skadegörelsebrott (12 kap). Dessutom ingår brott mot lagen (1988:688) om kontaktförbud. Det innebär att en grov kvinnofridskränkning

kan innefatta många olika typer av brott, bland annat misshandel, olaga frihetsberövande, olaga tvång, olaga hot, ofredande, hemfridsbrott, kränkande fotografering, olovlig identitetsanvändning, olovlig avlyssning, dataintrång, sexuellt tvång/övergrepp, sexuellt ofredande, skadegörelse och överträdelse av kontaktförbud. Brott som ingår i de nämnda kapitlen men som har ett högre straffvärde än fridskränkingsbrotten ska dock dömas för enskilt. Det gäller exempelvis grov misshandel och våldtäkt.

Grov kvinnofridskränkning faller under allmänt åtal, vilket innebär att åtalet väcks å samhällets vägnar och att det i det avseendet inte har någon betydelse hur den målsägande ställer sig till åtalet. Straffskalan för grov kvinnofridskränkning börjar på nio månaders fängelse och sträcker sig till sex års fängelse.

Sedan bestämmelsen om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning infördes 1998 har det vid flera tillfällen skett förändringar i lagstiftningen.

- 2000 klargjordes genom en förändring i lagtexten att det inte var lagstiftarens intention att tidigare dom eller motsvarande skulle krävas för att ansvar för grov frids- respektive kvinnofridskränkning skulle kunna komma ifråga (prop. 1998/99:145).
- 2013 ändrades bestämmelsen om grov frids- respektive kvinnofridskränkning genom att 12 kap. om skadegörelsebrott samt överträdelse av kontaktförbud lades till.
- 2013 höjdes minimistrafet från sex till nio månaders fängelse.
- Brottskatalogen för fridskränkingsbrotten har också utökats vid flera tillfällen genom att nya brott tillkommit inom de kapitel i brottsbalken som fridskränkingsbrotten omfattar. 2013 infördes brottet kränkande fotografering⁵, 2016 tillkom brottet olovlig identitetsanvändning⁶ och 2017 infördes brottet olaga integritetsintrång⁷ i 4 kap. brottsbalken.

⁵ Kränkande fotografering innebär att olovligen med tekniskt hjälpmedel i hemlighet ta upp bild av någon som befinner sig inomhus i en bostad eller på en toalett, i ett omklädningsrum eller ett annat liknande utrymme (lag 2013:366).

⁶ Olovlig identitetsanvändning innebär att någon genom att olovligen använda en annan persons identitetsuppgifter utger sig för att vara honom eller henne och därigenom ger upphov till skada eller olägenhet för honom eller henne (lag 2016:485).

⁷ Olaga integritetsintrång innebär att en person gör sig skyldig till intrång i någon annans privatliv genom att sprida bilder eller annan uppgift om någons sexualliv, hälsotillstånd, om att någon utsatts för ett brott som innefattar ett angrepp mot person, frihet eller frid, eller sprider bild på någon som befinner sig i en mycket utsatt situation eller av någons helt eller delvis nakna kropp (lag 2017:1136).

Fridskränkingsbrottens rättsliga tillämpning

Inom det straffrättsliga forskningsfältet har fridskränkingsbrottens säregna konstruktion diskuterats och en del kritiska frågor har rests kring de praktiska problem som brottskonstruktionen för med sig (Andersson 2016; Burman 2010; Wennberg 2000). 2010 tillsattes en statlig utredning för att utvärdera tillämpningen av fridskränkingsbrotten (dir. 2010:56). Fridskränkingsutredningens övergripande slutsats var att målsättningen med införandet av fridskränkingsbrotten hade uppnåtts och att det då inte rådde oklarheter i tillämpningen av brottsbestämmelserna. Utredningen konstaterade dock att en övervägande majoritet av de fall som dömts i domstol innefattade allvarligare typer av gärningar. Under 2009 innehöll 97 procent av de dömda fallen av grov kvinnofridskränkning misshandel och 72 procent olaga hot (SOU 2011:85). Från andra håll har det riktats kritik mot att den rättsliga praxisen gällande grov kvinnofridskränkning tycks kräva fysiskt våld och fysiska skador, och mot att det ursprungliga syftet att införa en bestämmelse som markerade allvaret även i de lindrigare former av våld som ingår i en upprepad kränkning har gått förlorad (Andersson 2016; Roks 2010).

Andersson (2016) lyfter fram att det finns en viss tillämpningsproblematik kring de speciella rekvisit som finns i straffbestämmelsen om fridskränkingsbrotten. För att bedöma om brottsliga gärningar kan utgöra grov kvinnofridskränkning, ska rätten ta ställning till om dessa (1) var för sig har utgjort ett *led i en upprepad kränkning av den utsatta personens integritet* och (2) om de *varit ägnade att allvarligt skada självkänslan hos den som utsätts*. I bedömningen av fridskränkingsrekvisiten ska domstolen även ta hänsyn till *den utsattas hela situation*, vilket skapar frågor kring i vilken utsträckning rätten ska fästa vikt vid beteenden som inte direkt utgör något brott. För att kränkningen ska räknas som upprepad ska domstolen väga in både gärningarnas antal och art. Ju allvarligare gärningar, desto färre krävs för att rekvisitet ska anses uppfyllt. För att anses vara en upprepning krävs minst två gärningar, men i praktiken behövs i de allra flesta fall fler gärningar för att dessa ska bedömas som grov kvinnofridskränkning. De oklarheter som finns rörande tillämpningen handlar bland annat om vad som kvalificerar gärningar att utgöra ett led i en sådan upprepad kränkning.

Även rekvisitet att gärningarna ska ha varit ägnade att allvarligt skada självkänslan är förenat med viss tillämpningsproblematik. Skrivningen ”ägnat att” innebär att det inte krävs att brottsoffrets självkänsla har skadats, utan att det är fråga om gärningar som *typiskt sett* skadar självkänslan. Rekvisitet innebär en kvalitativ bedömning angående det sammanhang som gärningarna begåtts i. De omständigheter som beaktas enligt nuvarande

rättspraxis är om övergreppen har skett i hemmet, om målsäganden varit socialt isolerad eller stått i en stark beroendeställning till gärningspersonen, samt om målsäganden varit underlägsen i fysisk styrka.⁸

Det framgår av motiven till fridskränkingsbestämmelsen att det ska finnas ett ”tidsmässigt samband” mellan gärningarna för att det ska betraktas som fridskränkingsbrott. Det tidsmässiga sambandet handlar om att påvisa det systematiska i övergreppen, vilket får betydelse för bedömningen av om gärningar kan anses utgöra ett led i en upprepad kränkning, samt om de varit ägnade att allvarligt skada självkänslan. I praktiken innebär det att de brottsliga gärningarna varken bör ligga för nära eller för långt ifrån varandra i tid för att fridskränkingsbrotten ska komma i fråga, och det finns en oklarhet i rättspraxis för fall där brotten sker inom loppet av ett par veckors eller månaders tid (se vidare Andersson 2016).

Införandet av olaga förföljelse

Den 1 oktober 2011 infördes brottet olaga förföljelse i brottsbalken (4 kap. 4 b §). Brottet beskrivs ofta som en angränsande straffbestämmelse till fridskränkingsbrotten och införandet kan vara av betydelse för tillämpningen av grov kvinnofridskränkning.

Syftet med att införa olaga förföljelse var att fånga upp de fall av systematiskt upprepade trakasserier och förföljelse av en person mot en annan, som inte faller in under fridskränkingsbrotten – det vill säga de fall där personerna inte har någon närstående relation eller där gärningarna inte varit ägnade att allvarligt skada självkänslan. Brottskonstruktionerna liknar varandra då olaga förföljelse omfattar ett antal specifika utpekade brott som samtliga ingår i brottskatalogen för fridskränkingsbrotten (nämligen misshandel, olaga tvång, olaga hot, hemfridsbrott eller olaga intrång, kränkande fotografering, ofredande, sexuellt ofredande, skadegörelse, åverkan, samt överträdelse av kontaktförbud). Olaga förföljelse har dock en lägre straffskala, fängelse i minst 14 dagar och i högst 4 år. För fridskränkingsbrotten är straffskalan 9 månaders fängelse upp till 6 års fängelse. Om förutsättningar finns för att döma för grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning ska man döma för det (prop. 2010/11:45 s. 68).

⁸ Olika former av missbruk, antingen hos endera förövaren eller den utsatta eller båda parter, eller konflikter vid separation har däremot inte bedömts som omständigheter som bör beaktas för att se till den utsattas hela situation.

Våld i nära relationer – dimensioner, omfattning och anmälan

Sedan mäns våld mot kvinnor i nära relationer⁹ har synliggjorts och förts upp på den politiska agendan har kunskapen om våldets former, orsaker och konsekvenser utvecklats till ett mycket omfattande forskningsfält som spänner över en rad discipliner.¹⁰ Tidigare forskning har visat att våld i nära relationer oftare är upprepat och pågår under längre tid än annan våldsbrottslighet (Lundgren m.fl. 2001; Eliasson & Ellgrim 2006; NCK 2014; FRA 2014). Flera forskare framhåller att våld som sker i nära relationer kan vara såväl fysiskt som psykiskt, sexuellt, materiellt, ekonomiskt och latent. Forskning visar också att de olika dimensionerna eller typerna av våld har en samverkande effekt och förstärker varandra (Isdal 2001; Holmberg och Enander 2004; Scheffer Lindgren 2009; Weinehall 2011; Brännvall 2016).

Figur 2. Våldets dimensioner.

Fysiskt våld	Fysiskt våld innefattar både lindrigare och grövre handlingar och rör sig över ett spektrum över enstaka knuffar, fasthållningar och örfilar till serier av knytnävsslag, sparkar, stryptag samt användning av tillhygen eller vapen.
Psykiskt våld	Till psykiskt våld räknas vanligen kränkande ord och handlingar, trakasserier, kontroll och isolering. Skuldbeläggande, förlöjligande och förminskande handlingar kan också ingå i det psykiska våldet. Hot om fysiskt våld eller hot om att skada andra eller sig själv räknas ibland till det psykiska våldet.
Sexuellt våld	Sexuellt våld innefattar kränkningar av en persons sexuella integritet och olika former av sexuellt tvång och våld.
Materiellt våld	Materiellt våld avser i sin tur att förstöra eller skada en persons personliga ägodelar eller hem.
Ekonomiskt våld	Det ekonomiska våldet kan handla om att frånta personen dennes ekonomiska oberoende, bland annat genom att kontrollera dennes bankkonton eller genom att skuldsätta personen.
Latent våld	Med latent våld menas ageranden och kroppsspråk som signalerar hot om förestående våld. Latent våld bygger på tidigare våldshändelser och skapar en rädsla och ständig beredskap hos den som utsätts.

⁹ Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer kan ses som två forskningsfält som överlappar varandra men också skiljer sig åt. Medan mäns våld mot kvinnor som begrepp även innefattar våld som inte enbart sker i nära relationer, exempelvis sexuell exploatering och sexuella trakasserier på arbetsplatser eller offentliga platser, så täcker våld i nära relationer även in andra närstående relationer än enbart man mot kvinna. Som forskningsfält innefattar våld i nära relationer därmed även kvinna mot man, samkönade relationer samt brott som sker mellan förälder och barn.

¹⁰ Tidiga svenska studier är t.ex. Bergman (1987), Lundgren (1992), Hydén (1994). För mer utförliga redogörelser för forskningsfältet, se t.ex. Steen (2003), Eliasson och Ellgrim (2006), Nilsson (2009). Forskningsfältet präglas också av viss splittring, se t.ex. Steen (2003), Nilsson (2009), Westerstrand (2010). För ett integrerat perspektiv kring strukturella, kulturella, relationella och individuella förklaringar, se exempelvis Heise (1998), WHO (2002).

Att våldet ofta sker i hemmet och att gärningspersonen är en person som den utsatta har starka känslomässiga och praktiska bindningar till, förstärker den negativa inverkan som våldet har på den utsattas självkänsla och handlingskraft, och bidrar också till komplexa uppbrottsprocesser (se vidare i bilaga 1). Genom att våld i nära relationer kan omfatta så många delar av vardagslivet har forskare lyft fram att mannens våld ofta innebär en stark kontroll och begränsning av kvinnans livsutrymme (Gottzén 2017; Brännvall 2016; Heimer m.fl. 2014; Johnson 2008; Stark 2007; Lundgren m.fl. 2001). Centralt i kontrollen är att kvinnan många gånger isoleras från familj, vänner, arbete och samhället i övrigt, vilket försvårar kvinnans möjligheter att söka stöd och avsluta relationen (Lundgren 1991; Eliasson 1997; Nordborg 2014).

Tidigare forskning visar också att våld i nära relationer ofta trapas upp över tid och ökar i såväl grovhet som frekvens. Våldet och det kontrollerande beteendet ges nya innebörder efter hand och gränserna för vilka beteenden som accepteras inom relationen förskjuts, vilket brukar förstås i termer av våldets normaliseringsprocess (se Lundgren 1991). Denna normaliseringsprocess brukar ofta användas för att förklara varför det är svårt för kvinnan att lämna den som utsätter henne för våld, och såväl anpassning som motstånd kan vara förhållningssätt hos utsatta kvinnor (Holmberg och Enander 2004; Hydén 1994; Lundgren 1991). Att stanna kvar i relationen kan till exempel vara ett sätt för kvinnan att upprätthålla viss kontroll över sin situation, då våldet eller hotet om våld efter en separation många gånger förblir oförändrat, eller i vissa fall leder till mer kontroll och våld från mannens sida (Dobash m.fl. 2007; Ekbrand 2006; Eriksson 2003; Mahoney 1991). Utifrån denna kunskap är det viktigt att se våldet som sker i nära relationer som kumulativt och inte som isolerade, separata händelser.

Våldets omfattning i befolkningen

Våld i nära relationer är förknippat med stora mörkertal och det är svårt att mäta omfattningen av sådan brottsutsatthet i befolkningen. Få utsatta polisanmäler (se avsnittet *Få utsatta polisanmäler* nedan), och det är generellt sett också främst de grövsta brotten som polisanmäls. Sedan den första nationella omfångsundersökningen *Slagen dam* genomfördes 2001, har dock en rad nationella och regionala studier genomförts för att mäta omfattningen av våld i nära relationer (för en genomgång av tidigare studier, se Brå 2014a). Studierna skiljer sig emellertid åt i fråga om vilka former av (vålds)handlingar som det ställs frågor om, hur frågorna ställs, vilken tidsperiod som utsattheten avser samt studiernas övergripande inramning. Detta får betydelse för hur

stor andel som uppger att de varit utsatta, och det går därför inte att jämföra resultat och nivåer från olika studier rakt av med varandra. Olika studier fångar sannolikt också in olika grupper av utsatta personer, för vilka karaktären på utsattheten kan skilja sig åt (Johnson 2008).

Andelen kvinnor som uppger sig ha varit utsatta för fysiskt våld av en tidigare eller nuvarande partner det senaste året, varierar mellan 2 och 8 procent i olika undersökningar. Mellan 14 och 16 procent bland kvinnor uppger att de utsatts för fysiskt våld av en nuvarande eller före detta partner någon gång under sitt vuxenliv. Utsattheten för psykiskt våld är större. Andelen bland kvinnor som uppger att de har utsatts för någon form av psykiskt våld av en tidigare eller nuvarande partner under det senaste året varierar mellan 5 och 24 procent i olika studier. Andelen som utsatts någon gång under vuxenlivet varierar mellan 20 och 41 procent. I flera studier inkluderas även sexuellt våld, och andelen bland kvinnor som utsatts för sexuellt våld av en tidigare eller nuvarande partner under det senaste året varierar i dessa studier mellan 0,6 och 3,2 procent. Mellan 7 och 10 procent av kvinnorna uppger att de någon gång under sitt liv har utsatts för sexuellt våld av en nuvarande eller före detta partner (Lundgren m.fl. 2001; Lövestad och Krantz 2012; Nybergh m.fl. 2013; Brå 2014a; NCK 2014).¹¹

De tidigare studier som gjorts visar att mäns våld mot kvinnor i nära relationer är mer omfattande, grövre och har mer negativa konsekvenser än kvinnors våld mot män i nära relationer (SOU 2015:55; SOU 2014:6; Brå 2014a; NCK 2014; Brå 2009; SOU 2004:121). Detta mönster går även igen i det absolut grövsta våldet. Vid majoriteten av fallen av dödligt våld i nära relationer är det en kvinna som dödas och en man som är gärningsperson (Brå 2017a).

I såväl kvalitativa som kvantitativa studier framkommer att både det fysiska och det psykiska våldet i nära relationer ofta är upprepat. I Brå (2014a) var det till exempel strax över hälften (56 procent) av de kvinnor som uppgav sig vara utsatta för psykiskt våld det senaste året, som upplevde våldet som återkommande.¹² Strax över en fjärdedel av kvinnorna som uppgav att de blivit utsatta för fysiskt våld det senaste året, beskrev att våldet skedde

¹¹ Bland män varierar andelen utsatta för fysiskt våld av en tidigare eller nuvarande partner under det senaste året mellan 2 och 11 procent, och under vuxenlivet mellan 5 och 11 procent i olika studier. Andelen män som utsatts för psykiskt våld av en tidigare eller nuvarande partner det senaste året varierar mellan 8 och 37 procent och under livet mellan 3 och 24 procent. Andelen män utsatta för sexuellt våld av en tidigare eller nuvarande partner under det senaste året varierar mellan 0,2 och 2,3 procent.

¹² I denna undersökning räknas kränkningar, försök att inskränka friheten, hot och trakasserier till psykiskt våld.

någon gång i månaden eller oftare. Brås kartläggning visar också, i likhet med andra studier, att det finns tydliga kopplingar mellan psykiskt och fysiskt våld. Fyra av fem personer som uppgav att de någon gång under livet hade blivit utsatta för fysiskt våld hade även blivit utsatta för psykiskt våld. Bland de som svarade att de under sitt liv blivit utsatta för psykiskt våld uppgav knappt hälften att de också hade blivit utsatta för fysiskt våld (Brå 2014a). Dessa samband belyser den sammansatta våldsproblematik som ofta karakteriserar våld i nära relationer som har beskrivits ovan.¹³

Få utsatta polisanmäler

Forskningen har visat att få som utsätts för våld i nära relationer polisanmäler detta. Så visar exempelvis en av de mer omfattande kartläggningarna (Brå 2014a) att knappt fem procent av de kvinnor som hade utsatts för brott i en nära relation hade gjort en polisanmälan (se vidare i Brå 2014a kring anmälningsbenägenhet i olika tidigare studier om våld i nära relationer). Ett flertal nordiska studier belyser frågan om varför det är så få som anmäler, och undersöker hur kvinnor som har upplevt våld i nära relationer ser på att göra en polisanmälan och medverka i rättsprocessen. Den låga anmälningsbenägenheten brukar vanligen relateras till den nära relationen mellan gärningsperson och utsatt och att en polisanmälan görs först när alla andra alternativ att få slut på våldet är uttömda. Forskningen visar även att beslut att inte polisanmäla sin nuvarande eller före detta partner kan bero på att den utsatta kvinnan skuldbelägger sig själv, är rädd för att inte bli trodd, eller att rättsprocessen uppfattas som för ansträngande att gå igenom utifrån rådande livssituation (Brännvall 2016; Agevall 2012; Grøvdal 2011; Lindgren 2004; Green 2002). Se vidare i bilaga 1 om aspekter kopplade till polisanmälan av våld i nära relationer.

¹³ Flera studier behandlar även konsekvenserna av att utsättas för våld i nära relationer, se bilaga 1.

Metod och material

För att belysa studiens frågor har en rad datamaterial samlats in, vilka beskrivs nedan.

Statistiska uppgifter från den officiella kriminalstatistiken

För att beskriva hur utvecklingen av antalet anmälda, uppklarade och lagförda brott sett ut för grov kvinnofridskränkning sedan införandet 1 juli 1998 fram till och med 2017 används statistiska uppgifter från den officiella kriminalstatistiken.¹⁴ Uppgifter från samma källa används också för att beskriva regionala skillnader, och för att beskriva personuppleringen för brott mot person mer generellt samt för när- och underliggande brott. Vidare används uppgifter från den officiella kriminalstatistiken för att ge underlag för tolkningen av eventuella överflyttningseffekter från grov kvinnofridskränkning till när- och underliggande brott.

Uppgifter från Nationella trygghetsundersökningen

För att belysa om det skett förändringar i den faktiska utsatt-heten för brott som skulle kunna rubriceras som grov kvinnofridskränkning och för att belysa om det skett förändringar i anmälningsbenägenheten för hot och våld i nära relationer, används uppgifter från Nationella trygghetsundersökningen

---

¹⁴ Uppgifterna finns att hämta på www.bra.se/statistik.

(NTU) för referensåren 2005–2016.¹⁵ Från NTU hämtas uppgifter om självrapporterad utsatthet dels för våld i nära relationer mer generellt, dels mer specifikt för sådan utsatthet som skulle kunna falla inom rubriceringen grov kvinnofridskränkning. Självrapporterade uppgifter om huruvida brotthändelsen polisanmälts och brottsutsattas förtroende för rättsväsendet hämtas också från NTU.

Viktigt att påpeka är att den upprepade utsatthet och utsattheten för våld i nära relationer som kan mätas genom NTU sannolikt utgör en underskattning av den verkliga utsattheten för sådana brott i befolkningen. Det finns flera bidragande orsaker till underskattningen. Mer marginaliserade grupper i befolkningen, som ofta har högre grad av brottsutsatthet och upprepade utsatthet, nås inte av NTU. Det är vidare svårt att få urvalspersoner som har utsatts för våld av en partner att delta i frågeundersökningar, särskilt om de lever i en relation med hot och våld vid undersökningstillfället. För de som ändå deltar i undersökningen kan det vara svårt att berätta om vissa händelser på grund av att det är ett känsligt frågeområde som inbegriper skuld och skam, eller att de inte definierar sina upplevelser som utsatthet för våld till följd av att våldet normaliserats. Det är också svårt för respondenter att uppskatta hur många gånger de utsatts för olika typer av händelser och att bedöma vad som ska räknas med. Särskilt svårt blir det om personen utsätts många gånger, kanske dagligen under kortare eller längre perioder (se vidare Brå 2014a bilaga 3, samt bilaga 2 i föreliggande rapport). Det främsta syftet i denna studie är emellertid att mäta eventuella förändringar över tid i utsattheten och inte den exakta nivån på utsattheten i befolkningen, och sannolikt är dessa mätproblem relativt konstanta över tid.

Påpekas bör även att urvalsstorleken och datainsamlingsperioden för referensåret 2005 skiljer sig från de senare åren som här studerats, vilket innebär att skattningarna för det året är behäftade med en större osäkerhet jämfört med åren därefter.

¹⁵ Nationella trygghetsundersökningen (NTU) är en årligt återkommande frågeundersökning som baseras på ett nationellt slumpmässigt urval av personer i åldern 16–79 år, och har genomförts sedan år 2006 (med referensår 2005 för utsattheten). Det första året var urvalet 10 000 personer, varav 7 700 besvarade undersökningen. Därefter var urvalet 20 000 personer per år. Svarsfrekvensen var högre de första åren med omkring 16 000 som besvarade undersökningen, medan omkring 12 000 personer besvarat undersökningen de senare åren. Insamlingsmetoden för NTU reviderades för referensåret 2017, från i huvudsak telefonintervjuer till post- och webbenkäter, genom att urvalet kraftigt utökades och att en del frågeformuleringar ändrades. Uppföljningsfrågor om de brott man utsatts för ingår ännu inte i den nya metoden, varför det i denna rapport inte har gått att använda NTU-data för senare år än 2016. I denna rapport används därför data från den insamlingsmetod som använts för NTU under 2006–2017 (dvs. referensåren 2005–2016).

I NTU mäts utsattheten för en rad enskilda brott, men det finns inte frågor om utsatthet för grov kvinnofridskränkning mer direkt. Därför har ett antal villkor satts upp för att fånga in respondenter vars utsatthet skulle kunna falla in under rubriceringen grov kvinnofridskränkning: den utsatta personen ska vara en kvinna och gärningspersonen en man, kvinnan ska ha utsatts för tre eller fler brottshändelser med misshandel, hot, sexualbrott eller trakasseri under ett år, och för minst två av dessa uppgivit att gärningspersonen var en partner eller före detta partner.¹⁶ Denna grupp respondenter benämns här som ”upprepat partnerutsatta” och utgör totalt 237 respondenter under de 12 undersökningsåren. Definitionen innebär dock inte att utsatthet för grov kvinnofridskränkning fångas in exakt. Exempelvis innefattas här sannolikt fler parrelationer än de som omfattas av lagstiftningen om grov kvinnofridskränkning (där ett villkor är att man ska vara eller ha varit gift eller sammanboende under äktenskapsliknande förhållanden – ett villkor som inte går att mäta genom NTU).

För att ge en bild av utsattheten för våld av en partner eller före detta partner, men där utsattheten inte behöver vara upprepad, ingår även de kvinnor som i NTU uppgivit att de utsatts för minst en händelse med misshandel, hot, sexualbrott eller trakasseri under referensåret, samt uppgivit att gärningspersonen var en partner eller före detta partner. Denna grupp kallas här ”partnerutsatta” eller ”utsatta för minst en hot- och våldshändelse av en partner”. Gruppen utgör totalt 905 respondenter under de 12 undersökningsåren.

I bilaga 2 finns en mer utförlig beskrivning och problematisering av användningen av uppgifter från NTU.

Data från Brås misstankeregister

I studien ingår ett datauttag med registrerade brott och brottsmisstankar¹⁷ från Brås misstankeregister. Uppgifterna används för att kartlägga eventuella förändringar i omrubriceringspraxis till och från grov kvinnofridskränkning respektive till och från under- och närliggande brottsrubriceringar mellan anmälan

¹⁶ Att bara två av de tre händelserna man lämnat uppgifter om ska ha varit partnerrelaterade, är för att lämna öppet för att dessa kvinnor, precis som andra, även kan ha utsatts för brott av andra personer än sin partner/tidigare partner under referensåret, men ändå bli inkluderade i gruppen upprepat partnerutsatta. Detta innebär ett antagande om att minst 2/3 av den sammantagna utsattheten (utöver de tre händelser man fått lämna uppgift om) är partnerrelaterad.

¹⁷ Se avsnittet *Särskilda begrepp*.

och slutligt beslut i utredningen.¹⁸ Uppgifterna används också för att studera eventuella förändringar i registreringen av åtalsbeslut i relation till olika typer av nedläggningsbeslut för grov kvinnofridskränkning respektive underliggande brott, samt för att ta fram utredningstiden från anmälan till slutligt beslut för brott och brottsmisstankar som registrerats som grov kvinnofridskränkning.

Uttaget från misstankeregistret omfattar samtliga brott och brottsmisstankar som antingen registrerats som grov kvinnofridskränkning vid anmälan, och/eller som hade ett avslutande beslut där brottsrubriceringen var grov kvinnofridskränkning under fyra undersökningsår, nämligen 2004, 2008, 2012 och 2016. Ett sådant avslutande beslut kan antingen vara ett beslut om att väcka åtal, beslut om åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande, beslut om att inte inleda förundersökning för brottet/brottsmisstanken¹⁹, samt olika typer av nedläggningsbeslut för brottet/brottsmisstanken²⁰.

Ett villkor har satts att samtliga brott och brottsmisstankar med grov kvinnofridskränkning som tas med i uttaget, ska ha fått ett avslutande beslut under något av de fyra undersökningsåren 2004, 2008, 2012 eller 2016. Datum för registrering av brottet/brottsmisstanken kan ligga när som helst dessförinnan.²¹

I uttaget finns också alla de brott och brottsmisstankar som vid slutligt beslut på brottet/misstanken om grov kvinnofridskränkning fanns i samma anmälan (såväl i de fall brottet registrerats som grov kvinnofridskränkning men avslutats som något annat, som i de fall där brottet/brottsmisstanken hade grov kvinnofridskränkning som slutligt beslut).

Totalt sett omfattar uttaget 23 329 brott och brottsmisstankar. Av dessa utgör 10 678 brott och brottsmisstankar sådana som antingen registrerats som grov kvinnofridskränkning och/eller hade ett slutligt beslut med rubriceringen grov kvinnofridskränk-

¹⁸ Fokus i denna studie är vad brottet/brottsmisstanken inledningsvis registrerades som vid anmälan, och vilken brottsrubricering den hade vid slutligt beslut i utredningen. Eventuella omrubriceringar däremellan kartläggs inte.

¹⁹ Att ett brott/brottsmisstanke direktavskrivs innan man inleder någon förundersökning kan bland annat bero på att man bedömer att händelsen inte utgör brott, att åtal inte är påkallat, att brottet är preskriberat m.m.

²⁰ Att en inledd förundersökning om ett brott/brottsmisstanke läggs ner, kan bero på en rad orsaker, några exempel är att brott inte kan styrkas, att brottet/brottsmisstanken förundersökningsbegränsas, att brottet konsumeras, att den misstänkte avlidit eller avvikit, att man lägger ner utredningen p.g.a. bevisproblem, att brottet är preskriberat m.m.

²¹ För de brott/brottsmisstankar i materialet som antingen registrerats som grov kvinnofridskränkning och/eller hade ett slutligt beslut med rubriceringen grov kvinnofridskränkning, var det mellan 95 och 97 procent som registrerats under samma år eller året innan året för slutligt beslut. Övriga 3–5 procent hade registrerats tidigare än så.

ning (med beslutsår 2004 (2 236 stycken), 2008 (3 185 stycken), 2012 (3 012 stycken) eller 2016 (2 245 stycken). Övriga utgör brott och brottsmisstankar som förekommer i samma ärenden (på samma k-nummer) som brott och brottsmisstankar med grov kvinnofridskränkning.

När det gäller uttaget från misstankeregistret i relation till omrubriceringar, är det sannolikt så att det finns en viss under-skattning av antalet brott/brottsmisstankar som inledningsvis har rubricerats som underbrott, men som under utredningens gång i stället kommer att utredas som en grov kvinnofridskränkning. Det handlar om sådana fall där polisen inledningsvis registrerat två eller flera brotts handlingar med underbrott under olika k-nummer (dvs. i olika polisanmälningar), och dessa senare slås ihop till en grov kvinnofridskränkning. I de fall man då *omrubricerar* någon av brotten/brottsmisstankarna om underbrott till grov kvinnofridskränkning, så framgår det av misstankematerialet att det skett en omrubricering från underbrott till grov kvinnofridskränkning. Men om brotten/brottsmisstankarna med underbrott i stället får ett nedläggningsbeslut och man upprättar en *ny* anmälan om grov kvinnofridskränkning med ett nytt k-nummer, så kommer detta att i misstankematerialet se ut som brott/brottsmisstankar som även inledningsvis registrerats som en grov kvinnofridskränkning. Brotten/brottsmisstankarna med ett nedläggningsbeslut på till exempel en misshandel eller ett olaga hot kommer inte med i själva uttaget då de varken börjat eller slutat som en grov kvinnofridskränkning enligt registreringen. Det är oklart i vilken utsträckning detta förfarande används, och om det förändras över tid. Men i den mån det förekommer, innebär det att studien i viss mån underskattar hur stor del av brottsmisstankarna som går från att hanteras som underbrott till att utredas som grov kvinnofridskränkning. Det omvända scenariot är också möjligt – det vill säga att polisen registrerat brotts handlingen som grov kvinnofridskränkning, men senare lägger ner denna och i stället nyregistrerar till exempel en misshandel i en ny anmälan. Dessa fall kommer inte att finnas med i datamaterialet då de uppträder som misshandel både vid anmälan och vid slutligt beslut.

Uppgifter från fritexten i polisanmälningar med grov kvinnofridskränkning

I studien hämtas också uppgifter från 800 fritexter i polisanmälningar med grov kvinnofridskränkning. Uppgifter i fritexten används för att belysa eventuella förändringar i hur brotts handlingar som inledningsvis rubriceras som grov kvinnofridskränkning anmäls, eventuella förändringar i karaktären på de brotts handlingar

ser som inledningsvis registreras som grov kvinnofridskränkning, samt eventuella förändringar i graden av dokumentation rörande den senaste och tidigare brotts handlingar, initiala utredningsåtgärder och andra omständigheter vid brottet.

För att göra ett urval och inhämta fritexterna har ett separat uttag från Brås misstankeregister gjorts. Uttaget omfattar samtliga brott och brottsmisstankar som registrerats (polisanmäls) som grov kvinnofridskränkning under undersökningsåren 2004, 2008, 2012 och 2016.²² Från dessa har ett slumpmässigt urval om 200 anmälningar per undersökningsår dragits, och fritexter har sedan beställts från Brås fritextdatabas. Anmälningarna från 2004 finns inte i fritextdatabasen och har inhämtats från polisen i pappersformat. Totalt för hela perioden ingår 800 fritexter i urvalet. De studerade fritexterna utgör respektive undersökningsår 11 procent (2004), 8 procent (2008), 8 procent (2012) samt 12 procent (2016) av samtliga registrerade brott avseende grov kvinnofridskränkning. Totalt omfattar uttaget 8 568 registrerade brott avseende grov kvinnofridskränkning, fördelade på 1 875 (2004), 2 565 (2008), 2 410 (2012) och 1 718 (2016).²³

Fritexterna har kodats manuellt enligt ett kodschema. Kodschemat har inkluderat aspekter om hur anmälan tagits upp och när den togs upp i relation till tidpunkten för brotts handlingen, vem som gjort anmälan, brottstyp och allvarlighetsgrad för den brotts handlingen som föranledde kontakten med polisen, brottstyp och allvarlighetsgrad för eventuell tidigare utsatthet som också dokumenterats i anmälan, samt eventuell dokumentation av initiala utredningsåtgärder och andra polisiära insatser.

Det är viktigt att ha i åtanke att fritexten i polisanmälan är den text som polisen skriver in när anmälan registreras, och hur detaljerad fritexten är varierar stort. Ibland kan fritexten innehålla utförliga beskrivningar av händelseförloppet och tidigare brotts tillfällen, ibland kan den vara mycket kortfattad och inte innehålla så mycket information. Ibland hänvisas till en pm där mer information om brotts handlingarna kan finnas. Dessa pm har

²² Observera att detta skiljer sig från uttaget av brott och brottsmisstankar i studiens övriga delar (se ovan), där dessa har ett *slutligt beslut* under något av undersökningsåren 2004, 2008, 2012 och 2016. Brotten/brottsmisstankarna i delen som berör fritexter har alla registrerats, dvs. anmäls, under något av undersökningsåren, och hanteringen i rättskedjan av dessa ligger alltså något senare tidsmässigt än för de brottsmisstankar som behandlas i övrigt i rapporten (där registreringen kan ligga antingen under undersökningsåret eller dessförinnan).

²³ Antalet skiljer sig något från den officiella statistiken över anmälda brott, vilket dels hänger samman med hur vissa villkor för uttaget satts, dels att det är olika brytpunkter för uttag av statistiken. Den officiella statistiken över anmälda brott innefattar något fler anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning respektive år än vad som förekommer i datauttaget för studien. Skillnaden är 193 (2004), 168 (2008), 59 (2012) och 168 (2016).

inte ingått i analysen. Det innebär att de aspekter som kodats utgör miniminivåer; till exempel kan det finnas vittnen till en händelse eller ha genomförts initiala utredningsåtgärder även om detta inte nämns i fritexten, det kan ha förekommit våld eller skador vid brotts handlingarna som inte beskrivs etc.

Uppgifter från stämningansökningar och domar

För att vidare belysa tillämpningen av grov kvinnofridskränkning vid åtal och dom har 400 stämningansökningar och domar med grov kvinnofridskränkning samlats in. Alla brottsmisstankar i uttaget från misstankeregistret (se avsnittet *Data från Brås misstankeregister*) som hade ett beslut om åtal där brottsrubriceringen var grov kvinnofridskränkning har identifierats för respektive undersökningsår 2004, 2008, 2012 och 2016. Brottsmisstankidentiteten för dessa har sedan skickats till Åklagarmyndigheten, som lagt på uppgifter om målnummer och domstol (tingsrätt, hovrätt, Högsta domstol) för respektive brottsmisstankidentitet. Därefter har ett slumpmässigt urval gjorts om 100 målnummer per undersökningsår, totalt 400 fall. De 100 slumpmässigt valda målnumren motsvarar olika stor del av alla åtalsbeslut, de utgör 13 procent (2004), 12 procent (2008), 21 procent (2012) och 29 procent (2016) av samtliga åtalsbeslut med grov kvinnofridskränkning i misstankematerialet respektive år. Totalt antal åtalsbeslut med grov kvinnofridskränkning i misstankematerialet är 800 (2004), 832 (2008), 471 (2012) och 345 (2016).

Dessa domar, med tillhörande stämningansökningar, har sedan inhämtats från respektive tingsrätt, liksom eventuella avgöranden i hovrätt eller Högsta domstolen i de fall tingsrättsdomen överklagats. De inhämtade stämningansökningarna och domarna har sedan manuellt kodats utifrån aspekter som bedömts relevanta. Till exempel har kodningen innefattat vilken brottsrubricering för brottsmisstanken som finns i själva stämningansökan (grov kvinnofridskränkning eller till exempel en förändring till underbrott), alternativa yrkanden, hur många underåtalspunkter som finns specificerade under rubriceringen grov kvinnofridskränkning, antalet samlingsåtalspunkter, vilka och hur många brott som ingår i dessa underåtalspunkter, tiden för utsattheten, allvarlighetsgraden gällande grövsta skada och förekomst av tillhyggen eller vapen bland underåtalspunkterna samt vilken stödbevisning som åberopas.

Utifrån själva domen har kodats vilket brott den tilltalade döms för (grov kvinnofridskränkning eller ett/flera av de underbrott som kan ingå i grov kvinnofridskränkning) och hur många brotts handlingar som personen döms för inom ramen för grov

kvinnofridskränkning respektive underbrott.²⁴ I de fall domstolen har ogillat grov kvinnofridskränkning som brottsrubricering, har skälen som anges för detta i domen kodats. När det gäller domar från hovrätten och Högsta domstolen har endast utfallet i domen kodats, det vill säga om den tilltalade döms för grov kvinnofridskränkning eller något annat.

Intervjuer med rättsliga aktörer

Inom ramen för projektet har även en intervjustudie med poliser, åklagare, målsägandebiträden och domare genomförts. Syftet med intervjuerna är att ta del av erfarenheter av att arbeta med brott som rör våld i nära relationer och utforska vilka möjliga förklaringar rättsväsendets aktörer ser till minskningen av grov kvinnofridskränkning i rättskedjans alla led. Intervjustudiens kvalitativa och explorativa ansats är viktig för att få en djupare förståelse av rapportens mer kvantitativa material och kan också bidra med andra typer av förklaringar till utvecklingen över tid som inte är direkt mätbara i övriga material.

Intervjuerna genomfördes under hösten 2017 och omfattar 35 intervjuer med sammanlagt 43 personer, varav 21 är poliser och 11 är åklagare som arbetar specialiserat med brott som sker i nära relationer. Vidare har 7 målsägandebiträden och 4 domare intervjuats. De personer som deltog i intervjustudien har huvudsakligen rekryterats på två sätt, dels genom en allmän förfrågan om intresse av att delta i Brås undersökning som skickades ut via sändlistor som tagits fram i samarbete med Polismyndighetens och Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum, dels genom ett ”snöbollsförfarande” där några intervjupersoner tipsade om personer med stor erfarenhet av att arbeta med denna typ av brott. Dessa personer kontaktades sedan av Brå med en intervjuförfrågan.

Detta sätt att komma i kontakt med personer som arbetar med våld i nära relationer inom rättsväsendet gav en god geografisk spridning, där såväl glesbygd, småstad som storstad ingår. 30 kvinnor och 13 män intervjuades. En majoritet av de intervjuade är således kvinnor, vilket torde hänga samman med att arbetet med våld i nära relationer på många håll i landet är kvinnodominerat. De intervjuade har lång erfarenhet av att arbeta med våld i nära relationer, genomsnittet bland de intervjuade poliserna är att de arbetat i 21 år och bland åklagarna är genomsnittet 17 år. En fördel med att så många av de intervjuade har en gedigen arbetslivserfarenhet är att de kan se tillbaka och reflektera över

²⁴ Andra brott som den tilltalade har dömts för i samma dom, men som inte ingått i åtalet om grov kvinnofridskränkning har inte kodats. Det kan till exempel vara grov misshandel, våldtäkt, narkotikabrott, brott mot vapenlagen m.m.

förändringar som skett i arbetet. Samtidigt är det möjligt att deras erfarenheter inte speglar andra, mer oerfarna kollegors uppfattningar och arbetssätt.

Intervjuerna har utgått från en intervjuguide som tagits fram i syfte att belysa studiens övergripande frågeställningar. Frågeområden som täckts in handlar om arbetssätt, rutiner och rättspraxis. Frågorna har sedan anpassats något till varje individuell intervjutillfälle och intervjuerna är därmed att betrakta som semi-strukturerade. Det innebär att samma teman berörs i de olika intervjuerna men fördjupas på olika sätt utifrån intervjupersonens yrke, erfarenheter och kunskapsområde. I såväl den initiala kontakten som vid själva intervjutillfället har intervjupersonerna informerats om Brås regeringsuppdrag och att deltagandet i studien är frivilligt och kommer att hanteras konfidentiellt. Samtliga intervjupersoner har givit sitt medgivande till att intervjuerna spelats in med diktafon. Längden på intervjuerna har varierat mellan 1,5 och 2 timmar. Samtliga intervjuer har transkriberats i sin helhet. Intervjucitaten som redovisas i rapporten har redigerats något för att öka läsbarheten.

Särskilda begrepp

I och med att grov kvinnofridskränkning är en brottstyp som består av flera brottsliga gärningar används flera olika begrepp i rapporten som är specifikt ägnade att beskriva detta brott. Dessa och några andra centrala begrepp som används i rapporten definieras nedan.

Underbrott

Med begreppet ”underbrott” menas i rapporten de enskilda brott som tillsammans utgör brottet grov kvinnofridskränkning. Det är huvudsakligen misshandel, olaga hot och ofredande, men även de andra brott som enligt straffbestämmelsen kan ingå i en grov kvinnofridskränkning (brott i 3, 4, 6 eller 12 kap. i brottsbalken samt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud).

Registrerade brott och brottsmisstankar

När ett brott anmäls till polisen registreras detta under en viss brottskod och det blir därmed rubricerat som detta brott i anmälningsstatistiken. ”Registrerade brott” är anmälda brott med en viss rubricering. Om en misstänkt person kopplas till brottet registreras misstanken och utgör en koppling mellan brottet och den misstänkta personen. Denna koppling kallas ”registrerad brottsmisstanke”. I det material som inhämtats från misstanke-registret förekommer både registrerade brott och registrerade brottsmisstankar. De brott och brottsmisstankar som studeras

uppträder *antingen* som ett registrerat brott eller som en registrerad brottsmisstanke i materialet.

Avslutande/slutligt beslut

Med ”slutligt beslut” och ”avslutande beslut” menas det beslut som fattas på ett brott eller en brottsmisstanke och som också avslutar utredningen. Det kan vara beslut fattade av polisen eller av åklagaren. Det avslutande/slutliga beslutet kan vara ett personuppklarande beslut, det vill säga att man fattar beslut om att väcka åtal, beslut om åtalsunderlåtelse eller beslut om strafföreläggande. Det kan också vara andra typer av avslutande beslut, som direktavskrivningar innan förundersökning inletts, olika typer av nedlägningsbeslut för brottet eller brottsmisstanken, beslut om förundersökningsbegränsning eller konsumtion.

Beslut om konsumtion

Ett konsumtionsbeslut innebär att brottet anses ingå i en annan brottslig handling, och brott och brottsmisstankar kan läggas ned med hänvisning till att det konsumeras av det andra (grövre) brottet.

Omrubricering

Registrerade brott och brottsmisstankar kan omrubriceras under utredningens gång, såväl *från* grov kvinnofridskränkning till något annat brott, som *till* grov kvinnofridskränkning från något annat brott. Sådana omrubriceringar kan ske flera gånger under utredningen, men här studeras bara omrubriceringar mellan den inledande registreringen vid anmälan och brottsrubriceringen vid slutligt beslut i utredningen.

Överflyttning

I rapporten används begreppet ”överflyttning”. Det relaterar dels till möjligheten att brotts handlingar som under tidigare perioder registrerats som grov kvinnofridskränkning i stället blir registrerade som något annat brott vid anmälan. Det innebär i så fall en överflyttning av registrerade brott i anmälningsstatistiken från grov kvinnofridskränkning till under- eller närliggande brott. Dels relaterar begreppet till överflyttningar som kan ske i senare led i rättskedjan, vid beslut om åtal eller vid dom. Det handlar då om att brott som vid anmälan varit registrerade som grov kvinnofridskränkning får en annan rubricering vid åtalsbeslutet, eller att åtal med grov kvinnofridskränkning döms som underbrott. Överflyttningar i de olika leden skulle kunna vara en bidragande orsak till minskningar av anmälda, uppklarade och lagförda brott avseende grov kvinnofridskränkning.

Utredningstid

I rapporten mäts handläggningstiden för registrerade brott och brottsmisstankar med grov kvinnofridskränkning mellan datum för anmälan och datum för slutligt beslut i utredningen. Denna tid benämns som ”utredningstid”.

Underåtalpunkt

Stämningsansökan vid åtal för en grov kvinnofridskränkning är ofta uppbyggd på så sätt att det innefattar huvudbrottet och sedan specifika brotts handlingar som vanligen rubriceras a), b), c) och så vidare. Med begreppet ”underåtalpunkt” åsyftas dessa punkter inom åtalet för grov kvinnofridskränkning.

Samlingsåtalpunkt

Det är också relativt vanligt att en stämningsansökan gällande en grov kvinnofridskränkning har en eller flera underåtalpunkter som beskriver ett flertal handlingar under ett längre tidsförlopp. Exempelvis: *Under nämnda tidsperiod har [tilltalad] vid upprepade tillfällen ofredat [målsägande] genom att kalla henne för hora och fyllekärning samt genom att knuffa henne.* Denna typ av underåtalpunkt benämns i rapporten som ”samlingsåtalpunkt”.

Våld i nära relationer

I rapporten används begreppet ”våld i nära relationer” för att samlat tala om en rad olika beteenden inom en partnerrelation som orsakar fysiska, psykologiska eller sexuella skador. Denna begrepps användning utgår ifrån WHO:s definition av partnervåld (WHO 2002:89) och innefattar såväl fysisk aggression av olika grovhet, psykisk misshandel (exempelvis hot, förminskanden och förnedring), sexuella övergrepp samt olika former av kontrollerande beteenden (exempelvis isolering från familj och vänner, övervakande av aktiviteter och begränsning av information eller hjälp). Enligt denna definition syftar ”våld” således inte enbart till fysiskt våld. I denna rapport fångar våld i nära relationer upp en bredare repertoar av beteenden än de gärningar som ingår i brottet grov kvinnofridskränkning.

Minskningen av polisanmälda brott

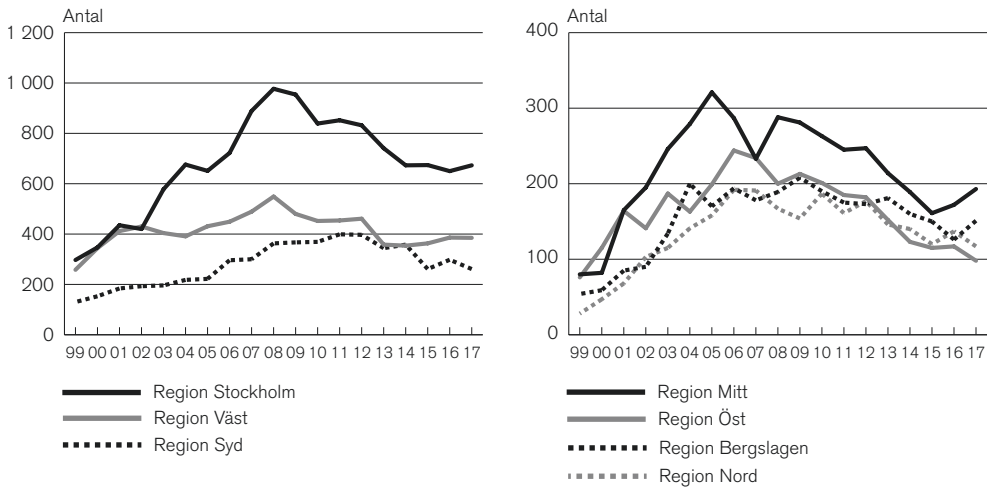
Den första av studiens tre huvudfrågor är att belysa varför antalet anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning har minskat efter 2008. Under perioden från brottets införande fram till 2008 ökade antalet anmälningar, från 923 polisanmälningar 1999 till som mest 2 733 polisanmälningar 2008. Därefter minskade antalet anmälningar fram till 2015 och har de senaste tre åren legat på knappt 1 900 anmälningar per år (se figur 1 i inledningen).

I stort följer den generella utvecklingen samma mönster i landets sju polisregioner, med en ökning i de anmälda brotten under de första åren efter brottets införande och en minskning sedan slutet av 00-talet. Utvecklingen för riket med en kraftig topp 2008 styrs dock i första hand av utvecklingen i region Stockholm och region Väst, medan till exempel region Syd hade ett ökat antal anmälningar ända fram till 2012, och en minskning först därefter. I tre av regionerna nådde antalet anmälda grova kvinnofridskränkningars brott sin topp redan innan 2008 (regionerna Nord, Öst och Mitt). Gemensamt för samtliga regioner utom region Bergslagen, är dock att antalet anmälningar minskade relativt stort, 11–22 procent, mellan åren 2012 och 2013 (se även tabell A i bilaga 3).²⁵

---

²⁵ Sett i relation till antalet invånare i de olika regionerna, har region Stockholm högst andel anmälningar per 100 000 invånare. Här har antalet anmälningar per 100 000 invånare varierat mellan 16 och 48 under perioden 1999–2017, medan det i övriga regioner varierat mellan 3 och 38 (se även tabell B i bilaga 3). Det finns alltså skillnader i hur många brott avseende grov kvinnofridskränkning som registreras mellan olika delar av landet, även då man tar hänsyn till att invånarantalet varierar.

Figur 3. Antalet anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning, uppdelat på de sju polisregionerna. 1999–2017.²⁶

Källa: Kriminalstatistiken.

Utifrån de skillnader som kan ses mellan regionerna framstår det inte som relevant att lägga för stor vikt vid året 2008 som en vändpunkt som skulle gälla för hela landet. Det sker dock en generellt vikande trend sedan mitten eller slutet av 00-talet i de flesta regionerna, och särskilt gäller det efter 2012 då alla regioner uppvisar några år av minskade antal anmälningar, fram till omkring 2015. Att vändpunkten för utvecklingen inträffar vid lite olika tidpunkt i de olika regionerna, tyder på att det inte finns någon eller några enskilda förklaringar till minskningarna som enkelt kan placeras i tid och som haft gemensamt genomslag för utvecklingen i hela landet.

Utsatthet för våld i nära relationer i befolkningen

En första möjlig förklaring till det minskade antalet anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning, är att den faktiska utsattheten för denna typ av brottslighet har minskat bland kvinnor, och att det av den anledningen anmäls allt färre brott. Utifrån de självrapporterade uppgifter om utsatthet för våld i nära relationer som hämtats från Nationella trygghetsundersök-

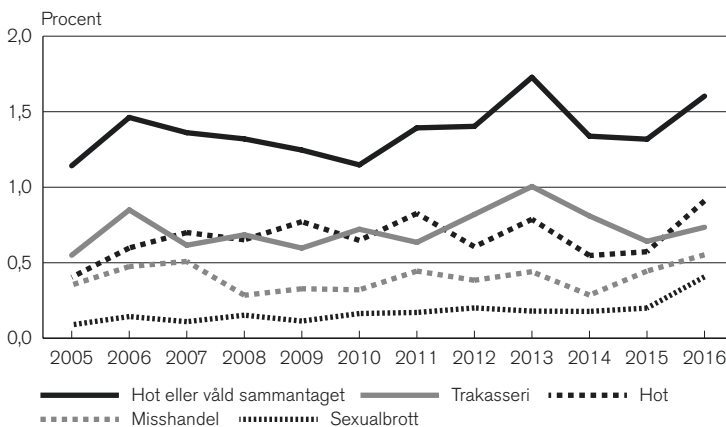
²⁶ Fram till 2014 kan statistiken tas fram på länsnivå. Från och med 2015 (i samband med att de 21 länspolismyndigheterna slogs ihop till en polismyndighet) redovisas statistiken inte längre på länsnivå utan i stället per polisregion. Av den anledningen har länsstatistiken här slagits ihop till regioner även för perioden 1999–2014 för att kunna jämföras med perioden därefter.

ningen (NTU), tycks dock inte utsattheten för hot eller våld av en partner bland kvinnor ha minskat under perioden efter 2008.²⁷

Självrapporterad utsatthet enligt NTU minskar inte

Andelen bland kvinnor i befolkningen som har utsatts för minst en partnerrelaterad hot- eller våldshändelse har ökat något under perioden, från omkring 1,3 procent under perioden 2005–2010 till drygt 1,4 procent under åren därefter. Andelen varierar dock relativt kraftigt mellan enskilda år (se figur 4). Om man ser till de enskilda brottskategorierna som ingår i hot och våld, har andelen utsatta legat relativt stabil gällande misshandel, hot och trakasseri. Det är dock en allt större andel bland kvinnor som uppger att de utsatts för sexualbrott av en partner, andelen fördubblas från omkring 0,1 procent 2005 till 0,2 procent 2015. Andelen som uppger att de har utsatts för hot eller våld av en partner ökar också något för samtliga fyra brottskategorier det sista året.

Figur 4. Andelen bland kvinnor som uppger att de utsatts för minst en händelse med misshandel, hot, sexualbrott eller trakasseri där gärningspersonen var en partner eller före detta partner.²⁸ Referensåren 2005–2016.

Källa: NTU.

Andelen bland kvinnor i befolkningen som i NTU uppgett att de är *upprepat partnerutsatta*²⁹, och därmed potentiellt utsatta för sådan brottslighet som skulle kunna rubriceras som grov kvin-

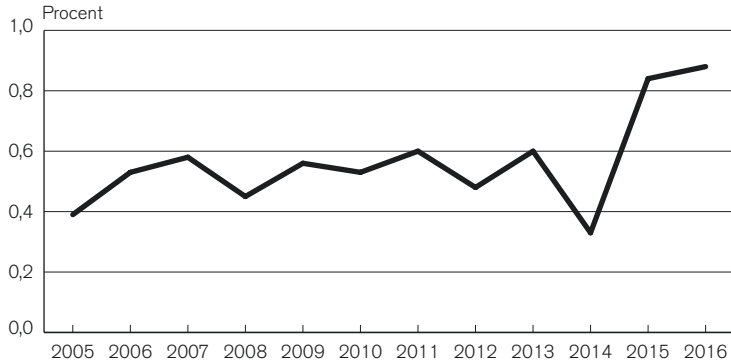
²⁷ Urvalsstorleken och datainsamlingsperioden för referensåret 2005 skiljer sig från de övriga åren, vilket innebär att skattningarna för det året är behäftade med en större osäkerhet.

²⁸ Andelarna för trakasseri, hot, misshandel och sexualbrott summerar inte till andelen för hot och våld sammantaget, eftersom samma person kan vara utsatt för flera av brotten.

²⁹ Se definition i avsnittet *Uppgifter från Nationella trygghetsundersökningen i kapitlet Metod och material*.

nofridskränkning, har under perioden 2005–2014 legat kring en halv procent. Utvecklingen under dessa år är tämligen stabil (se figur 5). 2015 och 2016 sker dock en kraftig ökning av andelen som uppger att de har utsatts för upprepat partnervåld.

Figur 5. Andelen upprepat partnerutsatta kvinnor i befolkningen. Referensåren 2005–2016.

Källa: NTU.

Ökningen de sista åren hänger sannolikt samman med den mer generella ökningen av självrapporterad utsatthet bland kvinnor för framför allt hot och sexualbrott som kunnat konstateras mer övergripande i NTU under de tre senaste mätningarna (se Brå 2019). Det är i dagsläget osäkert i vilken mån denna ökning de senaste åren representerar en faktisk ökning av utsattheten och/eller en ökad rapporteringsbenägenhet, framför allt för lindrigare typer av händelser. Eftersom antalet respondenter i NTU som motsvarar kriterierna för att ingå i gruppen upprepat partnerutsatta är liten, kan också små förändringar i vilka personer som kommit med i urvalet till NTU spela relativt stor roll för resultaten.

Det som framför allt är relevant i sammanhanget här är emellertid att den självrapporterade utsattheten för såväl hot och våld av en partner mer generellt, liksom utsattheten för upprepat partnervåld bland kvinnor, legat tämligen stabil under den period som anmälningarna om grov kvinnofredskränkning först ökade kraftigt fram till 2008, och därefter minskat. Uppgifterna i NTU över självrapporterad utsatthet ger därmed inte stöd för att den faktiska utsattheten för våld i nära relationer bland kvinnor skulle ha minskat på något avgörande sätt efter 2008.

Andra källor för att mäta utvecklingen av utsatthet för våld i nära relationer

Som ett komplement till självrapportundersökningar används ibland data från sjukvården för att mäta utvecklingen av utsatthet för allvarliga våldsbrott. Socialstyrelsens patientregister innefattar statistik för samtliga personer som skrivits in och vårdats vid ett svenskt sjukhus under ett visst år. I registret finns uppgifter om den vårdade personens skador uppkommit genom ”övergrepp av annan person”. Däremot finns inte uppgifter om skadorna uppkommit i en nära relation, och det är därför inte meningsfullt att i detta sammanhang använda sjukvårdsdata som ett kompletterande mått på utvecklingen av utsattheten för våld i nära relationer bland kvinnor i befolkningen.

Däremot finns uppgifter om det allvarligaste våldet som drabbar kvinnor i nära relationer, det dödliga våldet.³⁰ Antalet kvinnor som dödas av sin nuvarande eller tidigare partner har minskat sedan 2000-talets början men inte under den senaste tioårsperioden. Under perioden 1999–2007 dödades i genomsnitt 18 kvinnor per år av sin partner. 2008–2017 var antalet i genomsnitt 14 kvinnor per år.³¹ I första hand tycks det ha skett en minskning i slutet av 00-talet, och efter det har antalet legat relativt konstant. Det har alltså inte skett någon fortsatt minskning av det dödliga våldet i nära relationer efter 2008 som skulle kunna kopplas till en minskad utsatthet för det allvarligaste våldet i nära relationer.

Anmälningbenägenhet

En andra faktor som skulle kunna påverka antalet anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning, är om det skett förändringar i anmälningbenägenheten bland kvinnor som utsätts för våld i nära relationer. En minskad anmälningbenägenhet skulle kunna bero på att utsatta kvinnor får stöd och hjälp på annat sätt än via polisen, eller att trösklarna för att polisanmäla har blivit högre – till exempel på grund av större rädsla för partnern, större skam eller skuld kopplat till utsatthet för denna typ av brott, att det blivit svårare att bryta upp, eller att förtroendet för rättsväsendet försämrats så att utsatta kvinnor inte ser det som lönt att anmäla eller att det är för påfrestande att gå igenom en rättsprocess. Även en eventuellt ökad anmälningbenägenhet skulle emellertid kunna tänkas leda till att färre brottshandlingar anmäls som grov kvinnofridskränkning. Om utsatta kvinnor polisanmäler sin utsatthet i ett tidigare skede, finns möjligheten att utsattheten inte ”hinner” bli så upprepad och allvarlig att

³⁰ Uppgifterna är framtagna inom ramen för Brås särskilda studier av dödligt våld.

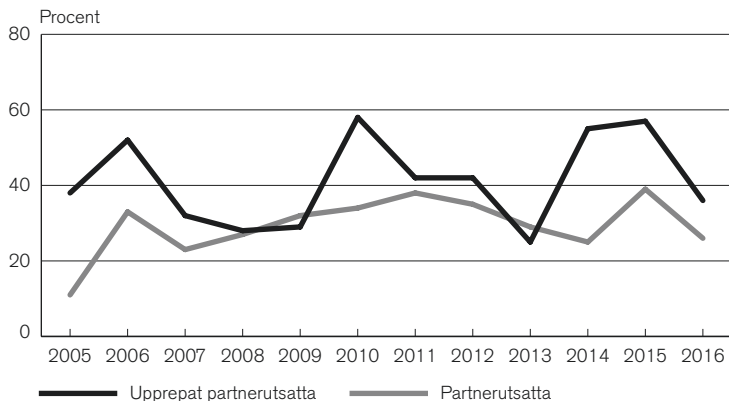
³¹ I relation till samtliga fall av dödligt våld mot kvinnor, har andelen som skett av en partner varierat kring drygt hälften (36–66 procent olika år).

grov kvinnofridskränkning blir aktuellt som brottsrubricering. Brotts handlingar skulle i så fall kunna tänkas anmälas som till exempel enskilda fall av misshandel, olaga hot eller ofredanden i stället, och bidra till en minskning av antalet anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning.

Varken minskande eller ökande trend för anmälningsbenägenheten enligt NTU

I NTU tillfrågades de personer som uppgett att de utsatts för brott om de anmält brottet till polisen. Utifrån dessa uppgifter, tycks inte anmälningsbenägenheten för hot och våld i nära relationer ha förändrats på något avgörande sätt under den period som anmälningarna om grov kvinnofridskränkning först ökade och sedan minskade. Andelen som uppger att de polisanmält minst en av de partnerrelaterade brotts handlingar de utsatts för under referensåret visar ingen tydlig utvecklingstrend under perioden 2005–2016 (se figur 6). Andelen varierar dock relativt kraftigt mellan enskilda år, vilket hänger samman med att det särskilt i gruppen upprepat partnerutsatta är få respondenter (237 respondenter under de 12 undersökningsåren).³²

Figur 6. Andelen som i NTU uppgett att de polisanmält minst en partnerrelaterad hot- eller våldshändelse under referensåret. Bland kvinnor som utsatts för hot eller våld av en partner eller före detta partner minst en gång under referensåret (partnerutsatta), respektive upprepat partnerutsatta kvinnor. Referensåren 2005–2016.

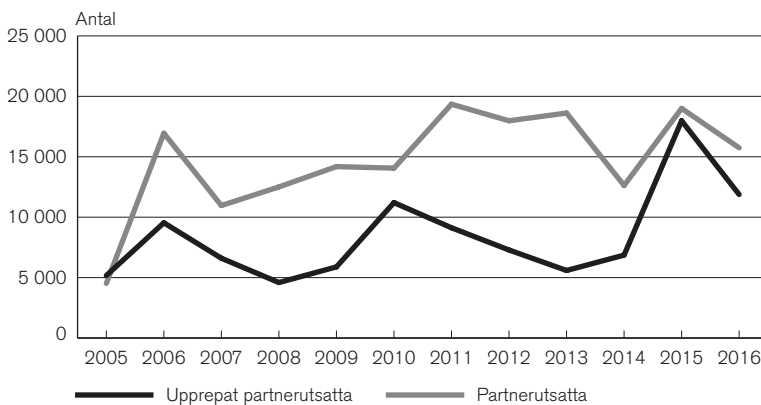
Källa: NTU.

³² Andelen som uppger att de polisanmält händelsen bland dem som utsatts för minst en hot- och våldshändelse av en partner, varierar mellan 11 och 39 procent. Bland dem som är upprepat partnerutsatta uppger mellan 25 och 58 procent att de polisanmält minst en av dessa hot- eller våldshändelser som de utsatts för under referensåret.

Det skattade antalet upprepat utsatta kvinnor i befolkningen, som enligt NTU uppgett att de polisanmält minst en av dessa partnerrelaterade händelser, följer inte heller utvecklingen av statistiken över anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning (se figur 7). Det skattade antalet upprepat partnerutsatta kvinnor som uppger att de gjort minst en sådan anmälan varierar de flesta åren mellan omkring 5 000 och 11 000, men är högre de sista två mätåren (då också andelen som uppger att de är upprepat partnerutsatta ökar i befolkningen, se figur 5). Det skattade antalet kvinnor som utsatts för minst en partnerrelaterad hot- eller våldshändelse och som polisanmält denna, varierar mellan drygt 4 500³³ och drygt 19 000.

Figur 7. Skattat antal kvinnor i befolkningen som har uppgett att de polisanmält minst en partnerrelaterad hot- eller våldshändelse under referensåret. Bland kvinnor som utsatts för hot eller våld av en partner eller före detta partner minst en gång under referensåret (partnerutsatta), respektive upprepat partnerutsatta kvinnor. Referensåren 2005–2016.

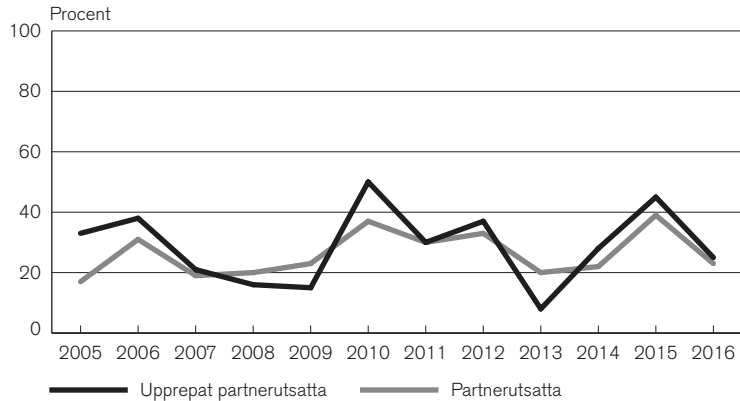
Källa: NTU.

Om man vidare ser till andelen partnerrelaterade brotts handlingar i NTU som uppges vara polisanmälda, har även denna andel legat relativt stabilt under perioden, även om andelen varierar mellan olika år (se figur 8). Bland de kvinnor som utsatts för minst en hot- eller våldshändelse av en partner, varierar andelen polisanmälda handlingar mellan 17 och 39 procent. Motsvarande

³³ Som tidigare nämnts skiljer sig urvalsstorleken och datainsamlingsperioden för referensåret 2005 från de övriga åren, vilket innebär att skattningarna för det året är behäftade med en större osäkerhet.

andel bland upprepat partnerutsatta har varierat mellan 8 och 50 procent.³⁴

Figur 8. Andel av de partnerrelaterade hot- och våldshändelserna som uppgetts vara polisanmälda enligt uppgifterna i NTU. Bland kvinnor som utsatts för hot eller våld av en partner eller före detta partner minst en gång under referensåret (partnerutsatta), respektive upprepat partnerutsatta kvinnor. Referensåren 2005–2016.

Källa: NTU.

Svårigheter med att mäta anmälningsbenägenhet bland upprepat utsatta

Utifrån uppgifterna i NTU och den definition av upprepat partnerutsatta som satts upp här, tycks alltså inte anmälningsbenägenheten för våld i nära relationer ha minskat under perioden efter 2008. Några påpekanden bör dock göras.

Andelen som polisanmält minst en partnerrelaterad händelse, bland såväl de som utsatts för minst en partnerrelaterad hot- eller våldshändelse som bland de upprepat partnerutsatta, är som redovisats ovan väsentligt högre än vad en del andra studier visat (se avsnittet *Få utsatta polisanmäler* samt bilaga 1). Brås senaste mer omfattande studie om brott i nära relationer (Brå 2014a)

³⁴ Eftersom respondenterna i NTU endast får besvara uppföljningsfrågor om maximalt tre brotthändelser av dem man utsatts för under ett år (se bilaga 2), är det inte meningsfullt att beskriva utvecklingen av det skattade *antalet* polisanmälda brotthändelser med en partner som gärningsperson. Eftersom det är ett litet antal respondenter i gruppen upprepat partnerutsatta, och man inte har uppgift om polisanmälan för en stor del av de händelser de har utsatts för, blir en sådan skattning av antal polisanmälda händelser över tid alltför osäker. Däremot redovisas här hur stor *andel* av de händelser man uppgett varit partnerrelaterade i uppföljningsformuläret, som man också uppgett polisanmälts. Maximalt tre händelser kan ingå. Ett antagande görs om att andelen bland dessa som polisanmälts är representativ för de brotthändelser som personen inte fått uppföljningsfrågor om, men utsatts för under året. Det är dock inte givet att de är representativa, utifrån att anmälningsbenägenheten kan tänkas se olika ut för olika brotthändelser, särskilt ju fler man utsatts för under ett år.

visade att knappt 5 procent av de som hade utsatts för brott i nära relationer hade gjort en polisanmälan. Den särskilda frågemodul kring brott i nära relationer som användes i Brå 2014 var dock konstruerad för att fånga upp både ett bredare spektrum av händelser och fler utsatta personer, än reguljära NTU. I modulen ställs frågor om utsattheten på ett annat sätt, vilket innebar att man där bland annat i högre grad fångade upp händelser av mindre allvarlig karaktär och som i större utsträckning befinner sig i en gråzon kring vad som juridiskt sett skulle kunna utgöra brott. Sådana mindre allvarliga händelser polisanmäls också i lägre grad. Utifrån skillnaderna i hur frågorna ställts i reguljära NTU respektive den särskilda modulen, är sannolikt de som faktiskt besvarar frågor om utsatthet i nära relationer i reguljära NTU sådana personer som redan är mer benägna att berätta om och anmäla denna utsatthet. Modulen i sin tur fångar genom en annan frågekonstruktion in andra grupper att berätta om sin utsatthet, grupper som i lägre grad polisanmält dessa händelser. Den lilla grupp som här definierats som upprepat partnerutsatta är också en starkt selekterad grupp bland de respondenter som besvarat undersökningen i reguljära NTU, vilket också sannolikt bidrar till skillnaden. Det som i första hand är intressant i det sammanhang som studeras här, är dock inte nivån på anmälningsbenägenheten, utan utvecklingen.

Tidigare studier över upprepad utsatthet visar att kvinnor som vid ett tillfälle har polisanmält misshandel eller hot av en bekant gärningsperson löper en 50 gånger högre risk att anmäla ytterligare ett sådant brott under det följande året jämfört med kvinnor som inte har anmält något sådant brott (Brå 2001).³⁵ En masteruppsats om polisanmält våld i nära relationer visar att sannolikheten att utsatta kvinnor kontaktar polis igen ökar för varje anmälan som görs, och att ökningen är störst upp till fem polisanmälningar men fortsätter ända upp till tio anmälningar (Dagenbrink 2017). Anmälningsbenägenheten för hot- och våldshändelser bland partnerutsatta i NTU tycks, som konstaterats, inte ha förändrats i någon avgörande riktning. Det som varit möjligt att mäta i det avseendet är dock om personen anmält minst en partnerrelaterad händelse, samt andelen händelser som polisanmäls bland de maximalt tre partnerrelaterade händelser man fått uppföljningsfrågor om i NTU (se bilaga 2 om frågekonstruktionen i NTU). Utifrån de tidigare studierna kring upprepad utsatthet och anmälan, är det dock rimligt att tänka sig att tröskeln för att ta en första poliskontakt är hög, men att benägenheten att polisanmäla ytterligare händelser kan vara annorlunda. Det är utifrån uppgifterna i NTU svårt att dra några

³⁵ Kvinnor som anmält två brott av en bekant person löper en 80 gånger högre risk att anmäla ytterligare ett brott, jämfört med kvinnor som inte anmält något brott.

slutsatser kring ett eventuellt förändrat anmälningsbeteende för händelser som överskrider de maximalt tre brotts handlinger som undersökningen frågar om. Vid just upprepad utsatthet i en nära relation, utsätts kvinnor sannolikt för många fler än tre handlinger under ett år med våld, hot eller andra kränkningar, och det är sannolikt många handlinger man alltså inte har uppgift om utifrån NTU när det gäller om de polisanmäls eller inte. Även en mindre förändring i anmälningsbeteendet i denna grupp, exempelvis att de börjar avstå från att kontakta polis vid något fler av de brotts handlinger som de utsätts för, torde kunna få en viss effekt på anmälningsstatistiken på grov kvinnofridskränkning.

Som redovisats ovan är det skattade antalet kvinnor som i NTU uppgett att de polisanmält minst en partnerrelaterad brotts handling mycket större än antalet faktiskt anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning. Någon direkt relation mellan uppgifterna i NTU och kriminalstatistiken över anmälda brott gällande grov kvinnofridskränkning finns alltså inte. En ytterligare aspekt av relationen mellan uppgifterna om polisanmälan i NTU och kriminalstatistiken, är att brotts handlinger som skulle kunna utgöra grov kvinnofridskränkning också kan anmälas som enskilda underbrott eller närliggande brott. Det går inte att utifrån de data som varit tillgängliga här veta i vilken mån brotts handlinger som uppges vara polisanmälda i NTU verkligen är det, och om de i så fall anmäls som grov kvinnofridskränkning eller som till exempel misshandel, olaga hot, ofredande, olaga förföljelse etc. Man skulle kunna tänka sig att anmälningsbenägenheten bland de partnerutsatta utifrån NTU varierar på en mängd sätt utan att detta skulle få genomslag för de faktiska anmälningarna om grov kvinnofridskränkning. Man bör därför tolka relationen mellan anmälningsbenägenheten utifrån NTU och de anmälda brotten med grov kvinnofridskränkning i kriminalstatistiken med försiktighet.

Fritextanalysen tyder på en relativt oförändrad anmälningsbenägenhet, men mer omfattande dokumentation av tidigare brotts handlinger

Den analys av fritexter som gjorts inom ramen för uppdraget, visar att karaktären på och allvarlighetsgraden i den brotts handling som föranledde polisanmälan om grov kvinnofridskränkning är relativt likartad över tid. Om anmälningsbenägenheten förändrats i den grupp som är upprepat utsatt för partnervåld, skulle det ha kunnat påverka vad som inledningsvis registreras som grov kvinnofridskränkning. En minskad anmälningsbenägenhet skulle kunna leda till att de handlinger som faktiskt anmäls är av allvarligare och mer utdragen karaktär, då det sannolikt i så fall skulle vara mindre allvarliga handlinger som anmäls i lägre

grad. Även en ökad anmälningsbenägenhet i form av att kvinnor skulle anmäla brott i ett tidigare skede, och dessa händelser därmed i högre grad registreras som enskilda underbrott eftersom utsattheten inte hunnit bli så utdragen och omfattande, skulle kunna leda till att det är allvarligare brotts handlingar som ”blir kvar” inom rubriceringen grov kvinnofridskränkning. Eftersom anmälningsbenägenheten för denna typ av brott generellt sett är låg och brottsligheten präglas av stort mörkertal, skulle ganska små förändringar i anmälningsbenägenheten kunna få relativt stora effekter på vilken typ av brotts handlingar som inledningsvis registreras som grov kvinnofridskränkning.

En majoritet av polisanmälningarna om grov kvinnofridskränkning tas upp genom att polis larmas och tar upp anmälan på plats i ett akut skede (se avsnittet *Förändrad anmälningsupptagning tyder på överflyttning till andra brott vid anmälan*). Tidigare forskning har visat att en anledning att kontakta polis ofta är för att få stopp på en eskalerande misshandel eller allvarlig hotsituation. I dessa studier framkommer det också att en enskild, ofta grov brotts handling kan utgöra en vändpunkt för kvinnan och bidra till att hon kontaktar polisen (se vidare bilaga 1). Att det inte skett några större förändringar i karaktären och allvarlighetsgraden i den brotts handling som föranledde polisanmälan, tyder på att det är ungefär samma typ av händelser som inledningsvis registreras som grov kvinnofridskränkning, och att det inte skett några större förändringar i anmälningsbenägenheten gällande dessa allvarliga händelser.³⁶ I det avseendet går alltså fritextstudien i linje med resultaten från NTU gällande anmälningsbenägenhet.

Däremot framträder vissa skillnader mellan undersökningsåren gällande den tidigare utsatthet som beskrivs i fritexten, det vill säga brotts handlingar som beskrivs i fritexten vid sidan av den senaste händelse som föranledde polisanmälan. Gällande dessa brotts handlingar innefattar fritexterna över tid mer omfattande dokumentation av såväl fysiskt våld som hot, andra brott och kränkningar och skador. Detta förhållande skulle kunna tolkas på flera sätt. Det kan dels tolkas som att det numera i inledningsskedet krävs mer omfattande utsatthet för att grov kvinnofridskränkning ska komma ifråga som brotts rubricering och att man i lägre grad registrerar enskilda brotts handlingar som grov kvinnofridskränkning. Det kan dels tolkas som att dokumenta-

³⁶ En aspekt som skulle kunna indikera att det är allvarligare respektive mindre allvarliga fall som inledningsvis registreras som grov kvinnofridskränkning, är längden på den utsatthet som ingår i anmälan. Dessvärre är det en stor del (30–50 procent) av de studerade fritexterna där det är svårt att avgöra hur lång tid utsattheten pågått innan den aktuella anmälan gjordes. Det gör att det inte har varit möjligt att dra några slutsatser om det skett förändringar i utsatthetens längd när det gäller händelser som anmäls som grov kvinnofridskränkning.

tionen av tidigare händelser och skador har ökat. Dessa tolkningar utesluter dock inte varandra, och resultaten från fritexterna presenteras närmare nedan.

För att kartlägga eventuella förändringar i karaktär och allvarlighetsgrad i de registrerade händelserna, har fritexterna studerats utifrån tre aspekter: (1) den sammantagna utsattheten som framkommer utifrån förekomsten av fysiskt, psykiskt/latent³⁷, sexuellt och ekonomiskt/materiellt våld³⁸, (2) karaktären på den senaste brotts handlingen i de fall en sådan finns beskriven, samt (3) karaktären på de övriga brotts handlingar som finns beskrivna i fritexten.³⁹ Påpekas bör att fritexten i polisanmälan kan se mycket olika ut och innehålla mycket varierande grad av information och dokumentation. De aspekter som kartläggs kan därmed vara mer förekommande än vad som framkommer av fritexten. Nedan ges två exempel på hur fritexter som har kodats i materialet kan se ut.⁴⁰

³⁷ Med latent våld menas att målsägande ger uttryck för att vara rädd för gärningspersonen mot bakgrund av tidigare handlingar som han utsatt henne för.

³⁸ Till fysiskt våld räknas här allt ifrån mindre allvarligt våld, som till exempel knuffar och fasthållning, till allvarligare våld som exempelvis sparkar och stryptag. Till psykiskt/latent våld räknas hot, ofredanden, olika typer av kränkande tilltal samt om det av anmälan framgår att målsäganden uttrycker rädsla för förövaren. Till sexuellt våld räknas händelser som kan tolkas som sexuella ofredanden, sexuellt tvång och våldtäkter. Till materiellt/ekonomiskt våld räknas om gärningspersonen har slagit sönder saker eller tagit målsägandens ägodelar (till exempel telefon eller kontokort). Antal tillfällen som respektive typ förekommer har inte kodats, utan endast om typen av våld förekommer eller inte.

³⁹ Ett viktigt påpekande rör vilken brottsutsatthet som ingår i redovisningen. Det är inte utifrån polisanmälan möjligt att veta hur olika brotts handlingar kommer att rubriceras i ett eventuellt åtal eller i en dom, och vilken utsatthet som senare kommer att bedömas kunna ingå eller inte ingå i en grov kvinnofridskränkning. Det är möjligt att händelser som finns i anmälan vid sidan av grov kvinnofridskränkning inledningsvis rubriceras som exempelvis grov misshandel (som inte kan ingå) men senare kommer att omrubriceras till misshandel av normalgraden (som kan ingå). Det är till exempel heller inte vid anmälan klart hur kränkande tillmälen och mindre allvarligt fysiskt våld (som knuffar eller att spotta på en person) kommer att rubriceras senare i utredningen. Därför har all brottsutsatthet som förekommer i fritexten fått ingå i redovisningen, oavsett om den kan tänkas komma att ingå inom rubriceringen grov kvinnofridskränkning eller om den utgör händelser som inte kan ingå. Det är också viktigt att påpeka att kategoriseringarna i studien inte kan likställas med vad som i juridisk mening utgör brott. Exempelvis faller inte kategorierna fysiskt våld och hot nödvändigtvis in under brottsrubriceringarna misshandel och olaga hot. Till fysiskt våld kan räknas såväl brotts handlingar som skulle rubriceras som grov misshandel som ofredande men även nödvärn. Vidare är studiens definition av hot vidare än den juridiska definitionen av hot. Att all utsatthet som beskrivs i fritexterna ingår i analysen gör också att det kan finnas en under- och överskattning av allvarlighetsgraden gällande händelser som de facto kommer att ingå i den grova kvinnofridskränkning senare under utredningen.

⁴⁰ Uppgifterna i exemplen har redigerats för att inte enskilda ska kunna identifieras.

EXEMPEL 1

Patrull 2345 med på Svensson och på Bergman beordrades av LKC till Storvägen med anledning av en kvinna som blivit misshandlad av sin sambo.

Grov kvinnofridskränkning genom att de gärningar som den misstänkte begått mot målsägaren enligt nedan, varit ett led i en upprepad kränkning av målsägarens integritet.

Idag har den misstänkte ruskat om målsägande så att hon ramlat ner på golvet och slagit henne flera gånger i ansiktet med knuten näve. Han har därefter tagit stryppgrepp tills hon fått svårt att andas.

Under påskhelgen har han slagit och sparkat henne så att hon tvingades sjukskriva sig under fem dagar.

Den 30 april har den misstänkte sparkat sönder spegeln i hallen och låst in målsägande i deras lägenhet.

Mellan augusti 2005 och maj 2008 har han vid flertalet tillfällen kallat henne för "äckliga kossa", sagt att hon är dum i huvudet och spottat på henne.

Skador

Målsägande har rodnad på vänster kind och är öm. Polis får ta del av journalanteckningar.

EXEMPEL 2

Målsägande inkommer till polisstation med anledning av att hon vill anmäla sin före detta partner.

Brottet

Grov kvinnofridskränkning genom att den misstänkte under sex års tid har utsatt målsägande för misshandel, hot och kränkningar. Sedan paret flyttade isär för två månader sedan har den misstänkte kontaktat målsägande via sms vid ett stort antal tillfällen. Han har vid ett tillfälle sagt att han ska sätta eld på hennes bostad. Målsägande känner stor rädsla för den misstänkte.

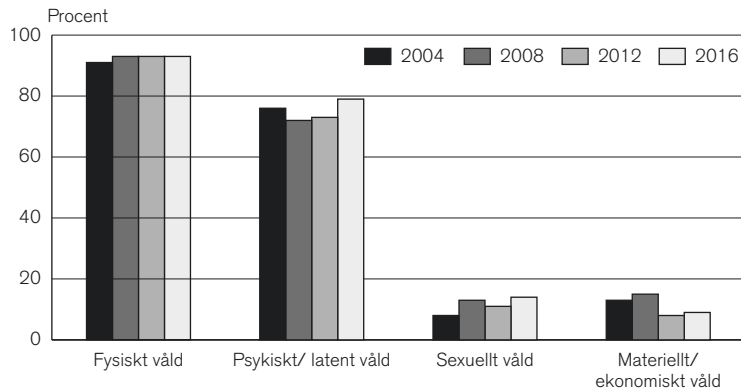
Målsägande har sparat sms som polis får ta del av.

Fysiskt och psykiskt våld dominerar samtliga år

Den generella bilden av den sammantagna utsattheten som beskrivs i fritexterna, är att det inte skett några stora förändringar i karaktären på den utsatthet som dokumenterats. De allra flesta fritexter (nio av tio) beskriver någon form av fysiskt våld. Det är också mycket vanligt att någon form av psykiskt/latent

våld beskrivs (tre av fyra fritexter). Det är mindre vanligt att det i fritexten förekommer beskrivningar av sexuellt våld⁴¹ (8–14 procent) samt av materiellt/ekonomiskt våld⁴² (9–15 procent). Det finns inte någon tydlig trend sett till om beskrivningar av någon av dessa typer av våld har blivit mer eller mindre vanliga under de studerade åren. Under alla fyra undersökningsår har fysiskt och psykiskt våld dominerat den brottslighet som beskrivs i de polisanmälda grova kvinnofridskränkningarna, och dessa två våldsformer är de som utgör bilden av den sammantagna utsattheten som den beskrivs i fritexterna.

Figur 9. Andel fritexter från respektive undersökningsår som innefattar fysiskt, psykiskt/latent, sexuellt eller materiellt/ekonomiskt våld. Observera att en anmälan kan innehålla flera typer av våld. Undersökningsåren 2004, 2008, 2012 och 2016.

Källa: Kodade fritexter.

Den senaste brottshändelsens karaktär är relativt lika över tid

Karaktären i den senaste händelsen som beskrivs är relativt likartad över tid. Under samtliga undersökningsår är det omkring 80 procent av fritexterna där den senaste händelsen innefattar fysiskt våld. Det handlar både om grovt fysiskt våld, exempelvis sparkar, knytnävsslag, stryppgrepp, skallningar samt våld där tillhyggen eller vapen har använts (32–45 procent av fritexterna), och om mindre allvarligt fysiskt våld, som exempelvis örffilar, knuffar, lättare slag med öppen hand, fasthållning och att dra i håret

⁴¹ I det sexuella våldet har olika former av sexuellt våld inkluderats, från sexuella ofredanden (som kan ingå i en grov kvinnofridskränkning) till våldtäkt (som inte kan ingå eftersom straffet är högre för våldtäkt än grov kvinnofridskränkning och således åtalas separat).

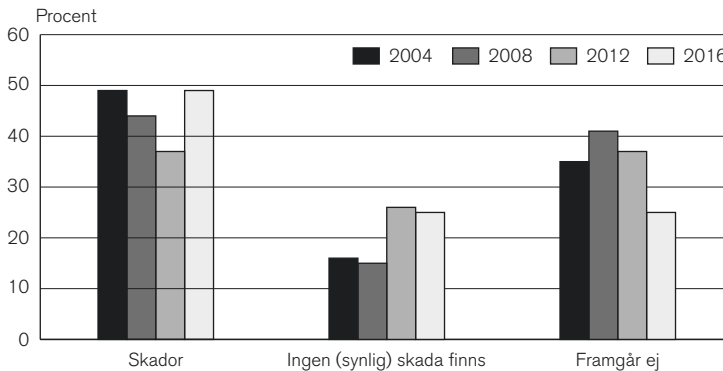
⁴² Det kan i dessa fall handla om att gärningspersonen förstör den utsattas egendom eller kontrollerar den utsattas ekonomi. Förekomsten av materiellt och ekonomiskt våld är lite högre de två första åren (13 procent 2004 samt 15 procent 2008) och lite lägre de två nästkommande åren (8 procent 2012 och 9 procent 2016). Detta trots att skadegörelse lades till som underbrott till grov kvinnofridskränkning år 2013.

(13–24 procent av fritexterna). Det är dock svårt att dra några slutsatser kring om det fysiska våld som beskrivs i den senaste händelsen blivit mer eller mindre allvarligt till sin karaktär över tid, då andelen fritexter där det inte framgår hur allvarligt våldet varit har ökat från 15 till 25 procent. I dessa anmälningar står det exempelvis enbart att det är fråga om misshandel eller slag. Det är möjligt att det är såväl mer allvarligt som mindre allvarligt fysiskt våld som förekommit i dessa händelser. I omkring en femtedel av fritexterna nämns inget fysiskt våld i relation till den senaste brotts handlingen.

I mellan 37 och 49 procent av fritexterna dokumenteras någon typ av skada i den senaste händelsen.⁴³ Någon klar trend är svår att se över tid (se figur 10). Det är främst mindre allvarliga skador som framkommer i fritexterna, som rodnad, bulnad, blåmärke, rivsår och liknande. I mellan 3 och 6 procent av beskrivningarna av den senaste händelsen har dock allvarliga skador dokumenterats, skador som personer vanligen får uppsöka sjukvård för, exempelvis större sår, brännsår, hjärnskakning samt frakturer och blödande jack. Någon trend över tid kan inte ses, varken för förekomsten av lindriga eller allvarliga skador enligt polisanmälningarna.⁴⁴

Figur 10. Andelen fritexter där skador (lindriga, allvarliga samt av oklar allvarlighetsgrad) dokumenterats, andelen där man dokumenterat att ingen (synlig) skada finns samt andelen där det inte framgår något om skador. Gäller den senaste händelsen. Undersökningsåren 2004, 2008, 2012 och 2016.

Källa: Kodade fritexter.

⁴³ I likhet med tidigare studier är det viktigt att här betona att fysiskt våld inte alltid leder till fysiska skador.

⁴⁴ Det är också en del anmälningar där det framkommer att målsäganden fått skador i den senaste händelsen, men där allvarlighetsgraden inte framkommer (mellan 1 och 6 procent de olika åren).

Däremot är det 2012 och 2016 vanligare att man i fritexten dokumenterar att någon synlig skada *inte* finns, än de tidigare undersökningsåren. Samtidigt minskar andelen där det inte framgår någonting om skador alls 2016 (se figur 10). Det innebär att framför allt 2016 är andelen fritexter där man dokumenterat *någonting* om skador (antingen att det finns eller att det inte finns synliga skador) högre än de tidigare åren (en ökning från omkring 60 procent till 75 procent). Utvecklingen mot att förekomst respektive avsaknad av skador dokumenteras mer och mer över tid i den senaste händelsen kan både hänga samman med ökade beviskrav i senare led i rättskedjan (se avsnittet *Bevisvärigheter och ökade beviskrav*) och att skadedokumentation lyfts fram som viktig i såväl polisens som Åklagarmyndighetens metodstöd (Åklagarmyndigheten 2016; Åklagarmyndigheten och Polismyndigheten 2017).⁴⁵

I ungefär en tredjedel av polisanmälningarna beskrivs att gärningspersonen har hotat målsäganden vid den senaste brottshändelsen, och denna andel har varit ungefär den samma alla fyra undersökningsår. Hoten innefattar ett spektrum från verbala dödshot, som ”Jag ska döda dig” och ”Dina barn kommer snart inte att ha någon mamma”, till hot om att skada målsäganden och anhöriga till målsäganden och hot där gärningspersonen med gester eller bilder gjort att målsägande känner sig hotad.

Det finns dock en viss minskning när det gäller dokumentation av andra typer av brott och kränkningar i den senaste brottshändelsen, från att förekomma i 33 procent av fritexterna 2004 till 22 procent 2016.⁴⁶ Sådana brott och kränkningar handlar till exempel om verbala kränkningar i form av att gärningspersonen beskriver den utsatta med nedsättande ord, att målsäganden hindras att lämna bostaden eller stängs ute från sin bostad, att gärningspersonen försöker ta sig in i eller vägrar lämna målsägandens bostad, att gärningspersonen förföljer eller kontrollerar målsäganden, att gärningspersonen tar eller tar sönder målsägandes ägodelar, eller skadar eller dödar målsägandes husdjur samt överträdelse av kontaktförbud. Här inkluderas också olika typer av sexualbrott. Minskningen är till viss del oväntad utifrån att skadegörelse och överträdelse av kontaktförbud lades till i grov kvinnofridskränkning år 2013.

⁴⁵ En annan möjlig, men mindre sannolik, förklaring är att just andelen händelser som inte lett till synliga skador har ökat i polisanmälningarna.

⁴⁶ I denna kategori inkluderas både sådana händelser som faller inom ramen för grov kvinnofridskränkning och sådana som inte gör det. Se fotnot 41.

Mer omfattande beskrivningar av hot, våld och skador relaterat till de tidigare brottsbändelserna

Om man ser till den tidigare utsatthet som finns beskriven vid sidan av den senaste brottsbändelsen, dominerar fysiskt våld även bland dessa brottsbändelser. Fysiskt våld beskrivs i omkring 90 procent av fritexterna där det finns tidigare utsatthet beskriven, vilket gäller samtliga fyra undersökningsår. Andelen där *flera* tidigare bändelser med fysiskt våld beskrivs ökar dock successivt från 78 procent år 2004 till 85 procent år 2016. Lite mindre än hälften av fritexterna innefattar också hot i den tidigare utsattheten som beskrivs. Andelen har ökat något från 42 till 47 procent under perioden 2004–2016. Andelen där två eller fler hothändelser beskrivs ökar också något – från 33 procent år 2004 till 38 procent åren 2012 och 2016. Medan andra typer av brott och kränkningar beskrivs mer sällan i den senaste bändelsen de två senaste undersökningsåren, har andelen fritexter där sådana brottsbändelser tas upp i samband med de tidigare brottsbändelserna tvärtom ökat över tid, från 42 procent 2004 till 53 procent av fritexterna 2016. Större delen av denna ökning skedde mellan åren 2004 och 2008.⁴⁷

När det gäller dokumentation av skador i fritexten, är det väsentligt vanligare 2016 att det nämns skador i relation till den tidigare utsattheten (33 procent av fritexterna med tidigare utsatthet beskriven), jämfört med de tre tidigare undersökningsåren (21 procent 2004, 18 procent 2008 och 14 procent 2012). Det har inte varit möjligt att studera allvarlighetsgraden i skadorna som dokumenterats i relation till den tidigare utsattheten, då det ofta rör flera olika bändelser, ibland med olika typer av skador. Att det är vanligare 2016 att skador nämns i den övriga utsattheten, skulle kunna bero på att det faktiskt är en större andel där skador förekommer i den tidigare utsattheten detta år, men det ligger närmare till hands att anta att denna utveckling hänger samman med att polisen i högre grad dokumenterar att skador nämns i relation till tidigare gärningar.

Den kanske mest intressanta frågan utifrån kartläggningen av brottsbändelsernas karaktär i fritexterna, rör utvecklingen mot att de brott som anmäls som grov kvinnofridskränkning över tid alltså beskriver en mer omfattande utsatthet sett till de tidigare brottsbändelserna. Samtidigt som denna utveckling är svag är den genomgående för de olika variabler som mäts. Denna utveckling skulle å ena sidan kunna tolkas som att polis i det inledande skedet har blivit bättre på att fånga upp och dokumentera tidigare utsatthet, å andra sidan kan det också tolkas som att mer och mer omfattande utsatthet krävs för att brottsrubriceringen

⁴⁷ Denna ökning verkar således inte hänga samman med utökningen av de brott om ingår i grov kvinnofridskränkning år 2013.

grov kvinnofridskränkning ska komma i fråga och att man i lägre grad registrerar enskilda brotts handlingar som grov kvinnofridskränkning.

Dessa tolkningar behöver dock inte ställas emot varandra utan kan ses som två sidor av samma utveckling, en utveckling som går mot en starkare rättslig inramning och ökad specificering (se vidare i kapitlet *Utvecklingen av fällande domar med grov kvinnofridskränkning*). Denna utveckling skulle även kunna underbyggas och förstärkas av en överflyttning till misshandel och andra underbrott vid anmälan, en överflyttning som rimligen är särskilt förekommande i fall där tidigare brotts handlingar inte framkommer tidigt i polisutredningen. Dessa tolkningar går väl i linje med vad poliser och andra rättsliga aktörer berättar om i intervjuerna, vilket kommer att beröras i kommande avsnitt. Resultaten från polisanmälningarna visar dock att en del av de ökningarna som kan ses i förekomsten av hot och våld i den övriga utsattheten också sker mellan 2004 och 2008 (när antalet anmälningar om grov kvinnofridskränkning ökade).

Den initiala rättsliga hanteringen vid anmälan

Den unika brottskonstruktion som grov kvinnofridskränkning utgör skapar en ovanligt stor ”valmöjlighet” i fråga om hur brottet ska registreras. Att grov kvinnofridskränkning är ett brott som ”byggs upp” av flera underbrott som tillsammans utgör ett brott innebär att brotts handlingar som kommer till polisens kännedom inledningsvis kan registreras endera som grov kvinnofridskränkning eller som underbrott. Ett tredje alternativ är att brotts handlingar i samma anmälan både registreras som grov kvinnofridskränkning och underbrott, ett slags ”parallellregistrering”. Vidare kan en anmälan om grov kvinnofridskränkning också registreras som ett brott i de fall polis eller åklagare ”kopplar ihop” flera, tidigare anmälningar rörande ett par och upprättar en ny anmälan om grov kvinnofridskränkning.

Om större skiften i dessa inledande registreringsrutiner skett över tid, kan det ha fått effekter på anmälningsstatistiken. En tredje möjlig bidragande förklaring till det minskade antalet anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning, är därmed om det skett förändringar i den initiala rättsliga hanteringen vid anmälan, så att brotts handlingar i högre grad inledningsvis registreras antingen som underbrott eller som närliggande brott.

Förändrade registreringsrutiner vid anmälan

I några av de intervjuer som Brå har genomfört inom ramen för det här uppdraget resonerar poliser och åklagare kring hur stor påverkan själva anmälningsbenägenheten för hot och våld som

sker i en nära relation egentligen kan ha för antalet anmälda fall av grov kvinnofridskränkning. I likhet med den åklagare som är citerad nedan menar de att brottet grov kvinnofridskränkning fortfarande inte är etablerat i vardagligt tal och att brottsrubriceringen i första hand är relaterad till polisens sätt att upprätta en polisanmälan.

För jag tänker det när ni säger antalet anmälningar har minskat, jag tänker att det är ju upp till oss professionella aktörer. Det är ju aldrig en målsägande som kommer och säger att "Jag har blivit utsatt för en grov kvinnofridskränkning" och så upprättas det en anmälan. Utan det handlar ju mer om att den här säger att "Jag har blivit slagen idag och det här är inte första gången utan det här händer regelbundet" och då rubricerar vi det så. Jag kan inte se att det ligger på målsägarnivå något sätt. För det är ju inte de som styr det. (Åklagare)

När det gäller att förstå minskningen i antalet polisanmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning, handlar den största förändringen över tid utifrån intervjuerna just om polisens sätt att registrera brott i de fall polisen åker ut på larmsamtal. På flera av de platser där intervjuerna har genomförts berättar polis och åklagare att de idag, till skillnad mot tidigare, har gett uttryckliga instruktioner till polis i yttre tjänst att enbart rubricera anmälan på det brott de åker på, det vill säga som enskilda underbrott, och att de ska låta utredare och åklagare bedöma om ärendet når upp till en grov kvinnofridskränkning i ett senare skede. Såväl utredande poliser som åklagare talar om att det tidigare var vanligt att rubricera brotts handlingen som grov kvinnofridskränkning i polisanmälan i de fall det framkommit att det brott de åkt ut på skett i en nära relation, även utan att det nödvändigtvis framkommit att kvinnan utsatts vid fler tillfällen än den aktuella handlingen. I intervjuerna framträder en kritisk hållning till detta sätt att registrera brott, dels för att det uppfattas innebära en "överanvändning" av brottsrubriceringen, dels för att det leder till praktiska problem och blir en administrativ börda i ärendehanteringssystemen, till exempel i fråga om omrubriceringar, vilket kommer att belysas i senare avsnitt. Detta förändrade sätt att registrera brotts handlinger talar för att anmälningar rörande grov kvinnofridskränkning borde minska över tid genom en överflyttning till enskilda underbrott.

En erfarenhet som många av de intervjuade delar är att registreringen av ett brott som grov kvinnofridskränkning kan medföra svårigheter under utredningens gång om brottsrubriceringen behöver ändras, svårigheter som de huvudsakligen relaterar till att deras system för att registrera och hantera brott inte är anpas-

sade efter denna typ av brottskonstruktion.⁴⁸ En av de intervjuade poliserna ger ett exempel på hur det kan se ut:

Det här är inte svart eller vitt. Men många gånger så är det så att om kvinnan säger att "jag har blivit slagen ikväll och det här har hänt tidigare" då skriver patrullen en anmälan på grov kvinnofridskränkning, ärendet lottas in som det. Så kör man det som det och så håller man ett förhör med henne och så framkommer det ett antal händelser där, men man känner att två av dem kanske går att styrka. Två fall av misshandel och sen känner man att det andra kommer bli jåkligt svårt att ro i land helt enkelt. Det är diffust, det är länge sedan, något kanske är preskriberat och sådär. Så man känner att kvar ligger bara två fall av misshandel och då kommer det att landa där, sannolikt. Det är åklagaren som gör bedömningen hela tiden så vi sitter ju i knät. Men det som det medför för oss är att det ofta blir ganska mycket administrativt dravel som tar en jäkla massa tid i vårt [ärendehanteringssystem]. (Polis)

Som polisen ovan beskriver kan de fall där det saknas bevisning för att nå upp till en grov kvinnofridskränkning rubriceras om till de underbrott som kan styrkas, exempelvis två misshandelsbrott. De poliser och åklagare som intervjuats ger en bild av att sådana omrubriceringar är mycket vanliga i ärenden med grov kvinnofridskränkning. I likhet med polisen i citatet ovan ger de även uttryck för att omrubriceringar kring grov kvinnofridskränkning innebär mycket "administrativt dravel" och tar mycket tid. De lyfter också fram att det är lätt att felkodningar uppstår. Dessa erfarenheter indikerar att det kan vara rationellt att registrera brotten som underbrott alternativt att hålla flera utgångar i utredningen öppna genom parallellregistreringar, eftersom det underlättar hanteringen av brott i de egna ärendesystemen.

Personer som Brå har intervjuat har menat att statistiken över anmälda brott för grov kvinnofridskränkning kan vara "missvisande"⁴⁹ av rent administrativa skäl, och att registreringen också verkar ha sett olika ut på olika platser i landet och över tid. Utöver det berättar både poliser och åklagare att olika målsättningar för verksamheten under vissa perioder kan ha påver-

⁴⁸ För att förstå denna problematik är det viktigt att förstå hur polisens och åklagarmyndighetens ärendesystem fungerar. I polisens och åklagarmyndighetens två olika ärendehanteringssystem hanteras brott och kopplingen till misstänkta gärningspersoner som brottsmisstankar. Varje brottsmisstänke som registreras innehåller ett (1) misstänkt brott kopplat till en (1) misstänkt gärningsperson. En anmäld brotts handling kan innehålla flera brottsmisstankar som gäller en och samma gärningsperson. I en polisanmälan rörande en grov kvinnofridskränkning finns det ofta flera brottsmisstankar, om så väl den grova kvinnofridskränkningen som om de underbrott som utgör den grova kvinnofridskränkningen.

⁴⁹ Vilka effekter det har på statistiken och hur stora de skulle vara går dock inte att avgöra inom ramarna för denna studie.

kat om polisen väljer att registrera brottet som antingen grov kvinnofridskränkning eller som underbrott. För att redovisa ”bra siffror” rörande personuppläsning menar de intervjuade att man till exempel hellre rubricerar om en brottsmisstanke än lägger ned den. I en intervju berättade en polis att den arbetsgrupp för brott i nära relationer (härefter kallad BINR-grupp) han jobbade i under en period hade utvärderats efter hur många misshandelsbrott de klarat upp på ett år men att grov kvinnofridskränkning inte ingick i utvärderingen. Han menade att det kunde ha betydelse för hur brotten registrerades och hanterades vidare i utredningen. Även andra poliser som arbetat under en lång tid med denna typ av brott hade liknande erfarenheter av hur polisens målsättningar kan ha betydelse, inte minst för överflyttningar till misshandel, vilket diskuteras i avsnittet *Överflyttningseffekter till underbrott*.

Förändrad anmälningsupptagning tyder på överflyttning till andra brott vid anmälan

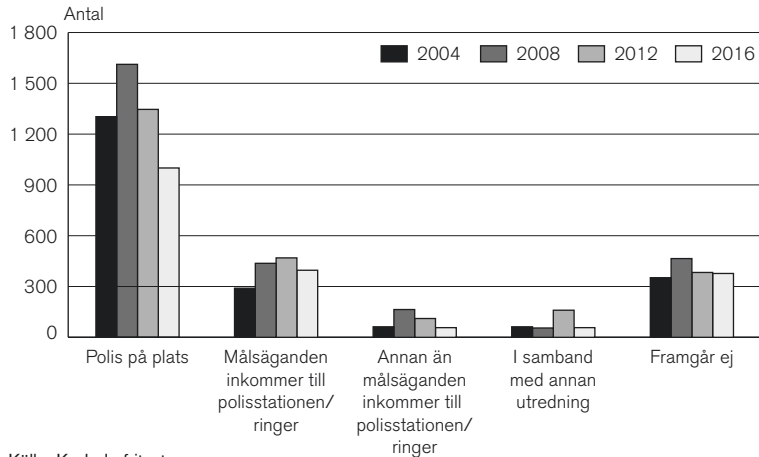
Resultaten från de intervjuer som har gjorts tyder alltså på att det skett förändringar i de inledande registreringsrutinerna vid anmälan, mot att i högre grad registrera enskilda brottsändelser som underbrott. Utifrån de insamlade fritexterna har kartlagts hur anmälan togs upp. Uppgifterna visar att det har skett förändringar i anmälningsupptagningen som går i linje med resultaten från intervjuerna.

Det vanligaste sättet som anmälan om grov kvinnofridskränkning tas upp på är genom att en patrull åker ut på plats efter att larmsamtal inkommit till polisen. Mellan 53 och 63 procent av anmälningarna tas upp på detta sätt. Det kan vara kvinnan själv som kontaktat polisen, eller någon annan person, som grannar, vittnen, bekanta eller närstående. Det näst vanligaste (mellan 14 och 21 procent) är att anmälningar om grov kvinnofridskränkning tas upp genom att den utsatta kvinnan själv kommer till polisstationen eller ringer polisen för att berätta om brottsändelser hon utsatts för.⁵⁰ I en liten del har anmälan tagits upp genom att någon annan än den utsatta kvinnan kommer till polisstationen eller ringer för att göra en anmälan, eller att anmälan tas upp i samband med en annan polisutredning. I en knapp femtedel av fritexterna framgår inte hur anmälan tagits upp. Utifrån urvalet av fritexter, har en skattning gjorts av hur många polisanmäl-

⁵⁰ Vissa av dessa anmälningar kan vara upprättade i nära anslutning till en brottsändelse, i andra fall kan det ha gått längre tid sedan den senaste händelsen som kvinnan berättar om i anmälan. Gemensamt är att det av fritexten framgår att anmälan *inte* tagits upp av polisen på plats i direkt anslutning till brottsändelsen.

ningar som totalt sett inkommit på respektive sätt varje enskilt undersökningsår.⁵¹ Skattningen visas i figur 11.

Figur 11. Skattning av antalet polisanmälningar som tagits upp på olika sätt. Undersökningsåren 2004, 2008, 2012 och 2016.

Källa: Kodade fritexter.

Som figuren visar varierar det skattade antalet anmälningar som skett genom att polisen tar upp anmälan på plats, och genom att någon annan än målsäganden inkommer till stationen, på ungefär samma sätt som det totala antalet polisanmälningar med grov kvinnofridskränkning respektive undersökningsår. I dessa kategorier är det flest polisanmälningar 2008 och därefter en minskning. Detsamma gäller kategorin där anmälningssätt inte framgår.⁵² Det innebär också att andelen anmälningar som tas upp av polis på plats minskat i relation till samtliga anmälningar om grov kvinnofridskränkning (från 63 till 53 procent). Däremot är det ungefär lika många anmälningar som upprättades genom att målsäganden ringde eller inkom till en polisstation åren 2008, 2012 och 2016.⁵³ Det skattade antalet var dock lägre 2004.⁵⁴ I denna kategori kan alltså inte någon minskning i antalet ses på samma sätt som i de andra kategorierna i det skattade antalet anmälningar. Andelsmässigt ökar också denna typ av anmälningar (från 14 till 21 procent bland samtliga anmälningar).

⁵¹ Skattningen är gjord genom att andelen ärenden som togs upp på respektive sätt har multiplicerats med det totala antalet polisanmälningar av grov kvinnofridskränkning som gjordes respektive år.

⁵² I ett skattat antal om mellan ungefär 300 och 400 anmälningar varje undersökningsår går det inte att utläsa hur anmälan är gjord ("framgår ej" i figur 11). Det innebär att det sannolikt är fler anmälningar som gjorts av polis på plats eller att målsägande inkommer till polisstationen, än vad som framgår av figuren. Hur dessa skulle fördela sig mellan kategorierna är dock oklart.

⁵³ Skattat antal 396–469.

⁵⁴ Skattat antal 290.

Den minskning som skett totalt sett i antalet anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning, handlar alltså i första hand om ett minskat antal anmälningar gjorda av polis på plats. Det är visserligen möjligt att den minskningen skulle kunna ha att göra med att polisen i allt mindre grad åker ut på larm och tar upp anmälningar om grov kvinnofridskränkning. Mer sannolikt är dock att utvecklingen i första hand bör förstås i ljuset av de förändrade registreringsrutiner som de intervjuade pekat på. Om polisen i allt högre grad inledningsvis registrerar brottshändelser som skett i nära relationer som enskilda underbrott (eller möjligen närliggande brott) vid anmälningstillfället i stället för grov kvinnofridskränkning, kommer antalet (och andelen) anmälningar med grov kvinnofridskränkning gjorda av polis på plats att minska (då dessa händelser i stället anmäls som till exempel misshandel, olaga hot, ofredande etc.). Minskningen i antalet anmälningar gjorda av polis på plats är alltså sannolikt ett tecken på överflyttningar vid anmälningstillfället till under- eller närliggande brott.

Det är som sagt ungefär lika många anmälningar under de fyra undersökningsåren som inkommit genom att kvinnan själv inkommer eller ringer för att berätta om brottshändelser. En tolkning är att i de fall en person själv inkommer för att anmäla våld i en nära relation, berättar hon också i högre grad (än vid akuta larm) om fler brottshändelser och en upprepad utsatthet, och kan och vill anmäla fler än en händelse. Sannolikheten är i dessa fall större att dessa händelser redan inledningsvis rubriceras som grov kvinnofridskränkning, och att förändringar i registreringsrutiner mot registrering på underbrott inte påverkar denna typ av anmälningssituationer på samma sätt som då polis åker ut på larm och tar upp anmälan på plats.

Vanligare med endast en brottshändelse i anmälan år 2004

Fritexterna innehåller som tidigare beskrivits ofta beskrivningar av den senaste brottshändelsen, den händelse som föranledde polisanmälan. Denna andel har dock minskat från 79 procent år 2004 till 59 procent år 2016, vilket hänger samman med att antalet anmälningar som tas upp av polis på plats minskar, vilka så gott som alltid innehåller en senaste beskriven brottshändelse. De allra flesta anmälningar innehåller också beskrivningar av tidigare eller övrig utsatthet vid sidan av den senaste brottshändelsen, och i en del fall alltså endast beskrivningar av utsatthet och brottstillfällen där det inte framgår vilken händelse som är den senaste eller som föranledde anmälan.

År 2004 var det dock en inte obetydlig del av fritexterna, 13 procent, som innefattade *endast en* brottshändelse, och ingenting beskrivs kring tidigare eller övrig utsatthet. Det handlar främst

om ärenden där polisen åkt ut på plats för att ta upp en anmälan, och där det enda som beskrivs i anmälan är det aktuella tillfället. Övriga år förekommer dessa typer av anmälningar enbart i enstaka fall bland de studerade fritexterna.⁵⁵ Det skulle kunna vara en indikation på förändringar i registreringsrutinerna på det sättet att polisen 2004 i högre grad än senare registrerade enskilda brotthändelser från början som grov kvinnofridskränkning om de förekom i en viss kontext, medan detta inte är fallet under de senare undersökningsåren. Då innefattar de allra flesta anmälningar med rubricering grov kvinnofridskränkning fler än en beskriven brotthändelse i fritexten. Värt att notera är att denna praxis dock inte var vanligast 2008, vilket är det år med flest anmälningar om grov kvinnofridskränkning, utan år 2004. Som tidigare nämnts är dock inte 2008 ett ”toppår” i alla regioner, varför man möjligen inte bör fästa för stor vikt vid detta enskilda år.

Överflyttningseffekter till underbrott

Resultatet i de tidigare avsnitten visar alltså att det tycks ha skett förändringar i de inledande registreringsrutinerna för brotthändelser som skulle kunna ingå i en grov kvinnofridskränkning, så att de i högre grad registreras som underbrott vid anmälan. De tre brottskategorier som brukar ingå i grov kvinnofridskränkning är misshandel, olaga hot och ofredande, medan andra brott är mer ovanliga (se avsnittet *Rättstillämpning vid åtal och dom*). Överflyttningar till underbrott torde i första hand därmed ske till dessa brottsrubriceringar.

Utvecklingen av anmälda brott med misshandel i nära relationer motsäger inte överflyttning

Om man ser till utvecklingen av anmälda brott med misshandel mot kvinnor 18 år eller äldre, så har antalet ökat sedan slutet av 1990-talet fram till omkring 2012, varefter ökningen tycks plana ut (se figur 12). 2017 anmäldes 26 839 brott med misshandel mot kvinnor över 18 år. Från år 2009 kan man urskilja vilka av dessa som skett i en nära relation.⁵⁶ Antalet anmälda misshandelsbrott mot kvinnor i en nära relation ökade under perioden 2009–2015 från knappt 8 500 till drygt 10 000.⁵⁷ Antalet

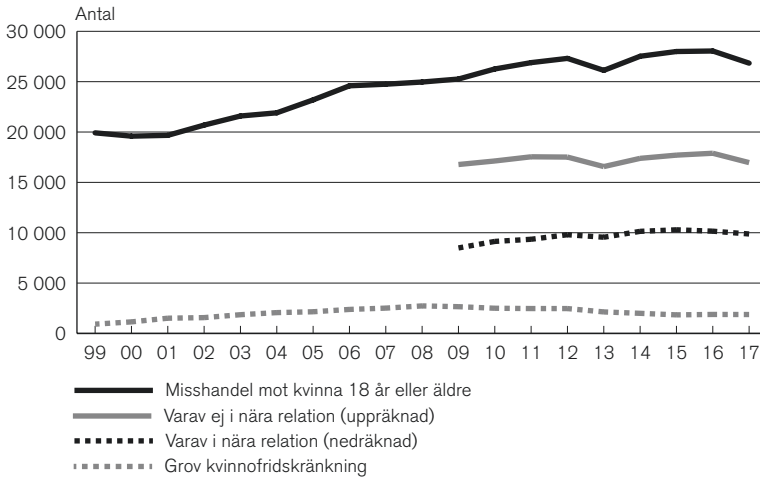
⁵⁵ 2004: 26, 2008: 4, 2012: 6 och 2016: 1.

⁵⁶ Misshandel i nära relation började särredovisas under en egen brottskod år 2009. På grund av att det skett en överregistrering på brottskoden för brott som skett i nära relation mellan 2009 och 2015 har en skattning gjorts där antalet anmälda misshandelsbrott i nära relation räknats ner. Se vidare bilaga 4.

⁵⁷ Det motsvarar en ökning av andelen misshandelsfall i nära relation från 34 procent till 37 procent av all misshandel mot kvinna över 18 år.

anmälda brott som *inte* skett i en nära relation har däremot inte ökat under åren efter 2009.

Figur 12. Anmälda misshandelsbrott mot kvinna 18 år eller äldre, varav i en nära relation (nedräknad), respektive ej i en nära relation (uppräknad)⁵⁸, samt antal anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning. 1999–2017.

Källa: Kriminalstatistiken.

Den ökning som konstaterats av antalet anmälda brott med misshandel i en nära relation motsäger åtminstone inte en överflyttning av registrerade brotts handlingar från grov kvinnofridskränkning. Som blir tydligt i figur 12 är antalet anmälningar om misshandel i nära relation väsentligt högre än antalet anmälningar med grov kvinnofridskränkning. Brottskategorin kan därmed sägas ha relativt stor potential att ”suga upp” brotts handlingar som annars kunde ha registrerats som grov kvinnofridskränkning, samtidigt som det kan ske andra förändringar i anmälningsstatistiken för misshandel som inte har att göra med överflyttningar från grov kvinnofridskränkning.

Ökningen av antalet anmälda brott avseende misshandel i nära relation är större än minskningarna i grov kvinnofridskränkning. Det är emellertid också så att vissa år minskar även anmälningarna med misshandel i nära relation, samtidigt som anmälningarna om grov kvinnofridskränkning också minskar respektive ökar något, se tabell 1.

⁵⁸ Se bilaga 4.

Tabell 1. Årsvis förändring i antal anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning respektive misshandel i nära relation (nedräknad⁵⁹) jämfört med året innan. 2010–2017.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Grov kvinnofridskränkning	-156	-30	-2	-333	-139	-153	+42	-8
Misshandel i nära relation	+650	+213	+450	-247	+584	+153	-136	-278

Källa: Kriminalstatistiken.

Det är dock inte sannolikt att samtliga förändringar av anmälda brott med misshandel i nära relation skulle avse brott som ”egentligen” ingår i en serie händelser som skulle kunna rubriceras som grov kvinnofridskränkning, då inte all misshandel inom en nära relation har en upprepad karaktär och uppfyller kravet i lagstiftningen på att vara av sådan karaktär att det typiskt sett är ägnat att allvarligt kränka den utsattas självkänsla. Det kan finnas andra orsaker än överflyttning från grov kvinnofridskränkning som gör att antalet anmälda brott med misshandel i nära relation ökar. Om det sker överflyttningar från grov kvinnofridskränkning sker det sannolikt även till andra underbrott. Det kan dock – utifrån studiens andra resultat – tänkas att åtminstone en del av ökningen som skett av anmälningar om misshandel mot kvinna i nära relation utgörs av brott som tidigare registrerats som grov kvinnofridskränkning.

Svårt att dra slutsatser om överflyttningar till andra underbrott

Det skulle vidare, på samma sätt som för misshandel, kunna finnas en överflyttning till andra underbrott. De två andra brottskategorier som vanligen ingår som underbrott till grov kvinnofridskränkning är olaga hot och ofredande (se avsnittet *Rättstillämpning vid åtal och dom*). Det är dessvärre inte möjligt att utifrån brottskoderna i anmälningstatistiken särskilja anmälda olaga hot och ofredanden som skett inom en nära relation. Det närmaste man kommer är att kunna redovisa de brott som anmälts *mot kvinna 18 år eller äldre*.⁶⁰ Det är därmed svårt att utifrån anmälningstatistiken över olaga hot och ofredanden dra några slutsatser i vilken mån grova kvinnofridskränkningssanmälningar i stället registreras som dessa brott.

⁵⁹ Se bilaga 4.

⁶⁰ Upprepat utsatthet i nuvarande eller tidigare partnerrelationer är ett problem även när det gäller yngre åldersgrupper (för en särskild fördjupning, se Brås Kortanalys 6/2018). Vidare innebär brottskonstruktionen för grov kvinnofridskränkning, som förutsätter giftermål eller äktenskapsliknande samboskap, att yngre personer som är upprepat utsatta sällan möter de rättsliga kraven för en grov kvinnofridskränkning (Andersson 2016).

Det man kan konstatera är att antalet anmälningar om olaga hot mot kvinna 18 år eller äldre har legat relativt stabilt sedan 2008 på drygt 20 000 anmälda brott per år. Anmälningar om ofredande mot kvinna 18 år eller äldre ökade från drygt 22 000 år 2008, till drygt 30 000 år 2014, och har därefter minskat något till drygt 27 000 år 2017. I vilken mån en liten del av ökningen 2008–2014 hänger samman med överflyttningar från grov kvinnofridskränkning är svårt att studera utifrån tillgängliga data. Eftersom antalet anmälningar med dessa brott är så mycket större än antalet brott avseende grov kvinnofridskränkning, har de också (precis som misshandel) en stor potential att ”suga upp” brotts handlingar som skulle ha kunnat registreras som grov kvinnofridskränkning utan att det påverkar den övergripande trenden för antalet anmälda brott i dessa kategorier nämnvärt.

Eventuella överflyttningar till andra underbrott är inte meningsfullt att titta på då de utgör en så liten del av de brotts handlingar som vanligen ingår i grov kvinnofridskränkning (se avsnittet *Rättstillämpning vid åtal och dom*).

Händelser rubricerade som underbrott tycks stanna som detta

Om man ser till insamlad misstankedata från åren 2004, 2008, 2012 och 2016, är det mellan 7 och 10 procent av brottsmisstankarna som har omrubricerats från underbrott (främst misshandel och olaga hot) till grov kvinnofridskränkning mellan anmälan och slutligt beslut i utredningen.⁶¹ Någon ökande trend över tid finns dock inte. Det indikerar att i den mån det skett överflyttningar vid anmälningsupptagningen så att brotts handlingar i allt högre grad registreras som underbrott, tycks dessa också stanna som underbrott genom utredningen. Någon ökad grad av ”hop-samling” av underbrott till grov kvinnofridskränkning under utredningens gång kan alltså inte ses utifrån dessa data.

Det är i och för sig möjligt att underbrott registreras i olika anmälningar och att dessa sedan läggs ner, och att en helt ny anmälan upprättas med grov kvinnofridskränkning när ärendet samlas ihop, snarare än att en brottsmisstanke omrubriceras. I så fall ser det i insamlade misstankedata ut som om ärendet startat som grov kvinnofridskränkning och kopplingen till de tidigare anmälningarna om enskilda underbrott syns inte. Det är alltså möjligt att man i det inhämtade misstankematerialet inte ”ser” underbrott som samlas ihop senare i utredningsprocessen i de fall man lägger ner brottsmisstankar och startar en ny anmälan i stället för att omrubricera.

⁶¹ Dvs 7–10 procent av brottsmisstankarna med slutligt beslut som grov kvinnofridskränkning hade registrerats som något underbrott.

Parallellregistrering av grov kvinnofridskränkning och underbrott

Datamaterialet från misstankeregistret visar vidare att det är vanligt att det finns brott registrerade i samma anmälan som en brottsmisstankes med grov kvinnofridskränkning, som skulle kunna utgöra underbrott⁶² till den grova kvinnofridskränkningen.⁶³ Mellan 23 och 37 procent av alla ärenden med minst en grov kvinnofridskränkning vid registreringen, innefattar minst ett möjligt underbrott, som exempelvis misshandel av normalgraden, olaga hot, ofredande, hemfridsbrott, överträdelse av kontaktförbud m.m.⁶⁴ Andelen är högre 2016 (37 procent) än de tidigare åren (29 procent 2004, 23 procent 2008 och 24 procent 2012).

Antalet sådana övriga brottsmisstankar som skulle kunna utgöra underbrott ökar också successivt under de fyra undersökningsåren. Om man ser till de ärenden som innehöll möjliga underbrott, var det genomsnittliga antalet sådana brottsmisstankar 1,7 år 2004. År 2016 hade det genomsnittliga antalet ökat till 3,0. Det innebär alltså nästan en fördubbling av antalet registrerade möjliga underbrott per anmälan under de studerade åren.

Det är möjligt att detta är en effekt av de förändrade registreringsrutiner vid anmälan som tagits upp tidigare i denna rapport, mot att i högre grad inledningsvis registrera enskilda underbrott. Man kan tänka sig att i en del fall ersätts kanske en brottsmisstankes med grov kvinnofridskränkning med registrering på underbrott, men att man i andra fall just registrerar både och i samma anmälan. Att brottsändelser tycks parallellregistreras vid sidan av brottsmisstanken om grov kvinnofridskränkning skulle kunna peka på komplexiteten i hur detta brott ska hanteras. Genom att registrera händelser både som enskilda underbrott och som en grov kvinnofridskränkning skapas möjligheter att senare antingen lägga ner brottsmisstanken om grov kvinnofridskränkning men gå vidare med underbrodden, eller tvärtom konsumera underbrot-

⁶² Här har en manuell bedömning gjorts utifrån de brottskoder som förekommer i materialet. Brott där brottskoden anger att brottet riktats mot en person under 18 år, misshandel mot kvinna 18 år eller äldre av obekant person, samt ofredanden och olaga hot mot grupp har räknats som att de *inte* kan ingå som underbrott. Däremot har misshandel mot kvinna över 18 år av bekant person men i en annan relation än sambo etc., såväl inomhus som utomhus räknats med som möjligt underbrott.

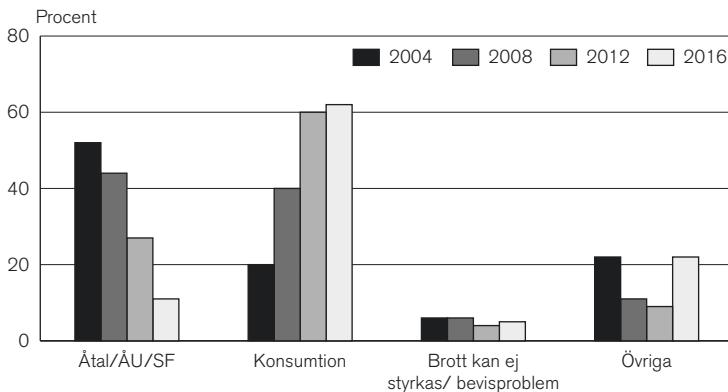
⁶³ Det är även vanligt att det finns andra brott registrerade i samma anmälan, som inte kan utgöra underbrott till grov kvinnofridskränkning. Andelen av samtliga övriga brottsmisstankar som registrerats vid sidan av grov kvinnofridskränkning, som skulle kunna utgöra underbrott var 63 procent (2004), 55 procent (2008), 57 procent (2012) och 68 procent (2016).

⁶⁴ Observera dock att det inte går att veta om dessa brottsmisstankar gäller samma målsägande som den grova kvinnofridskränkningen eller om de gäller någon annan målsägande. En viss överskattning av vilka som kan utgöra underbrott finns därmed sannolikt. Uppgift om målsägande finns inte i datamaterialet.

ten i de fall man går vidare med grov kvinnofridskränkning. Det skulle kunna vara ett tecken på försök att skapa en tidig struktur för utredningen, där de brotts handlingar som ska utredas inom ramen för den grova kvinnofridskränkningen finns representerade med en brottsmisstanke som kan hanteras i systemet.

I de fall brottsmisstanken med grov kvinnofridskränkning gått till åtal, läggs dessa brottsmisstankar (som skulle kunna ingå som underbrott) ner i allt högre grad med hänvisning till konsumtion. Tidigare hade dessa i högre grad ett åtalsbeslut vid sidan av åtalsbeslutet på brottet med grov kvinnofridskränkning (se figur 13).

Figur 13. Andelen som fått olika typer av slutliga beslut, bland brottsmisstankar som skulle kunna utgöra underbrott till grov kvinnofridskränkning, och som finns i ärenden där minst en grov kvinnofridskränkning gått till åtal. ÅU=åtalsunderlåtelse, SF=strafföreläggande. Undersökningsåren 2004, 2008, 2012 och 2016.

Källa: Misstankedata.

En rimlig tanke är att konsumtionsbeslutet handlar om att dessa brott konsumeras av just den grova kvinnofridskränkningen, och därmed varit parallellregistrerade i anmälan från början – det vill säga att dessa brott egentligen utgör delar av den grova kvinnofridskränkningen. Då åtal väcks på den grova kvinnofridskränkningen konsumeras dessa parallellregistrerade handlingar av den grova kvinnofridskränkningen. En sådan praxis tycks vanlig särskilt 2012 och 2016, då omkring 60 procent av brottsmisstankarna som skulle kunna utgöra underbrott konsumerades vid beslut om åtal på grov kvinnofridskränkning. 2016 lades också 22 procent ner med hänvisning till andra nedläggningsgrunder.

De två tidigare undersökningsåren, framför allt 2004, ser det annorlunda ut. De brottsmisstankar som då fanns i samma ärende som en grov kvinnofridskränkning med åtalsbeslut, och som skulle kunna utgöra underbrott till denna, fick i hög grad även de ett åtalsbeslut dessa år, 52 respektive 44 procent (se figur

13 ovan). I de fall man registrerade ett åtalsbeslut på en grov kvinnofridskränkning, registrerades alltså i hög grad även ett åtalsbeslut på de brottsmisstankar i samma ärende som skulle kunna utgöra underbrott.

En möjlighet är att det skett en förändring över tid så att dessa underbrott de tidigare åren avsåg brott mot andra målsägande i högre grad än senare, och därför också gick till åtal parallellt med brottsmisstanken om grov kvinnofridskränkning. Om man ser till det domsmaterial som samlats in, är det dock tvärtom något *mindre* vanligt att det i samma stämningsansökan finns åtal mot den misstänkte som gäller andra målsägande de tidigare undersökningsåren.⁶⁵ Det skulle tala emot en sådan utveckling. En annan möjlighet är att bedömningen av det tidsmässiga sambandet förändrats och därmed påverkar i vilken grad man åtalar för möjliga underbrott separat eller inte. Det har dock inte varit möjligt att närmare undersöka detta.

En tredje förklaring är att detta har att göra med förändrade registreringsrutiner vid åtal, snarare än att man verkligen väckte åtal *både* på en grov kvinnofridskränkning och en rad andra brott som skulle kunna utgöra underbrott till denna. En tolkning är att underbrottsmisstankarna tidigare registrerades som att de gick till åtal, men att de i verkligheten så att säga rymdes inom åtalet för grov kvinnofridskränkning (se vidare i avsnittet *Personuppklaringen sannolikt överskattad de tidiga åren och minskar inte så kraftigt* om förändringar av registrering av åtalsbeslut i Åklagarmyndighetens ärendehanteringssystem).

Att det tycks finnas en sådan parallellregistrering av underbrott och grov kvinnofridskränkning innebär vidare att brottsändelser finns representerade under flera brottsrubriceringar i anmälningsstatistiken. En sådan praxis tycks också ha blivit vanligare under de år som studeras här. En viss del av ökningen av exempelvis misshandel i nära relation, skulle alltså kunna avse brottsändelser som också finns anmälda som grov kvinnofridskränkning.

Ärenden med fler än en grov kvinnofridskränkning i samma anmälan

I det insamlade misstankematerialet finns också en liten del ärenden där det är fler än en grov kvinnofridskränkning registrerad i samma anmälan. Det skulle visserligen kunna bero på att de två brotten avser olika målsägande, eller flera perioder av utsatthet mot samma målsägande, men det är sannolikt ovanligt. Snarare torde detta tyda på att enskilda brottsändelser med till exempel misshandel, olaga hot och ofredanden registrerats som flera

⁶⁵ I de studerade stämningsansökningarna finns det åtal mot andra målsägande i 36 procent (2004), 39 procent (2008), 43 procent (2012) och 40 procent (2016).

händelser med grov kvinnofridskränkning i samma anmälan. Om detta sätt att registrera brottsändelser blivit mindre vanligt över tid, skulle det kunna vara en bidragande orsak till det minskade antalet anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning. Någon trend över tid kan emellertid inte ses. Totalt sett är det knappt 4 procent av alla registrerade ärenden med grov kvinnofridskränkning som har mer än en grov kvinnofridskränkning i samma anmälan. Det vanliga är då att det finns 2 brottsmisstankar med grov kvinnofridskränkning i samma anmälan (77 procent, 259 ärenden). I nästan 20 procent (62 ärenden) finns tre eller fyra brottsmisstankar med grov kvinnofridskränkning.⁶⁶

De ”extra” grova kvinnofridskränkningarna som finns i ärenden där en brottsmisstanke om grov kvinnofridskränkning gått till åtal, läggs i ökande grad ner med hänvisning till dubbelregistrering eller konsumtion (ökar från 47 procent 2004 till 91 procent 2016).⁶⁷ Övriga läggs ner med hänvisning till andra nedläggningsgrunder.

Överflyttningseffekter till närliggande brott

Det finns två närliggande brottsrubriceringar till grov kvinnofridskränkning som delvis innefattar samma typer av brottsändelser och omständigheter för utsattheten, nämligen grov fridskränkning och brottet olaga förföljelse som infördes 1 oktober 2011. Dessa brott innebär att det finns utrymme för en viss gränsdragningsproblematik vid anmälan kring vilken rubricering som en brottsändelse kan få, och det är möjligt att viss överflyttning vid anmälan kan ha skett även till dessa brott. I uppdraget ingår att analysera eventuella överflyttningseffekter även till dessa brott.

Överflyttning till olaga förföljelse kan ha skett i någon grad

Som togs upp i avsnittet *Brottskonstruktionen och straffbestämmelserna om grov kvinnofridskränkning*, infördes en ny straffbestämmelse om olaga förföljelse den 1 oktober 2011 (brottsbalken 4 kap. 4b §). Tidigare studier om olaga förföljelse har visat att det finns en viss gränsdragningsproblematik mellan detta brott och fridskränkningens brotten. Problematiken kring vilken brotts-

⁶⁶ 13 ärenden hade 5–8 brottsmisstankar med grov kvinnofridskränkning och ett ärende hade 17 brottsmisstankar med grov kvinnofridskränkning i samma anmälan (från år 2016).

⁶⁷ Man kan tänka sig att dubbelregistrering och konsumtion i detta fall motsvarar varandra – man lägger ner en eller flera brottsmisstankar med GKFK eftersom de konsumeras av den som man låter gå till åtal (i de fall man inte lägger ner samtliga), eller lägger ner en eller flera som dubbelregistrering eftersom det finns flera i ärendet och man vill gå vidare med (alt. även lägga ner) en.

rubricering som brottshändelser bör hamna under hänger för det första samman med typen av relation mellan gärningspersonen och den utsatta, till exempel i fall där parterna har eller har haft en nära relation under en längre tid men inte sammanbott under äktenskapsliknande förhållanden. För det andra hänger problematiken samman med typen av gärningar – där förekomst av fysiskt våld ansetts mer typiskt för fridskränkningarna och andra typer av kränkningar mer typiskt för olaga förföljelse. En annan slutsats från tidigare studier är också att en stor del av såväl polisanmälningar som domar med olaga förföljelse rör fall där gärningspersonen är en före detta partner till den utsatta (Brå 2015a; Lundgren och Sjölin 2017).⁶⁸ Det innebär att en relativt stor del av fallen med olaga förföljelse som kommer till rättsväsendets kännedom innefattar gärningspersoner och utsatta som tidigare haft någon typ av parrelation.⁶⁹

I de intervjuer som gjorts inom ramen för denna studie, tycks det finnas olika uppfattningar om ifall gränsen mellan brotten är tydlig eller inte. Flera intervjuade menar att det är tydligt, och att olaga förföljelse främst kommer ifråga i fall där det inte förekommer något fysiskt våld och det handlar om en avslutad relation. Andra menar att dessa kriterier inte med nödvändighet skiljer olaga förföljelse från en grov kvinnofridskränkning. Ett par intervjuade hänför främst problematiken till skiftande erfarenhet och bedömningar hos andra åklagare. Ett problem som tas upp är att benämningen olaga förföljelse tolkas ordagrant, och att det förekommer en del åtal för olaga förföljelse som egentligen hade kunnat åtalas som grov kvinnofridskränkning.

Den enda, det där som jag nämnde oklarheten eller juridiska, är väl att en del åklagare kör på grov olaga förföljelse i stället för grov kvinnofridskränkning. Och det tror jag är bara för att det känns så med namnet, olaga förföljelse. Att man förföljer någon. Men det kan också vara en grov kvinnofridskränkning. Men det är mer okunskap tror jag. (Åklagare)

Den variation av bedömningar som nämns i citatet ovan kan i någon mån relateras till om det är en specialiserad polis och åklagare eller inte som hanterar brottet. Både vid Brås referensgruppsmöten och i ett par intervjuer framkommer att olaga förföljelse

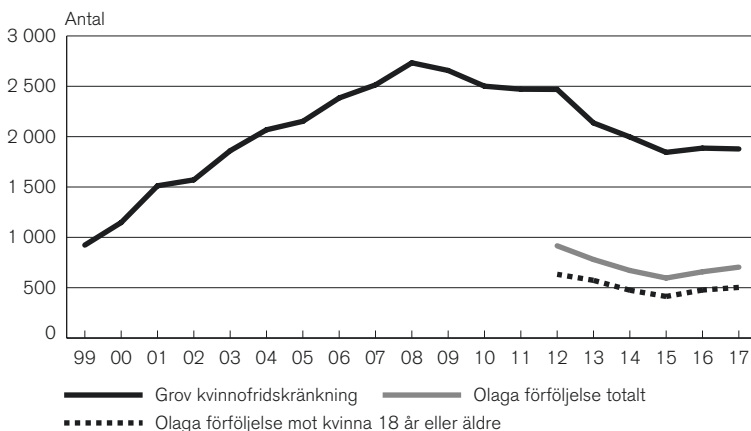
⁶⁸ I Brås studie från 2015 var gärningspersonen en tidigare partner i 34 procent av de studerade polisanmälningarna och i 43 procent av de studerade domarna med olaga förföljelse. Starten på den olaga förföljelsen var ofta att den ena parten, oftast kvinnan, valde att avsluta relationen eller markerade att en mer tillfällig förbindelse inte skulle komma att utvecklas vidare (Brå 2015a, s. 47–48). Lundgren och Sjölin (2017) konstaterar i en genomgång av tingsrättsdomar med olaga förföljelse att knappt hälften av fallen rörde fall med en tidigare parrelation.

⁶⁹ Det tycks dock vara så att den utsatta anmäler brottet i högre grad om det är en närstående person som är gärningsperson, än fall där den som trakasserar är en obekant person (Brå 2015a, s. 48).

inte hamnar på BINR-grupperna inom polisen och därför kan komma att utredas av personer med mindre erfarenhet av brott i nära relationer, och som inte ser möjligheten att rubricera upp det till en grov kvinnofridskränkning.

Utifrån de data som samlats in i övrigt, framstår det dock inte som sannolikt att någon större del av minskningen i anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning skulle bero på överflyttningar till olaga förföljelse från 2012 och framåt, även om det kan finnas en del fall som tidigare föll under grov kvinnofridskränkning. Antalet anmälda brott med olaga förföljelse har sedan införandet 2011 minskat på ungefär samma sätt som grov kvinnofridskränkning och utvecklingen ser mycket likartad ut för båda brottskategorierna. Detsamma gäller för den del av olaga förföljelse som avser mot kvinna 18 år eller äldre, som är den del av brottskategorin där man kan tänka sig att viss överflyttning i så fall skett (se figur 14).

Figur 14. Anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning och olaga förföljelse totalt, samt varav olaga förföljelse mot kvinna 18 år eller äldre. 1999–2017.

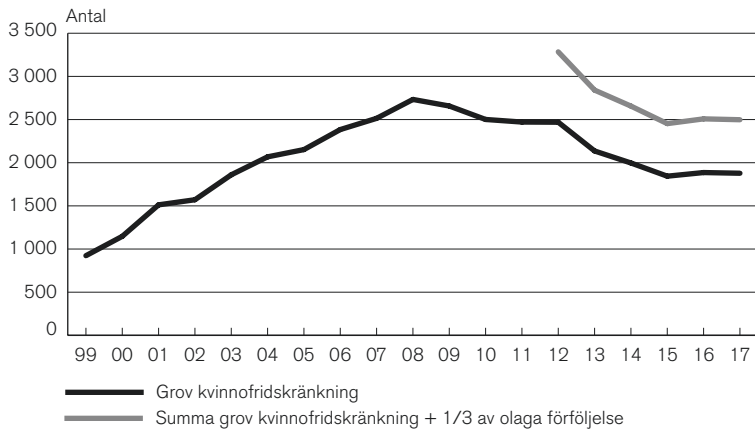
Källa: Kriminalstatistiken.

Någon omedelbar relation mellan minskningar i anmälda brott avseendegrov kvinnofridskränkning och motsvarande ökning av anmälningar om olaga förföljelse finns alltså inte. Det är visserligen möjligt att minskningen i antalet anmälda brott med olaga förföljelse hade varit ännu större om inte det skett viss överflyttning från grov kvinnofridskränkning, men det talar åtminstone inte för att det skett överflyttningar i någon större grad.

Tidigare studier har som nämnts funnit att omkring en tredjedel av såväl anmälda brott som domar med olaga förföljelse rör fall

där gärningspersonen och den utsatta haft en nära relation (se fotnot 70). Om man tänker sig att en tredjedel av fallen med olaga förföljelse skulle ha anmälts som grov kvinnofridskränkning från 2012 och framåt om olaga förföljelse inte hade införts, hade det skett en nivåhöjning av antalet anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning. Utvecklingen med en minskning av antalet anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning hade dock sett i princip likartad ut (se figur 15). En överflyttning i den storleken hade inneburit att anmälningarna om grov kvinnofridskränkning skulle ökat kraftigt mellan 2011 och 2012, för att därefter minska kraftigt igen.

Figur 15. Antal anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning, samt antal anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning plus 1/3 av antalet anmälda brott avseende olaga förföljelse. 1999–2017.

Källa: Kriminalstatistiken.

Det är vidare mycket ovanligt att brottsmisstankar omrubriceras mellan olaga förföljelse och grov kvinnofridskränkning under polisutredningens gång. Inga av de 2 333 brottsmisstankar som i det insamlade misstankematerialet hade ett slutligt beslut som grov kvinnofridskränkning under 2012, hade registrerats som olaga förföljelse. 3 av de 1 936 brottsmisstankar som hade ett slutligt beslut som grov kvinnofridskränkning under 2016 hade registrerats som olaga förföljelse. 2012 fanns det 559 brottsmisstankar med slutligt beslut som olaga förföljelse, och två av dessa hade inledningsvis registrerats som grov kvinnofridskränkning. 2016 fanns det 433 brottsmisstankar med slutligt beslut som olaga förföljelse och fyra av dessa hade registrerats som grov kvinnofridskränkning. Detta ger inte stöd för att det under utredningens gång skulle råda stora oklarheter mellan brottsrubriceringarna som resulterar i omrubriceringar.

Överflyttningar till grov fridskränkning bidrar sannolikt inte

Brottet grov fridskränkning ingår liksom grov kvinnofridskränkning i brottsbalken 4:4a och utgör bestämmelsens första stycke, medan grov kvinnofridskränkning utgör det andra stycket. Det som skiljer grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning åt är vilken krets av personer som brottet riktar sig mot. Medan grov fridskränkning utgörs av brott som riktar sig mot *närstående eller tidigare närstående person* rör grov kvinnofridskränkning specifikt brott som har begåtts av *en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har sammanbott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden*⁷⁰. Grov fridskränkning tar främst sikte på brott där det är en kvinna som utsätter en man som hon har eller har haft ett förhållande med, brott som sker i samkönade parförhållanden, samt brott som sker i andra typer av närstående relationer, typiskt sett förälder–barn⁷¹, syskon eller andra nära släktingar. För brott som sker inom dessa konstellationer finns det ingen överlappningsproblematik med grov kvinnofridskränkning, och därför finns inte heller några överflyttningseffekter att förvänta sig.

En viss gränsdragningsproblematik, som skulle kunna leda till överflyttningar mellan de två fridskränkningensbrotten, skulle däremot kunna finnas i fall där en man utsätter en kvinna som han har en fast relation med men där paret endast bott ihop en kortare eller osammanhängande tidsperiod. I dessa fall möter inte paret kriteriet om äktenskap eller samboskap under äktenskapsliknande förhållanden och frågan är då hur dessa fall ska bedömas rättsligt. Av särskild betydelse för denna fråga är ett avgörande från Högsta domstolen (HD) från år 2004 (NJA 2004 s. 97) där HD kommer fram att även om brott som sker av en man mot en kvinna särregleras genom grov kvinnofridskränkning kan dessa fall även bedömas som grov fridskränkning. Andersson (2016, sid. 164) menar att HD-domen innebär att ”ett inte obetydligt antal fall där män begår brott mot en kvinna kommer att bedömas enligt första stycket”, som avser grov fridskränkning.

⁷⁰ Med ”sammanboende under äktenskapsliknande förhållanden” avses samma förhållanden som tas upp i lag (1987:232) om sambors gemensamma hem. Enligt första paragrafen i denna lag är sambor två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll.

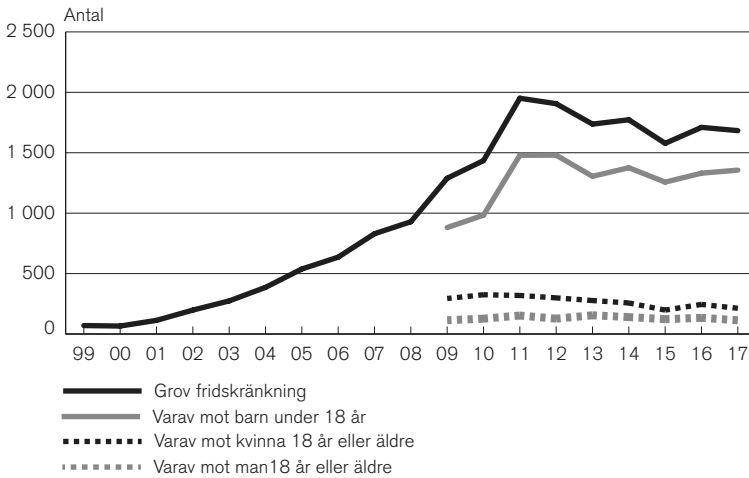
⁷¹ Av förarbetena till grov fridskränkning framgår att även barn till den som gärningspersonen bor tillsammans med ska betraktas som närstående, vilket innebär att även styvföräldrar generellt inkluderas i bestämmelsen. För att räknas som styvförälder ska emellertid den vuxna ha ”en del i och ett inflytande över barnets omvårdnad och fostran” (Andersson 2016, sid. 176). Det medför att en vuxen som bor med barnet stadigvarande kan betraktas som närstående men inte alltid gör det.

Det är samtidigt rimligt att anta att överflyttningseffekten av denna dom kom den närmaste tiden efter år 2004, det vill säga när fallen med grov kvinnofridskränkning fortfarande ökade i såväl polisanmälningar som domar. Även om det är möjligt att ärendena med grov kvinnofridskränkning skulle ha ökat ännu mer under denna period om rättspraxis utvecklats på ett annat sätt, är det osannolikt att denna förändring kan förklara någon större del av nedgången i polisanmälda och dömda ärenden av grov kvinnofridskränkning från år 2008 och framåt. De intervjuer som Brå har gjort med poliser, åklagare, målsägandebiträden och domare tyder på en relativt klar uppdelning mellan vilka ärenden som ska räknas som grov fridskränkning respektive grov kvinnofridskränkning. I relation till den gränsdragningsproblematik som diskuterats ovan, visar intervjuerna att frågan om paret bor ihop eller inte är den dominerande för om rubriceringen blir grov kvinnofridskränkning eller grov fridskränkning.

Vidare utgörs majoriteten av anmälningarna avseende grov fridskränkning av brott mot barn.⁷² Grov fridskränkning mot kvinna 18 år eller äldre utgör mellan 13 och 23 procent av anmälningarna avseende grov fridskränkning under perioden 2009–2017. Denna del av anmälningarna innefattar dock även brott mot kvinnor i samkönade relationer, samt brott av/mot vuxna barn och andra närstående släktingar. En eventuell överflyttningseffekt från grov kvinnofridskränkning är alltså endast aktuell i en del av de grova fridskränkingsbrotten mot kvinna över 18 år. Under perioden 2009–2017 minskade antalet anmälda grova fridskränkningar mot kvinna över 18 år, från som mest 325 anmälningar 2010 till 213 anmälningar 2017. Utvecklingen ser alltså relativt likartad ut som den för grov kvinnofridskränkning under samma period. Även om man räknar med att samtliga av anmälningarna om grov fridskränkning mot kvinna 18 år eller äldre skulle ha registrerats som grov kvinnofridskränkning, vilket alltså är en klar överskattning, förändras inte utvecklingen nämnvärt för antalet anmälningar med grov kvinnofridskränkning.

⁷² Åtminstone är det den bild som framkommer efter år 2009 då kriminalstatistiken för grov fridskränkning finns uppdelad på kön och ålder.

Figur 16. Antal anmälda brott med grov fridskränkning, totalt samt varav mot barn under 18 år, mot kvinna 18 år eller äldre samt mot man 18 år eller äldre. 1999-2017.

Källa: Kriminalstatistiken.

Vidare är omrubriceringar mellan grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning under polisutredningens gång ovanliga. Av alla brott/brottsmisstankar i det insamlade misstankematerialet som inledningsvis registrerades som grov kvinnofridskränkning, var det mellan 0,3 och 1,4 procent som vid slutligt beslut var rubricerade som grov fridskränkning. Av dem som var rubricerade som grov kvinnofridskränkning vid slutligt beslut hade mellan 0,3 och 2,4 procent startat som grov fridskränkning. Det är dock något vanligare 2012 och 2016 än de tidigare åren. Det är alltså något vanligare att brottsmisstankar omrubriceras från grov fridskränkning till grov kvinnofridskränkning. Det handlar dock endast om mellan 6 och 36 brottsmisstankar respektive år som omrubriceras åt något håll.

Sammanfattningsvis torde inte någon betydande del av minskningen i grov kvinnofridskränkning förklaras av överflyttnings-effekter till grov fridskränkning, även om HD:s avgörande från år 2004 innebär att brott som begås av en man mot en kvinna inom ett parförhållande kan inkluderas i rubriceringen grov fridskränkning.

Minskningen av personuppleringen

Den andra av studiens tre huvudfrågor är att belysa varför personuppleringen för grov kvinnofridskränkning minskat efter 2004, vilket är fokus i detta kapitel. Med personupplering menas att brottet får ett åtalsbeslut, ett beslut om åtalsunderlåtelse eller ett strafföreläggande. När det gäller grov kvinnofridskränkning är det mycket ovanligt med åtalsunderlåtelser och strafförelägganden, och personuppleringen handlar därför i stort sett om åtalsbeslut. Personupplaringsprocenten är andelen av de anmälda brotten som får ett personupplärande beslut – för grov kvinnofridskränkning alltså i princip andelen av de anmälda brotten som går till åtal.⁷³

I figur 17 nedan visas utvecklingen för antalet anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning, antalet personupplärande brott och personupplaringsprocenten. Andelen brott som personupplärandes steg de första åren efter att grov kvinnofridskränkning infördes 1998. Som högst var personupplärandeprocenten åren 2003 och 2004, då nästan 40 procent av de anmälda brotten gick till åtal. Antalet anmälda brott fortsatte därefter att öka, medan antalet brott som personupplärandes låg relativt stilla under åren 2004–2008. Från 2009 och framåt minskade såväl de anmälda brotten som antalet personupplärande brott, men antalet personupplärande brott minskade mer (minskning med 66 procent mellan 2008 och 2017) än anmälda brott (minskning med 29 procent mellan 2008 och 2017) vilket gör att personupplärandeprocenten minskade (se figur 17). Totalt sett har andelen personupplärande brott avseende grov kvin-

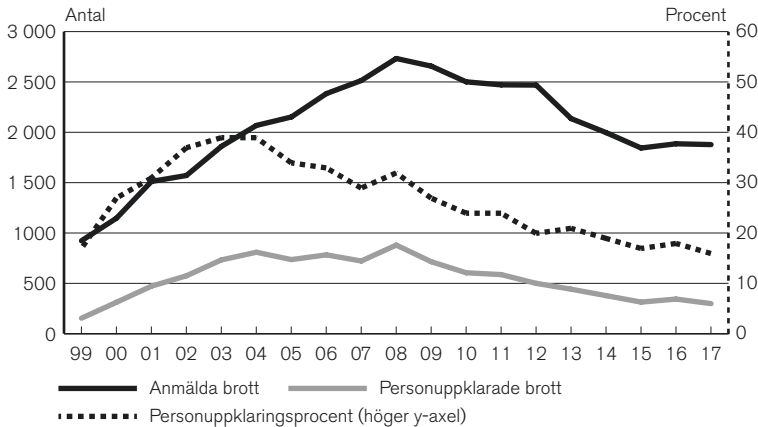
---

⁷³ Från och med redovisningsåret 2014 ersattes den tidigare statistiken över upplärande brott med statistiken över handlagda brott. I den nya statistiken beräknas personupplärandeprocenten i relation till antalet handlagda brott under året. För att kunna redovisa statistik även för åren före 2014, används här det gamla måttet på personupplärandeprocenten för hela perioden 1999-2017, nämligen antalet personupplärande brott i relation till anmälda brott under året. Skillnaden i personupplärandeprocent är för de flesta brott i praktiken mycket liten mellan de två beräkningssätten.

nofridskränkning minskat i förhållande till de anmälda brotten ända sedan början av 2000-talet och har halverats sedan 2004. 2017 personupplklarades 16 procent av de anmälda brotten rörande grov kvinnofridskränkning.

Figur 17. Antal anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning totalt, antal personupplklarade brott avseende grov kvinnofridskränkning samt personupplklaringsprocenten för grov kvinnofridskränkning (höger y-axel). 1999–2017.

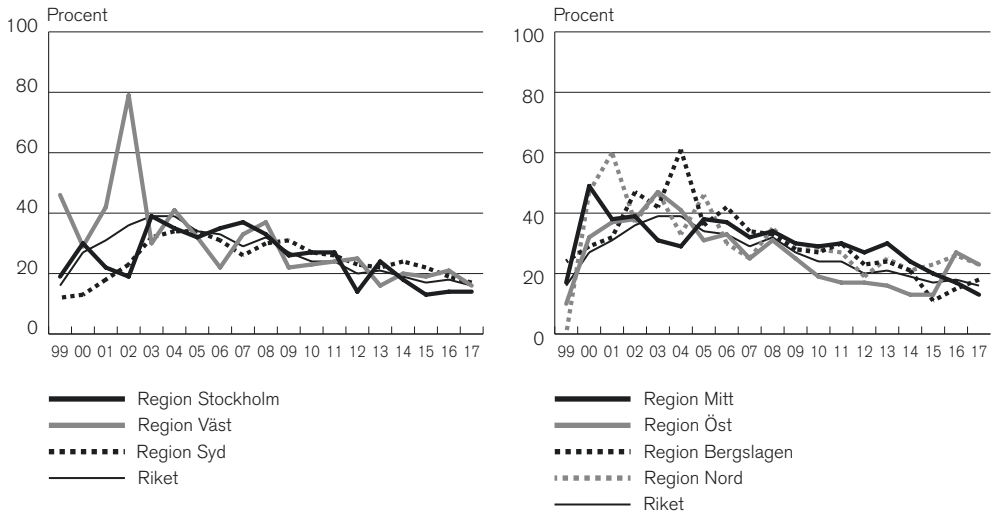

Källa: Kriminalstatistiken.

Den absolut vanligaste nedläggningsgrunden för brott avseende grov kvinnofridskränkning är att brott ej kan styrkas eller att det finns bevisproblem. 70–77 procent av brottsmisstankarna i studiens misstankematerial med ett nedläggningsbeslut som grov kvinnofridskränkning, lades ner på dessa grunder de fyra undersökningsåren. 2016 var det också relativt vanligt att brottsmisstanken om grov kvinnofridskränkning lades ner med hänvisning till att det inte fanns anledning att fullfölja förundersökningen (18 procent bland dem med nedläggningsbeslut).

Utvecklingen av personuppleringen för grov kvinnofridskränkning i de olika polisregionerna följer i det stora hela samma mönster som personuppleringen i landet i stort. Från 2004 och framåt finns en minskande trend i alla sju polisregionerna (se figur 18).

Figur 18. Personupplklaringsprocenten för grov kvinnofridskränkning, uppdelat på landets sju polisregioner samt för landet som helhet. 1999–2017.⁷⁴

Källa: Kriminalstatistiken.

Även om det generella mönstret med en minskande personuppläkning gäller för samtliga regioner, finns också relativt stora skillnader mellan regionerna, framför allt under de första åren efter lagens införande. Det var de första åren också större variation i personuppläkningen mellan enskilda år. Från omkring 2005 och framåt har dock de olika regionerna närmast sig varandra och landets genomsnitt, och tycks därmed gå mot en mer enhetlig praxis. I några av de intervjuer som genomförts inom ramen för studien beskrev de intervjuade att man under perioden strax efter brottets införande gjorde särskilda satsningar inom polis- och åklagarmyndigheterna för att få upp upplklaringsprocenten för våld i nära relationer. På några platser pratade man även om att det fanns ett slags bas av gamla ärenden med exempelvis återkommande par, som man då relativt enkelt kunde föra till åtal med hjälp av den nya lagstiftningen. Dessa erfarenheter går i linje med de regionala variationer som syns i kriminalstatistiken de första åren efter införandet av grov kvinnofridskränkning.

⁷⁴ Fram till 2014 kan statistiken tas fram på länsnivå. Från och med 2015 (i samband med att de 21 länspolismyndigheterna slogs ihop till en polismyndighet) redovisas statistiken inte längre på länsnivå utan i stället per polisregion. Av den anledningen har länsstatistiken här slagits ihop till regioner även för perioden 1999–2014 för att kunna jämföras med perioden därefter.

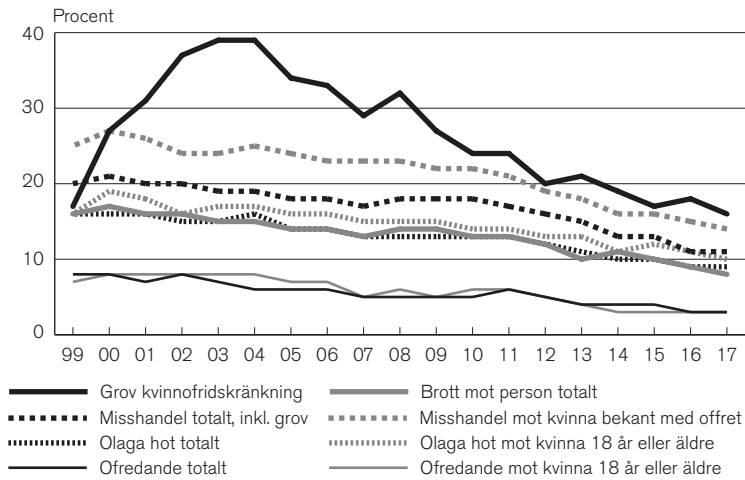
Personuppleringen för grov kvinnofridskränkning är del i en större trend

Utvecklingen av personuppleringen för grov kvinnofridskränkning bör dock betraktas i ljuset av hur personuppleringen sett ut mer generellt under denna period. Personuppleringen totalt sett för samtliga brott mot brottsbalken, ökade något under perioden fram till 2010, för att därefter minska.⁷⁵ Ser man endast till brott mot person, har personuppleringen förändrats på ungefär liknande sätt som för grov kvinnofridskränkning. Personuppleringen för alla brottsbalkens brott mot person sammantaget har halverats sedan 2002, från 16 procent till 8 procent 2017. Om man ser till ett antal enskilda brottstyper (närliggande till grov kvinnofridskränkning) inom brott mot person, uppvisar de en liknande utveckling (se figur 19). En minskande trend kan ses ända sedan 2000-talets början, och särskilt stor är minskningstakten från omkring 2010 och framåt.⁷⁶ Jämfört med andra närliggande brott, har personuppleringen för grov kvinnofridskränkning legat högre hela perioden, och relativt mycket högre fram till 2010, ett förhållande som kommer att problematiseras nedan, då den höga nivån sannolikt åtminstone till viss del är en överskattning. En faktor av betydelse för att grov kvinnofridskränkning har högre personupplering än flera andra brott är att det i princip alltid finns en känd gärningsperson från början i dessa fall.

⁷⁵ Ökningen fram till 2010 kan åtminstone till del förklaras av en förändrad brottsammansättning under denna period, där framför allt en minskning av de anmälda stöldbrotten (som personupplaras i liten grad) och en ökning i de anmälda narkotikabrotten (som personupplaras i hög grad) ledde till en totalt sett ökad upplaringsprocent. Om brottsammansättningen hade varit densamma under perioden, hade troligtvis personupplaringsprocenten minskat även under denna period. Minskningen som skett sedan 2010 för samtliga brott förklaras dock i huvudsak av andra faktorer än en förändrad brottsammansättning (se Brå 2018b).

⁷⁶ Utvecklingen för sexualbrott skiljer sig dock från denna bild. Personupplaringsprocenten för sexuellt tvång och utnyttjande har ökat under perioden, för sexuellt ofredande legat i princip stabilt och för våldtäkt tycks personupplaringsprocenten ha ökat fram till 2009 för att därefter minska till ungefär samma nivå som i början av 2000-talet.

Figur 19. Personupplklaringsprocenten för brott mot person totalt, för grov kvinnofridskränkning, samt för några utvalda närliggande brott. 1999–2017.

Källa: Kriminalstatistiken.

Utifrån den mer generella utvecklingen av personuppleringen för brott mot person, framstår det som att grov kvinnofridskränkning faller inom ett mer generellt mönster av en allt mindre andel personupplarade brott sedan början av 2000-talet. Utvecklingen är också likartad i landets olika delar. En del av förklaringen till den minskade personuppleringen med grov kvinnofridskränkning bör därmed rimligen bero på samma saker som den minskade uppleringen för brott mot person mer generellt. Någon större analys av den mer generella minskningen av personuppleringen för brott mot person har inte varit möjlig att genomföra inom ramen för denna rapport. Brå har tidigare behandlat den minskade personuppleringen generellt i flera rapporter, bland annat inom regeringsuppdragen Resultatutvecklingen avseende utredning och lagföring och utvärderingen av satsningen på fler poliser, samt i kortanalysen om personupplaring i relation till en förändrad brottsstruktur (Brå 2014b, Brå 2015b, Brå 2015c, Brå 2016b, Brå 2016c, Brå 2016d, Brå 2018b). Några enkla och heltäckande förklaringar till den minskade personuppleringen generellt har dock inte kunnat påvisas, och resultaten har i vissa fall inte någon direkt bäring på just grov kvinnofridskränkning då andra brottstyper studerats med helt andra förutsättningar för utredning och upplaring.

Att grov kvinnofridskränkning följer det mer generella mönstret för flera brott mot person, utesluter dock inte att det därutöver också kan finnas speciella omständigheter med detta brott som leder till att det kan finnas mer specifika faktorer som påverkat utvecklingen. Det kan också vara så att faktorer som påverkat

uppklaringen för grov kvinnofridskränkning även har bäring för minskningen för andra brott.

Personuppklaringen är sannolikt överskattad de tidiga åren och minskar inte så kraftigt

De data som samlats in från misstankeregistret i kombination med uppgifter från de insamlade stämningsansökningarna, tyder på att den höga personuppklaringsprocenten de tidiga åren åtminstone till viss del är en överskattning, och att minskningen som skett därefter därmed inte är så kraftig som det framstår utifrån uppklaringsstatistiken. Överskattningen hänger samman med förändringar i hur åtalsbeslut blev registrerade i Åklagarmyndighetens ärendehanteringssystem i det äldre systemet Brådis respektive det nya systemet Cåbra som infördes 2007. Uppgifterna i uppklaringsstatistiken över beslut om åtal, liksom uppgifterna om olika beslut i misstankeregistret, hämtas från dessa system. Minskningen i personuppklaringen för grov kvinnofridskränkning är alltså inte så stor som uppklaringsstatistiken visar.

Eftersom grov kvinnofridskränkning byggs upp av underbrott, sker ibland omrubriceringar av brott och brottsmisstankar mellan anmälan och slutligt beslut i polisutredningen. Brott som inledningsvis registrerats som grov kvinnofridskränkning kan vid beslut om åtal ha omrubricerats till underbrott, och brott som inledningsvis var registrerade som underbrott kan vid åtal ha omrubricerats till grov kvinnofridskränkning. I de fall brottsmisstanken inledningsvis registrerats som grov kvinnofridskränkning, men fick ett åtalsbeslut som till exempel misshandel eller olaga hot, påverkar detta uppklaringsprocenten för grov kvinnofridskränkning då antalet personuppklarande beslut (som åtal) räknas i relation till anmälda brott av samma brottsrubricering. Brotts handlingen/en av brotts handlingerna inom den grova kvinnofridskränkningen har då de facto fått ett personuppklarande beslut, men det syns inte i uppklaringsstatistiken för grov kvinnofridskränkning, utan för misshandel.

Mellan 2004 och 2012 ökade andelen brottsmisstankar som i misstankeregistret (vars uppgifter bland annat bygger på beslut hämtade från Brådis/Cåbra) vid åtal var rubricerade som underbrott i stället för grov kvinnofridskränkning. Andelen ökar från 10 procent 2004 till knappt 40 procent 2012. 2016 var dock andelen brottsmisstankar som omrubricerats från grov kvinnofridskränkning till underbrott vid åtalsbeslutet lägre, 27 procent. Ökningen av andelen brottsmisstankar som var rubricerade som underbrott vid åtalsbeslutet är en bidragande orsak till den minskande personuppklaringsprocenten för grov kvinnofridskränk-

ning under perioden 2004–2012. Andelen åtalsbeslut för grov kvinnofridskränkning räknas ju i relation till antalet anmälda brott med samma rubricering. Om en allt större del av de anmälda brotten är rubricerade som underbrott vid åtalsbeslutet, så kommer det åtalsbeslutet i stället att räknas i relation till antalet anmälda underbrott (som i stället torde få en ”för hög” upplärning till följd av detta). I viss mån kompenseras denna effekt på personupplklaringsprocenten av de brottsmisstankar som ”gått andra vägen”, det vill säga som rubricerats som underbrott vid registrering, men som fick ett åtalsbeslut med rubriceringen grov kvinnofridskränkning. Dessa brottsmisstankar kommer att bidra positivt till upplärningen för grov kvinnofridskränkning, men negativt till upplärningen för andra brottskategorier. Denna andel är dock mindre (10–20 procent), och kompenserar sannolikt inte för hela den ökning som skett av omrubriceringar vid åtal åt andra hållet.

Ökningen av andelen brottsmisstankar som var rubricerade som underbrott vid åtalsbeslutet är dock sannolikt en effekt av förändringar i hur åtalsbeslut registrerades före och efter införandet av Cåbra 2007. I denna studie har ett slumpmässigt urval av stämningsansökningar inhämtats för de åtalsbeslut som fattats där rubriceringen var grov kvinnofridskränkning de fyra undersökningsåren. 2008–2016 är det i de allra flesta fall (96–99 procent) samma brottsrubricering vid åtalsbeslutet som registrerats i misstankeregistret (vars uppgift om åtalsbeslut hämtats från Cåbra), som i själva stämningsansökan (det vill säga grov kvinnofridskränkning). 2004 var det dock en tredjedel, 34 procent, av alla åtalsbeslut på grov kvinnofridskränkning i misstankeregistret (vars uppgifter om åtal detta år hämtades från dåvarande systemet Brådis) som i själva stämningsansökan var rubricerade som åtal för ett eller flera underbrott.

Att så mycket som en tredjedel av alla åtalsbeslut som år 2004 registrerats på en brottsmisstänke om grov kvinnofridskränkning i misstankeregistret, i själva stämningsansökan visar sig vara åtalade som underbrott, indikerar att detta har att göra med *hur* beslutet om åtal registrerats i Brådis respektive Cåbra. Brottsmisstanken med grov kvinnofridskränkning fick i det äldre systemet ett åtalsbeslut registrerat, trots att det faktiska åtalet sedan rubricerats som ett eller flera underbrott. Man väckte åtalet på underbrott, men omrubricerade inte den registrerade brottsmisstanken med grov kvinnofridskränkning, utan åtalsbeslutet registrerades på den icke-omrubricerade brottsmisstanken. Dessa brottsmisstankar bör då egentligen räknas som att de omrubricerats till underbrott vid åtalet.

Det innebär i sin tur att personupplklaringsprocenten för grov kvinnofridskränkning sannolikt överskattas åren före införandet av Cåbra i relation till de senare åren, då det inte finns någon större diskrepans mellan registreringen i misstankeregistret och stämningens ansökan. Omkring en tredjedel av åtalsbesluten på grov kvinnofridskränkning i misstankeregistret före införandet av Cåbra, borde utifrån resultaten från stämningens ansökningarna avse åtalsbeslut på underbrott. Om så är fallet, skulle andelen brottsmisstankar som omrubricerats till underbrott vid beslut om åtal år 2004 hamna på knappt 40 procent i stället för de 10 procent som redovisats ovan. Då skulle också ökningen i andelen åtalsbeslut som fattas på underbrott perioden 2004–2012 försvinna, och i stället variera mellan 27 och 39 procent de fyra undersökningsåren.

Sammanfattningsvis var sannolikt personupplklaringsprocenten för grov kvinnofridskränkning överskattad åren före införandet av Cåbra, och minskningen som skett sedan 2005 är därmed inte så stor som upplklaringsstatistiken visar. Efter införandet av Cåbra är nivån på personupplklaringsprocenten för grov kvinnofridskränkning mer rättvisande, och det kvarstår därmed ändå en minskande trend från 2008 och framåt, i likhet med andra brott mot person.

Kvarstående minskningen – förändrade förutsättningar att utreda grov kvinnofridskränkning?

En bidragande förklaring till den kvarstående minskningen skulle kunna vara att det skett förändringar i förutsättningarna för polis och åklagare att arbeta med ärenden med våld i nära relationer och grov kvinnofridskränkning.

Tidigare studier, bland annat från Brå, Åklagarmyndigheten och polisen, har identifierat en rad framgångsfaktorer för att klara upp brott som rör våld i nära relationer. I Brås studie (2008b) lyfts följande fyra faktorer fram: att det finns stödbevisning från vittnen, att målsägande deltar i utredningen, att det finns dokumentation av skador samt att den misstänkte helt eller delvis medger gärningarna.⁷⁷ Åklagarmyndigheten (2010) konstaterar att faktorer som gynnar personupplklaringen i relationsvåld och sexuellt våld är att målsägandebiträde förordnas, att den misstänkte frihetsberövas genom anhållande, att det är en kort handläggningstid samt att en kort tid har gått mellan brottstillfälle

⁷⁷ Studien bygger på samtliga anmälda brottsmisstankar år 2006 gällande "misshandel mot kvinna – gärningsperson bekant med offret" och "grov kvinnofridskränkning" från två av de dåvarande polismyndigheterna.

och anmälningstillfälle.⁷⁸ I den granskningsrapport som polisen och Åklagarmyndigheten gemensamt genomfört kring våldsbrott i nära relationer och sexualbrott mot vuxna (Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten 2019), konstateras bland annat att arbete enligt metodstödet *Ett utvecklat bästa arbetsätt* ger goda resultat för lagföringen. Rapporten lyfter också fram att viktiga faktorer för att öka kvaliteten i utredningar och nå lagföring är att polisen filmar det första målsägandeförhöret samt att åklagaren lämnar utförliga direktiv och preliminära gärningsbeskrivningar för att tydliggöra strukturen och syftet med utredningen. Utifrån de intervjuer som gjorts inom ramen för denna studie, tycks framgångsfaktorerna vara välkända bland rättsväsendets aktörer, åtminstone bland dem som är särskilt inriktade på relationsvåld. Flera faktorer upplevs också ha förbättrats eller åtminstone vara oförändrade över tid. Detta talar dock för att personuppkläringen snarare borde ökat över tid, vilket inte är fallet. En fråga som uppstår är om det finns andra omständigheter som motverkar effekten av arbetet med dessa framgångsfaktorer, vilket resultaten från intervjuerna tydligt pekar på.

Brister i personalresurser och hög arbetsbelastning

En övergripande aspekt som blivit tydlig i intervjuerna är att brister i personalresurser och en hög arbetsbelastning upplevs påverka utredningsarbetet med grov kvinnofridskränkning negativt, och har en negativ inverkan på flera av de framgångsfaktorer som finns för att nå ett åtal. En ansträngd arbetssituation i kombination med olika typer av målstyrning och effektivitetskrav i arbetet uppfattas också skapa en sällning av både brottshändelser inom ärenden med grov kvinnofridskränkning och av ärenden som helhet – vilket i sin tur tycks få effekter för såväl anmälnings- och registreringsrutiner som för personuppkläringen.

Intervjuerna i detta projekt har genomförts på tolv olika platser i Sverige och innefattar såväl storstäder som glesbygd. På i stort sett alla platser som Brå har besökt pratar intervjupersonerna om höga balanser och otillräckliga utredningsresurser inom polisen som ett aktuellt och återkommande problem. Att ett stort antal ärenden som läggs i balans i väntan på att bli utredda är även en kritik som förs fram av Grevio (2019) i en utvärdering av Sveriges implementering av Istanbulkonventionen. För de intervjuade är personalresurserna en viktig förklaring till att personuppkläringen har minskat över tid.

⁷⁸ De brottstyper som ingår i undersökningen är våldtäkt mot person 15 år eller äldre, grov kvinnofridskränkning, våldsbrott mot personer under 15 år, grov fridskränkning och sexualbrott mot person under 15 år med undantag för sexuellt ofredande.

Utifrån intervjuerna har det inte varit möjligt att närmare precisera resursproblemet i tid. Brå har försökt att sammanställa uppgifter från polisen kring arbetsbelastning och resurser dels inom de relationsvårdsspecialiserade BINR-grupperna, dels inom brottsområdena våldsbrott och brott mot person. Det har dock inte varit möjligt att sammanställa uppgifter för BINR-grupperna längre tillbaka än till 2015, då polisens organisation förändrades och eftersom ärenden hanteras olika före och efter ombildningen till en polismyndighet. För brottsområdena våldsbrott och övriga brott mot person finns det osäkerheter i tidredovisningen såväl före som efter ombildningen som gör att det inte varit möjligt att sammanställa uppgifter med tillräcklig säkerhet.⁷⁹ Att mäta resurstillgång och arbetsbelastning i utredningsverksamheten är generellt ett problem då det till exempel saknas mått på ärendens omfattning och resursåtgång (se till exempel Brå 2017e).

För perioden efter 2015 tycks det utifrån antalet anställda i BINR-grupper ha skett ett visst tillskott, främst av civila utredare, och arbetsbelastningen räknad i antalet bearbetade ärenden per årsarbetskraft var högre 2015 än åren därefter. Det går dock inte att säga något om perioden före 2015 utifrån dessa siffror.⁸⁰ För de allra sista åren skulle detta kunna tyda på att det skett ett tillskott i personalresurser för att arbeta med våld i nära relationer, men det är samtidigt inte givet att detta ännu gett effekt för utredningsresultaten. Exempelvis tar det, givet de förutsättningar som kommer att behandlas nedan, tid att bygga upp kompetens i denna typ av komplicerade ärenden.

Bilden av en ansträngd arbetssituation får dock stöd i Statskontorets utvärdering av polisens omorganisation (Statskontoret 2018a). Där konstateras att utredningsresultaten har sjunkit under lång tid, och har fortsatt att sjunka även efter omorganisationen. Bland annat konstateras att polisens resurser inte räckt till för att bemanna den nya organisationen fullt ut, och att den tillgängliga personalen i utredningsverksamheten legat på 57–73

⁷⁹ Korrespondens och samtal med Tove Sporre Lengyel, Ekonomiavdelningen, Verksamhetsstyrning och analys, Polismyndigheten.

⁸⁰ Statistik för åren 2015– maj 2018 visar att antalet anställda inom BINR-grupperna har ökat sedan 2015, främst civila utredare. Antalet utredare i BINR-grupper har mer än fördubblats från december 2015 till maj 2018. Ökningen återfinns i alla sju polisregionerna, men varierar i storlek mellan regionerna. För att få ett slags mått på arbetsbelastning har statistik över antalet bearbetade ärenden med brott i nära relation relaterats till antalet anställda inom BINR-grupperna. Utifrån ett sådant mått var arbetsbelastningen som högst 2015 då det genomsnittliga antalet bearbetade ärenden per BINR-polis var 49. De två följande åren var arbetsbelastningen lägre, 36 ärenden år 2016 samt 35 ärenden år 2017. Arbetsbelastningen varierar stort mellan de olika polisregionerna. Region Stockholm har bland den högsta arbetsbelastningen samtliga år, här bearbetar en BINR-polis mellan 52 och 60 ärenden under de studerade åren. Det kan jämföras med region Syd eller Öst där antalet bearbetade ärenden per årsarbetskraft inte överstiger 40 något av de tre åren.

procent av det behov som man dimensionerade för i och med den nya organisationen. Antalet poliser i ingripandeverksamheten har minskat, liksom andelen anställda i ingripandeverksamheten i relation till samtliga anställda, personalomsättningen har ökat och andelen erfarna poliser har minskat. Det är svårt att behålla personal på lokal nivå, bland annat på grund av att karriärvägarna inom organisationen går från arbete i lokalpolisområden till mer specialiserade tjänster som finns inom mer centrala enheter. Såväl ingripandeförmågan som kvaliteten på arbetet vid brottsplatsen har därmed försämrats i och med omorganisationen, där patrullerna inte har tid att göra rätt förstahandsåtgärder eller göra dem färdigt.⁸¹ Det nationella utredningsdirektiv som ska utgöra ett metodstöd för utredningsarbetet, och som funnits sedan 2004, har heller ännu inte genomförts i alla delar av landet (Statskontoret 2018a). Brå har också tidigare konstaterat att polisens omorganisation sannolikt haft en negativ effekt för personuppleringen generellt, och att detta kan ha haft effekt redan från omkring 2012 då genomförandekommittén påbörjade arbetet med omorganisationen (Brå 2016b).

I de intervjuer som genomförts i föreliggande studie, relateras den problematiska personalsituationen till viss del till polisens omorganisering 2015. Flera av de intervjuade menade dock att det under lång tid varit svårt att rekrytera och behålla personal i just de specialiserade BINR-grupperna. Många har dock även erfarenheter av perioder där det funnits tillräckliga personalresurser och kompetens. Det har ofta relaterats till lyckade satsningar, där chefer prioriterat brottstypen och särskilt lämplig personal har handplockats till dessa grupper. Under dessa perioder menar de intervjuade att det varit möjligt att arbeta med utredningarna på ett önskvärt sätt.

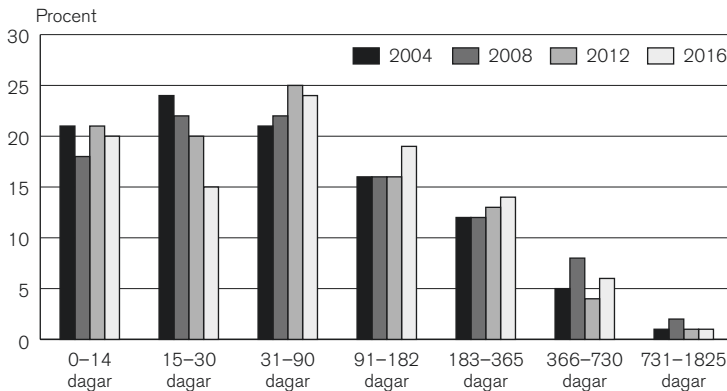
Allt längre utredningstider

Datamaterialet från misstankeregistret visar att utredningstiden mellan anmälan och slutligt beslut för brott och brottsmisstankar som registrerats som grov kvinnofridskränkning har ökat under de fyra undersökningsåren. En ökad utredningstid skulle kunna vara ett tecken på ökad arbetsbelastning i utredningsledet, i kombination med att utredningarna med grov kvinnofridskränkning upplevs bli mer omfattande över tid (se avsnitten *Omfattande utredningar som är särskilt känsliga för brister i personalresurser* och *Ärenden med frihetsberövande av misstänkt kan konkurrera ut ärenden med lägre prioritet* nedan). Mediantiden från anmälan till slutligt beslut var 42 dagar 2004, medan den var 60 dagar

⁸¹ Detta gäller dock inte förutsättningarna för att ingripa vid mer allvarliga och omfattande händelser, där ingripandeförmågan i och med omorganisationen bedöms ha stärkts (Statskontoret 2018a, sid. 88).

2016.⁸² Andelen brottsmisstankar som fått ett slutligt beslut inom 15–30 dagar minskar från 24 procent 2004 till 15 procent 2016. I stället sker en ökning av andelen brott/brottsmisstankar som tog 31–90 dagar, 91–182 dagar och 183–365 dagar från anmälan till slutligt beslut (se figur 20).

Figur 20. Andel brott/brottsmisstankar som registrerats som grov kvinnofridskränkning, med olika utredningstid (med slutligt beslut respektive år). Mediantid i dagar. Undersökningsåren 2004, 2008, 2012 och 2016.

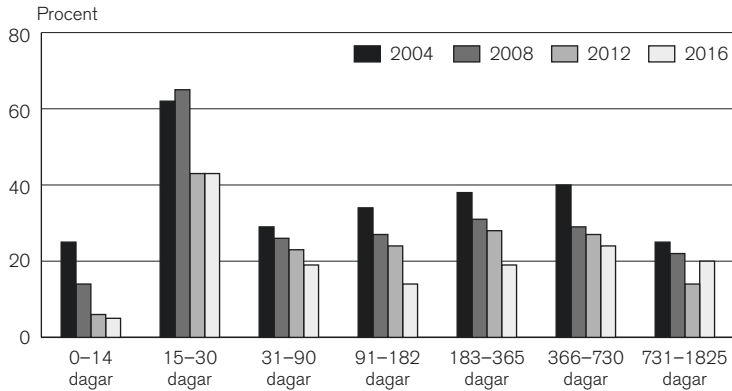

Källa: Misstankedata.

Den minskning som skett av andelen anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning som går till åtal, återfinns inom alla spann av utredningstider. En allt mindre andel av de brottsmisstankar som registrerats som grov kvinnofridskränkning får ett åtalsbeslut, oavsett hur lång tid de tagit att utreda (se figur 21).

⁸² I beräkningen av handläggningstider har brottsmisstankar med negativa tider uteslutits, dvs. där datum för beslut på misstanken ligger före datum för inskrivning, sannolikt p.g.a. felregistreringar. Däremot ingår brottsmisstankar där datum för inskrivning och beslut är samma och som alltså har 0 dagar i handläggningstid. Det är också satt en gräns att bara ta med misstankar med handläggningstider på maximalt fem år (1 825 dagar). Det är (åtminstone) den tid som sådana med tidiga beslut under 2004 kunnat ha på sig från anmälan till slutligt beslut (räknat från 1 januari 1999 till 1 januari 2004), och samma princip bör tillämpas på alla åren för att alla brottsmisstankar ska ha samma möjliga tid på sig att komma till slutligt beslut. Det innebär att några ärenden med extremt långa handläggningstider utesluts och man därmed underskattar handläggningstiden något. Underskattningen gäller dock endast 2008 för de misstankar som registrerades som grov kvinnofridskränkning, eftersom det är det enda året då det finns några misstankar med längre tider, 4 fall. Skillnaden blir dock mycket liten mot om dessa skulle räknats med.

Figur 21. Andel brottsmisstankar med åtalsbeslut, uppdelat på olika utredningstid, bland brottsmisstankar som registrerats som grov kvinnofridskränkning. Åtal kan gälla annan brottsrubricering vid slutligt beslut. Mediantid i dagar. Undersökningsåren 2004, 2008, 2012 och 2016.

Källa: Misstankedata.

För de brottsmisstankar som fått ett åtalsbeslut har utredningstiderna ökat från en mediantid på 27 dagar 2004 till 46 dagar 2016. Mediantiden skiljer sig dock kraftigt åt beroende på om åtalsbeslutet fattats med rubriceringen grov kvinnofridskränkning (24–33 dagar i mediantid), eller om brottsmisstanken vid åtal omrubricerats till ett underbrott (73–91 dagar i mediantid). Utredningstiden är alltså väsentligt längre för brottsmisstankar där man ”nedrubricerat” och fattat ett åtalsbeslut på något underbrott, jämfört med dem som fortsatt genom utredningen som grov kvinnofridskränkning och där man alltså också åtalat för grov kvinnofridskränkning.

Otillräckliga personalresurser leder till balanser och hög arbetsbelastning på enskilda utredare

*De [polisen] jobbar bara för att överleva med akutärenden. Så det som händer idag är egentligen att de här grova brotten där man är häktad, de utreds. De här brotten där målsäganden inte vill vara med, de skrivs av väldigt snabbt. Brotten däremellan blir liggande i högar. Så ser det ut just idag.
(Åklagare)*

I likhet med åklagaren i citatet ovan är det flera som lyfter fram att konsekvensen av för små personalresurser inom polisen är att ärenden hårdprioriteras och att många skrivs av. Flera poliser har målande beskrivit att de ”går på knäna” och ”håller huvudet över vattenytan”. I flera av intervjuerna framkommer det att polisen enbart maktar med att hantera de mest akuta ärendena och ärenden som har olika frister, det vill säga frihetsberövade, ansökningar om kontaktförbud och ärenden där målsägande eller misstänkt är under 18 år.

Förutom att frist- och barnärenden går före de flesta fallen av våld i nära relationer bland vuxna, berättade utredarna att de ibland plockas in i resurskrävande mordutredningar, vilket innebär att de utredningar de arbetat med läggs åt sidan. Det påverkar i sin tur färskheten som uppfattas vara viktig för att kunna klara upp ett ärende. En av de intervjuade åklagarna menade att hon och hennes kollegor ser ett direkt samband mellan polisens utredningsresurser och deras åtalsfrekvens. Polisernas erfarenheter är att en ansträngd arbetssituation innebär högre belastning på enskilda utredare och en högre grad av ensamarbete, vilket skapar sårbarhet i utredningarna. Som exempel på sårbarhet talade de intervjuade om att inbokade förhör kan bli tvungna att ställas in vid sjukdom då inte någon annan utredare är tillräckligt insatt och att utredningarna tar längre tid att genomföra.

Vidare lyfte både poliser och åklagare fram i intervjuerna att det är stressande att ha ett stort antal ärenden i balans, eftersom det finns risk att något av dessa fall är allvarligare än vad som framkommer i det tidiga utredningsskedet. Den största farhågan i dessa situationer är att fall som leder till dödligt våld ska missas.

Omfattande utredningar som är särskilt känsliga för brister i personalresurser

Grov kvinnofridskränkning uppfattas vara en komplicerad brottskategori som är omfattande och krävande att utreda, och utredningar med grov kvinnofridskränkning kan därför vara extra känsliga för hög personalomsättning där upparbetad kompetens går förlorad. Såväl intervjuade poliser som åklagare menar att den ansträngda personalsituationen gjort att utredartjänsterna på BINR-grupperna har tillsatts dels med personer utan tidigare erfarenhet av dessa brott, dels med polisassistenter som tillfälligt arbetar i dessa grupper.

I ett par intervjuer framkom det att grova kvinnofridskränkningar uppfattas som de mest krävande utredningarna och att de poliser som arbetat med en utredning rörande grov kvinnofridskränkning kunde få arbeta med utredningar av våldtäkter och brott mot barn för att *”lätta upp”* arbetet. Utvecklingen av den tekniska bevisningen från mobiltelefoner och datorer som skett under de senaste tio åren uppfattas innebära en ökad och stor arbetsinsats i dessa ärenden (se även Brå 2016e). En av de intervjuade poliserna uttryckte det som att *”vi drunknar i mobiltömningar”* och en annan polis gav som exempel att det inte är ovanligt att utredarna går igenom 10 000–15 000 bilder och 4 000 sms inom ramen för en förundersökning gällande grov kvinnofridskränkning. Utifrån intervjuerna framstår det också som att dessa utredningar överlag innefattar betydligt fler och längre förhör än många andra typer av brott. Bilden är att

det är ”bland de svåraste förhören att hålla för att det är oftast ganska långa förhör och mycket som ska med”. Svårigheterna hänger bland annat samman med att det är många brott som ska utredas, vilket ställer krav på strukturerade och stringenta förhör utifrån särskild kompetens och erfarenhet. Vidare är det en svår balansgång mellan att få fram en rättsligt relevant berättelse och samtidigt låta målsägande berätta fritt och känna tillit till polisen. Enligt de erfarna poliser som intervjuats är det en brist att oerfarna utredare på grund av bristande personalresurser emellanåt får hålla svåra förhör som de inte riktigt är redo för. Det framstår också som att förhören har förändrats över tid, och fått en mer rättslig inramning utifrån strukturerade gärningsbeskrivningar. De utredande poliserna berättar att de i allt högre grad lägger stor vikt vid att förhören ska vara strukturerade och detaljerade kring specifika brottsändelser, att alla rekvisit täcks in och att uppföljningsfrågor kring bevisning ställs.

För vi vill ju inte ha en novell, vi vill ju ha rekvisiten för förhöret. Vi vill ju korta ner, komprimera förhöret så mycket som möjligt för att åklagarna ska få skapa sig en bild av vad är det här egentligen? Inte fem A4-sidor, då tröttnar ju åklagaren, då ser de ju inte vad det står. Det krävs ju lite för att komma dit. (Polis)

I linje med att intervjuerna pekar på att målsägandes berättelse är så central för att kunna utreda de olika brott som en grov kvinnofridskränkning består av (se vidare nedan), kan förhör som brister i kvalitet få konsekvenser både för personuppleringen och för lagföringen rörande grov kvinnofridskränkning.

Konsekvenser för arbetet med framgångsfaktorer

Minskade förutsättningar att stötta målsägande och arbeta med färska ärenden

Den framgångsfaktor som upplevs som mest betydelsefull bland de intervjuade för att kunna genomföra en bra utredning och nå åtal, är att målsäganden vill och orkar medverka i rättsprocessen. Grov kvinnofridskränkning är ett brott som faller under allmänt åtal, vilket innebär att åklagaren väcker åtal för samhällets räkning och inte ska påverkas av målsägandens inställning. Att målsäganden vill medverka är dock centralt eftersom målsägandens berättelse uppfattas vara utgångspunkten för hela brottsut-

redningen.⁸³ Utifrån tidigare studier om våld i nära relationer ger målsäganden i mellan en tredjedel och hälften av fallen vid något tillfälle uttryck för att hon inte vill medverka i polisens utredning (Åklagarmyndigheten 2006; Brå 2008).

De intervjuade upplever inte att målsägandes inställning till att medverka har förändrats märkbart över tid, men lyfter fram att målsägandes inställning till en rättslig process inte är en statisk, isolerad företeelse utan kan påverkas av polisens och andra myndigheters agerande och bemötande. I och med att de intervjuade poliserna upplever att deras arbetsituation blivit mer ansträngd menar en del av dem att deras möjligheter att stötta målsägande påverkats negativt.⁸⁴ Att snabbt kunna kontakta målsägande efter att anmälan gjorts uppfattas som viktigt, eftersom det visar att polisen tar detta på allvar och hindrar att en målsägande som är motiverad börjar tvivla och ändra sig.

Det visar liksom att ju färskare ärendet är, desto större möjlighet har vi att få med oss dem. Räcker ju med en natt ibland för att tappa en målsägande. Och har det sen gått en vecka eller en månad eller fem månader så är det ju ännu mindre chans att få med dem. (Polis)

I stort sett alla intervjuade lyfter fram en önskan om att kunna jobba med ”färsk” ärenden, då det också ger bättre möjligheter att säkra bevisning, inte minst genom att målsägande och vittnen har bättre förutsättningar att minnas en brottshändelse ju kortare tid som förflutit mellan den och polisförhör (se även Åklagarmyndigheten 2010). Samtidigt beskriver de att otillräckliga

⁸³ Denna aspekt gäller både vilka brott som ska utredas och vilken bevisning som går att få fram för varje brott som ingår. I jämförelse med enskilda brottshändelser där det kan finnas ett gott bevisläge utan målsägandens medverkan, upplever polis och åklagare att det är betydligt svårare att driva en förundersökning gällande grov kvinnofridskränkning när en målsägande inte vill eller orkar svara på frågor under förhör. Målsägandens berättelse ger helt enkelt vilka utredningsuppslag som finns och påverkar möjligheterna att få fram stödbevisning, till exempel i form av vittnesmål, då polisen för att veta vilka de kan förhöra om brotten ofta utgår från målsägandens uppgifter om detta. Ytterligare en anledning till att målsägandens medverkan är betydelsefull i grov kvinnofridskränkning är att målsäganden behöver godkänna att polisen hämtar ut journaler från vårdcentraler och sjukhus. I och med att skadedokumentation upplevs vara högt värderat som bevisning framstår målsägandens medverkan till inhämtande av journaler som särskilt viktig, inte minst för att skaffa bevisning för brott som har skett längre tillbaka i tiden.

⁸⁴ I intervjuerna påpekar man samtidigt att andra aktörer som stöttar målsägande förbättrat sitt arbete. Framför allt talar man om att målsägandebiträden förordnas oftare och kommer in i ett tidigare skede i rättsprocessen idag än tidigare, vanligen vid det andra polisförhöret. Vidare nämns tillkomsten av brottsoffer- och personsäkerhetsverksamhet (BOPS) inom polisen som mycket positiv i förhållande till polisens möjligheter att stötta och trygga målsägande i ett par intervjuer. Även kvinnojourernas och socialtjänstens arbete beskrivs i vissa intervjuer som avgörande för målsägandes förutsättningar att medverka i rättsprocessen.

personalresurser gör att de riktlinjer som polis- och åklagarmyndigheterna har satt om att första kontakt med den målsägande i brott inom en nära relation ska tas inom en vecka, är orealistiska. En polis menade att ”man känner nästan att det är ett hått att läsa det för att vi hinner ju inte det”.

Förtroendeskapande arbete återstår trots ökad kunskap

De flesta intervjuade har uppfattningen att det finns en klar förbättring över tid när det gäller kunskap om brottsoffer och bemötandefrågor inom rättsväsendet.

Det är att man har en helt annan förståelse för offret. Jag tror att för säg 20 år sedan så var det nog många, vilket idag låter helt absurt, men det var många som hade inställningen ”men varför lämnar hon inte då, varför är hon kvar? Det kan ju inte vara så farligt eftersom hon inte lämnar?”. Så vet jag många som tänkte, men det vet man ju nu att det finns ju en anledning till att hon inte lämnar. [...] Alltså att det finns en förklaringsmodell och också en förståelse till varför de här kvinnorna är så sköra som de är. Det behöver inte betyda att det är lättare att styrka ett åtal men det är i alla fall svårare att skriva av, att vifta bort det som man nog hade en tendens att göra tidigare. (Åklagare)

Uppfattningarna om att det skett förbättringar kan tolkas mot bakgrund av de utbildningsåtgärder som har gjorts såväl generellt inom rättsväsendets myndigheter som lokala, egenutbildade utbildningar och inom grundutbildningen, samt en mer generell utveckling i samhället där allvaret i dessa typer av brott har markerats från politiker och intresseorganisationer. Attityden till våld i nära relationer har förbättrats inom respektive kår och de intervjuade upplever att de flesta poliser som åker ut på larm ser detta som allvarliga brott.

Polisen i mina ögon har ju utvecklats enormt på det här området om man jämför med när jag började åka radiobil på 90-talet. Vi åkte ju runt och medlade. Var det fyllon, då medlade man. Relationsvåldsmekanismerna var inte... Det var inte frågan. Utan det var att de inte skulle störa grannarna. (Polis)

Trots den positiva utvecklingen menar man att det fortfarande finns problem kvar. Många av de intervjuade beskriver att de träffar upprepat utsatta kvinnor som haft flera kontakter med polisen och där polisens bemötande tidigare har brutit. Erfarenheterna är att det skadade förtroendet kan vara svårt att reparera. Framför allt lyfter de intervjuade fram att utdragna utredningar och nedläggningsbeslut av tidigare anmälningar

kan få betydelse för kvinnornas inställning till att anmäla senare brottsändelser.⁸⁵

Det här kanske är tionde anmälan man gör och då är man frustrerad för det händer ingenting med mina utredningar. "Varför ska jag fullfölja det här? Och jag fick så dåligt bemötande sist." (Polis)

I en intervju talade en av poliserna om ärenden han hade fått ta över från kollegor och att *"det bemötandet de fick av den här polisen vid det här förhöret så skulle jag som kvinna hellre ta ett par smållar tror jag än att vända mig till polisen igen för att bli manglad på det sättet"*. I en annan intervju berättade den intervjuade polisen att hon ibland får lägga kraft på att motivera kollegor och åklagare att arbeta vidare med utredningar. Hennes erfarenhet var att *"Man får fortfarande höra tyvärr att 'Ja, men det där är bara fylletjafs, hon är inte klok den där människan'"*. I andra intervjuer framkom liknande erfarenheter kring att målsägande som återkommer eller har en missbruksproblematik uppfattas som besvärliga och att dessa förundersökningar läggs ner i ett tidigare skede och i större utsträckning än de borde. Det framkommer också i en del av intervjuerna en upplevelse av att förtroendet bland upprepat utsatta kvinnor har sänkts över tid.

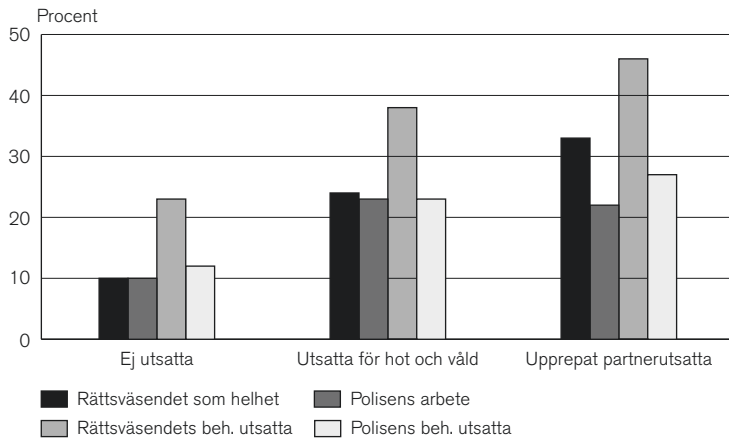
Vidare har en del av de intervjuade reflekterat över att organisatoriska förändringar som är tänkta att effektivisera brottsutredningen kan ha en negativ inverkan på bemötandet. Ett exempel är att ärenden handläggs på flera olika enheter internt, exempelvis först på en grupp inom polisen som jobbar med ärendet medan den misstänkte sitter anhållen, och som sedan lämnar över ärendet till den specialiserade BINR-gruppen. Utöver att överlämningarna inom polisens organisation upplevs innebära en risk för att information om de specifika ärendena tappas, menar de intervjuade att det är en påfrestning för målsägande att ha kontakt med flera olika poliser och att den relation som kan ha byggts upp med en förhørsledare bryts och måste byggas upp på nytt.

I Nationella trygghetsundersökningen (NTU) ställs frågor om förtroendet för rättsväsendets olika aktörer. Uppgifterna därifrån visar att kvinnor som utsatts för hot och våld generellt har ett lägre förtroende för rättsväsendets aktörer än kvinnor som inte utsatts för hot eller våld. I den grupp som är upprepat utsatta för hot och våld av en partner är andelen med litet förtroende för rättsväsendet ännu större (se figur 22). Bland upprepat partnerutsatta är det en tredjedel som har mycket litet eller ganska litet

⁸⁵ Dessa erfarenheter svarar antagligen inte mot den typ av situationer där den utsatta kvinnan kontaktar polis i en akut och allvarlig våldssituation, utan gäller främst mindre grova brottsändelser.

förtroende för rättsväsendet som helhet och 46 procent som har mycket litet eller ganska litet förtroende för rättsväsendets behandling av utsatta. Nästan en tredjedel har också mycket litet eller ganska litet förtroende för polisens behandling av utsatta.

Figur 22. Andel med mycket litet eller ganska litet förtroende för rättsväsendet som helhet, för polisens arbete, för rättsväsendets behandling av utsatta samt för polisens behandling av utsatta. Bland kvinnor som inte utsatts för hot eller våld under referensåret (n=70 400), bland kvinnor som utsatts för minst en brotts handling med hot eller våld under referensåret (exkl. upprepat partnerutsatta) (n=8 033), samt bland upprepat partnerutsatta kvinnor (n=237). Genomsnitt för referensåren 2005–2016, utom för polisens behandling av utsatta som omfattar 2007–2016.

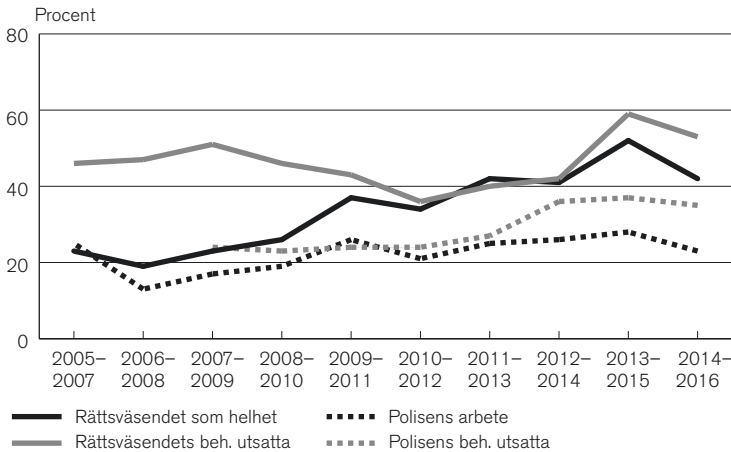
Källa: NTU.

Andelen med litet förtroende för rättsväsendet har också ökat bland upprepat partnerutsatta.⁸⁶ Framför allt var det under åren 2013–2015 som andelen med litet förtroende var extra stor i denna grupp.⁸⁷ Uppgifterna i NTU ger alltså stöd till upplevelsen hos vissa av de intervjuade av att förtroendet för rättsväsendet minskat bland upprepat utsatta.

⁸⁶ Andelen med litet förtroende för aspekten hur rättsväsendet behandlar brottsutsatta har emellertid legat på en hög nivå bland upprepat partnerutsatta även under periodens första år, omkring 50 procent.

⁸⁷ Utvecklingen mot att en allt större andel uppger litet förtroende efter 2012 återfinns också bland kvinnor som utsatts för hot och våld generellt, oavsett vem som var gärningsperson, minst en gång under referensåret. Bland kvinnor som inte utsatts för hot och våld har andelen med litet förtroende för rättsväsendets olika aktörer legat relativt stabilt sedan 2007 på omkring 10 procent, dock ökar även andelen med litet förtroende något även bland dessa det sista undersökningsåret 2016. Det minskade förtroendet för rättsväsendet är alltså mer framträdande i den grupp som utsatts för hot och våld, och särskilt bland de upprepat partnerutsatta.

Figur 23. Andel med mycket litet eller ganska litet förtroende för rättsväsendet som helhet, för polisens arbete, för rättsväsendets behandling av utsatta samt för polisens behandling av utsatta. Bland upprepat partnerutsatta kvinnor (n=237). Glidande treårsmedelvärden för referensåren 2005-2016, utom för polisens behandling av utsatta som omfattar 2007-2016.⁸⁸

Källa: NTU.

Bland de upprepat partnerutsatta är det också en större andel som uppger att de har litet förtroende bland de som polisanmält minst en av de partnerhändelser som de fått uppföljningsfrågor om i NTU, jämfört med de som uppgett att de inte anmält någon av partnerhändelserna som de fått uppföljningsfrågor om. Det gäller samtliga aspekter som tas upp ovan. Om man vänder på det så är det en större andel som gjort polisanmälan bland de upprepat partnerutsatta som har *lågt* förtroende (55 procent) än bland dem som uppgett högt förtroende (37 procent). Sambandet mellan förtroende och anmälningsbenägenhet går därmed kanske tvärtemot vad man skulle kunna förvänta (att personer med högt förtroende anmäler i högre grad).

En möjlig tolkning av detta förhållande är att en del av dem som polisanmält händelser har fått dåliga erfarenheter i mötet med rättsväsendet som påverkat deras förtroende. Det går dock inte att utesluta att dessa personer hade litet förtroende för rättsväsendet även innan de utsatts för brott och polisanmält det. En tolkning är också att förtroende kanske inte spelar så stor roll i de fall man anmäler en akut och allvarlig våldssituation, men skulle kunna ha effekt för andra, mindre allvarliga händelser, och ha betydelse för den utsattas inställning till att medverka i en rättsprocess. Det kan i sin tur minska möjligheterna att uppgifter om den upprepade utsattheten kommer fram till polisen, vilket

⁸⁸ Frågan om förtroende för polisens behandling av brottsutsatta finns från 2007 och framåt. Glidande treårsmedelvärden används eftersom antalet respondenter är litet varje år och de årsvisa värdena varierar mycket.

dels kan påverka att brotten i större utsträckning registreras som underbrott, dels påverka personuppleringen, då tidigare händelserapporter eller polisanmälningar ofta kan ge god stödbevisning för upprepad utsatthet.

Bättre initiala utredningsåtgärder men minskad andel där förutsättningar finns för detta

De initiala utredningsåtgärder som polisen genomför på en brottsplats i samband med anmälan, kan ofta få stor betydelse för den följande brottsutredningen och möjligheterna att nå ett åtal och fällande dom (se t.ex. Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten 2019). De intervjuade poliserna och åklagarna lyfter fram dessa som en framgångsfaktor: ”De första, initiala utredningsåtgärderna är alltid viktigast. De kan vi aldrig reparera i efterhand”. De relaterar betydelsen till olika former av bevisning som bara går att få fram i direkt anslutning till brotts handlingen.

Polisernas patrull på plats gör ofta ett väldigt, väldigt bra jobb och gör dokumentationer. Jag har ju haft flera fall till exempel där personer har blivit häktade där polisernas iakttagelser och foton, att det har varit en liten, liten svullnad, har varit avgörande sen. Den kanske har varit borta när rättsläkaren kommer. (Åklagare)

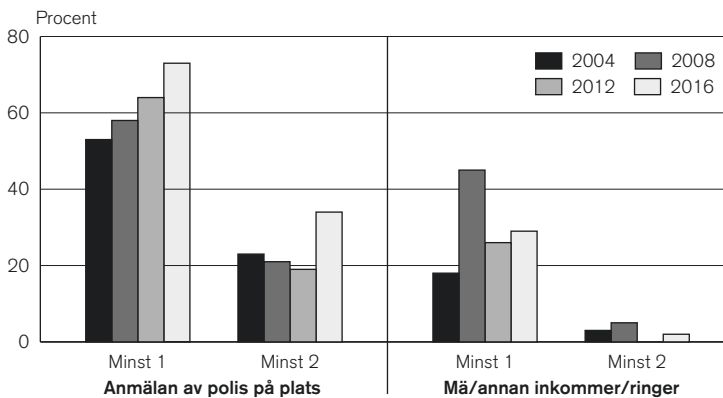
I intervjuerna framkommer en mycket samstämmig uppfattning om att de initiala utredningsåtgärderna har förbättrats över tid med avseende på hur poliserna arbetar på brottsplatsen, och att de pm som polisen skriver med upplevelser av personerna och brottsplatsen har blivit bättre. Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten (2019) konstaterar i sin granskning av utredningar med våld i nära relationer att de inledande utredningsåtgärderna ofta håller god kvalitet och kan ligga till grund för den fortsatta utredningen.⁸⁹ Samtidigt framhålls att det finns utrymme att höja kvaliteten och att det i många av de nedlagda förundersökningarna under den studerade perioden har funnits ytterligare initiala utredningsåtgärder som varit möjliga att vidta men som inte genomförts. Till exempel menar man att framställning om målsägandebiträde kan göras i fler fall och snabbare, att läkarundersökningar bör göras i större utsträckning, liksom att fler rättsintyg bör inhämtas (Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten 2019).

Analysen som gjorts av fritexter visar att dokumentationen av initiala utredningsåtgärder i dessa har ökat under de fyra år som studeras, åtminstone i den majoritet av fallen där anmälan tagits

⁸⁹ Granskningen avser ett slumpmässigt urval av brottsmisstankar som avslutats genom beslut om åtal eller nedläggningsbeslut under tidsperioden den 1 oktober 2017 till den 31 mars 2018.

upp av polis på plats.⁹⁰ Andelen fritexter där minst en initial utredningsåtgärd dokumenterats ökar i dessa anmälningar från 53 procent 2004 till 73 procent 2016. Andelen där man dokumenterat att man genomfört minst två initiala utredningsåtgärder är också väsentligt högre 2016 (34 procent) än de tidigare åren (omkring 20 procent) (se figur 24).⁹¹ Det som främst har ökat under de studerade åren är dokumentationen av skador. Andelen fritexter där det nämns någon typ av dokumentation av skador ökar successivt från 9 procent 2004 till 21 procent 2016.⁹² Viktigt att hålla i minnet är att redovisningen får betraktas som miniminivåer, och att det mycket väl kan ha genomförts initiala utredningsåtgärder som inte dokumenterats i fritexten.

Figur 24. Andel fritexter där minst en, respektive minst två, former av initiala utredningsåtgärder nämns. Uppdelat på anmälningar som tagits upp av polis på plats (2004 (n=126) 2008 (n=118) 2012 (n=109) och 2016 (n=106)) respektive där målsäganden (Mä) eller någon annan inkommit till polisstationen eller ringt in anmälan (2004 (n=29) 2008 (n=26) 2012 (n=35) och 2016 (n=35)).

Källa: Kodade fritexter.

⁹⁰ De initiala utredningsåtgärder som kodats är om det i fritexten dokumenterats om en misstänkt person gripits, hämtats till förhör eller anhållits i sin frånvaro, om det i fritexten nämns dokumentation av brottsplatsen, skador, beslag eller annan bevisning (som material i sms, e-post, annat inspelat material eller dagboksanteckningar från målsäganden), om det i fritexten nämns rättsintyg/journalanteckningar, eller att polisen gjort husrannsakan eller att det framgår att ett sådant beslut finns.

⁹¹ Mycket få anmälningar innehåller tre eller fler dokumenterade initiala utredningsåtgärder, både totalt sett och bland dem som tagits upp av polis på plats. Andelen varierar mellan 1 och 4 procent de fyra undersökningsåren.

⁹² I omkring en femtedel av alla fritexter framgår det att den misstänkte gripits, hämtats till förhör eller anhållits i sin frånvaro, men någon trend över åren kan inte ses. Gripande av gärningspersonen kan dock naturligtvis ske vid ett senare tillfälle än vid anmälningsupptagningen och behöver heller inte dokumenteras i fritexten, varför det sannolikt är mer vanligt med gripanden än vad som framgår här. Rättsintyg eller journalanteckningar nämns i 13–17 procent, medan beslag och husrannsakan är betydligt mindre vanligt att det dokumenterats i fritexten, och förekommer i 2–6 procent respektive 1–5 procent.

Det går dock inte utifrån fritexterna att veta om den ökade dokumentationen handlar om att polisen i högre grad verkligen genomför initiala utredningsåtgärder eller om det handlar om en ökad dokumentation över tid. Resultaten ligger dock i linje med vad som framkommit i de intervjuer med poliser och åklagare som genomförts, där upplevelsen som tidigare redovisats är att de initiala utredningsåtgärderna förbättrats över tid, och med resultat från bland annat Polismyndighetens och Åklagarmyndighetens granskningsrapport (Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten 2019).

Av betydelse för personuppleringen är dock att även om arbetet med initiala utredningsåtgärder skulle ha förbättrats under den period som studeras här, så är det samtidigt en allt mindre andel av anmälningarna med grov kvinnofridskränkning där man kan tänka sig att det finns goda förutsättningar att genomföra dessa. Som framkommit i avsnittet *Förändrad anmälningsupptägnings tyder på överflyttning till andra brott vid anmälan*, minskar andelen anmälningar som tagits upp av polis på plats, från 63 procent till 53 procent av alla anmälningar med grov kvinnofridskränkning. Under de fyra undersökningsåren har också andelen anmälningar som tagits upp i nära anslutning till den senaste brotts händelsen, det vill säga samma dag eller dagen efter händelsen, minskat. År 2004 gjordes drygt 70 procent av alla polisanmälningar i ett sådant akut skede medan motsvarande andel 2016 var 55 procent. Om en anmälan tas upp på plats i nära anslutning till ett brott finns ofta större möjligheter att genomföra initiala utredningsåtgärder och till exempel dokumentera skador och brottsplats, göra annan bevissäkring och beslag, inhämta uppgifter från vittnen, hålla förhör på plats, anhålla gärningspersonen m.m. Att det skett en minskning av andelen anmälningar som tas upp på plats och i ett akut skede, skulle alltså kunna påverka personuppleringen negativt, och vara en bidragande faktor till minskningen över tid, trots att genomförandet av de initiala utredningsåtgärderna upplevs ha förbättrats.⁹³

Ärenden med frihetsberövande av misstänkt kan konkurrera ut ärenden med lägre prioritet

Att frihetsberöva den misstänkte har i tidigare studier lyfts fram som en framgångsfaktor för att nå åtal (Åklagarmyndigheten 2010). I Polismyndighetens och Åklagarmyndighetens gemen-

⁹³ Samtidigt kan det finnas andra fördelar i fall där målsäganden ringer eller kommer in till polisstationen och berättar om utsattheten. I intervjuerna tolkas detta sätt att anmäla som ett tecken på att målsäganden är motiverad att medverka i polisens utredning, något de menar inte alltid är fallet i de ärenden där polis varit på plats och målsäganden kanske främst velat få stopp på en akut våldssituation. I fallen då målsäganden själv ringt eller inkommit till polisstationen uppfattas dock bevisläget generellt vara sämre.

samma rapport framkommer att personella tvångsmedel använts i strax över hälften av de utredningar gällande grov kvinnofridskränkning som granskats (Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten 2019).⁹⁴ Ärenden där den misstänkte frihetsberövas ska hanteras skyndsamt och prioriteras utredningsmässigt, och i intervjuerna framkommer att dessa ärenden oftare är ”färska” och får mer resurser än ärenden där den misstänkte inte frihetsberövas. Intervjuerna pekar på att fallen där den misstänkte är frihetsberövad är mycket arbetsintensiva och försvårar planeringen av utredningsåtgärder i andra ärenden som utredaren arbetar med parallellt. Man tar också upp att kraven på underlag för att få någon häktad har ökat över tid, och att det innebär att utredare får göra mer utredningsåtgärder än tidigare inför en häktning. En polis beskrev det så här:

Där ser jag en väldigt stor förändring mot förr där man i stort sett kunde gå upp, ja både utan eller med ett papper i handen. Idag vill man ha så mycket som möjligt, antagligen för att man vet att tingsrätten kräver det för att de ska häktas.

I förlängningen talar denna typ av erfarenhet för att de ärenden som prioriteras högt inom polisens organisation, där den misstänkte frihetsberövas, har blivit mer omfattande över tid och således påverkar vilka resurser som finns tillgängliga för andra brott i nära relationer, där häktning eller någon annan form av frihetsberövande inte är aktuellt. I flera intervjuer framkom att de prioriterade ärendena kan ”konkurrera ut” de andra brotten och eventuellt ha en negativ effekt för uppleringen för brott med lägre prioritet, särskilt i en situation med hög arbetsbelastning.

Målstyrning och processekonomi leder till sällning av brotts handlingar och hela ärenden

I intervjuerna framkommer det att en hårt belastad arbetssituation för med sig att processekonomiska hänsynstaganden blir särskilt framträdande, och att det i sin tur förstärker två olika former av sällningsmekanismer i förundersökningsarbetet som har betydelse för uppleringen av grov kvinnofridskränkning. Det handlar dels om att antalet brotts handlingar som utreds inom ett ärende med grov kvinnofridskränkning sällas, dels att hela ärenden sällas bort genom att man går på enskilda underbrott i stället för grov kvinnofridskränkning. Båda dessa mekanismer kan leda till att brottsmisstankar som registrerats som grov kvinnofridskränkning i stället åtalas som underbrott, och att det därmed sker en överflyttning vid åtal som bidrar till en minskad personupplering.

⁹⁴ Granskningen avser brottsmisstankar som avslutats genom beslut om åtal eller nedläggningsbeslut under tidsperioden 1 oktober 2017 till 31 mars 2018, och omfattar sex åklagarkammare och motsvarande polisområden.

Polis och åklagare berättar att de i en förundersökning oftast fokuserar på de grövsta brottshändelserna där det finns stödbevisning och att det då kan finnas utredningsåtgärder som inte behöver göras för att nå upp till en grov kvinnofridskränkning. Åklagare lyfter fram att detta är rationellt både i förhållande till polisens begränsade utredningsresurser men också utifrån att de menar att denna sällning av brottshändelser inte påverkar brottets straffvärde eller skadeståndet till målsägande. En åklagare menade att när det finns tillräckligt med åtalspunkter *”då behöver vi inte ta med en punkt som vi får slita med i domstolen för att få honom fälld. Det är bara onödigt och man belastar målsäganden också.”* Man utreder så många brott som anses vara tillräckligt för att komma upp till en grov kvinnofridskränkning i rättslig mening, och begränsar därmed förundersökningens omfattning jämfört med hur många brott som den utsatta kvinnan berättat om.

Detta resonemang skulle i så fall kunna tala för en utveckling där åtalen för grov kvinnofridskränkning innefattar färre brottshändelser över tid. Utvecklingen i de stämningsansökningar och domar som studerats (se vidare avsnittet *Ökad specificering och ökat antal brottshändelser som effekt av höjda beviskrav?*) visar dock på motsatsen, i dessa ökar antalet specificerade brott och underåtalspunkter i stället över tid. Denna sällningsmekanism kan dock tolkas som att det finns en ökande kunskap om vad krävs i nästa led i rättskedjan och att det har skett en successiv anpassning efter dessa upplevda krav, särskilt avseende stödbevisning och specificering (se vidare avsnittet *Mot ”säkrare” åtal över tid?*).

Såväl poliser som åklagare beskriver att de strävar efter att snabbt kunna skriva av ärenden som de ser har ett dåligt bevisläge och därmed dåliga förutsättningar att gå till åtal. Arbets sättet motiveras av att det frigör utredningsresurser till de ärenden där förutsättningar för åtal ser bättre ut. Vidare ser de intervjuade en processekonomisk vinning i att lagföra enstaka underbrott, där bevisläget redan i det initiala skedet är bra. Detta skulle i så fall troligen främst röra sig om misshandelstillfällen där polis varit på plats och det finns en skadedokumentation, men även olaga hot som skickats via sms eller e-post. I dessa fall kan utredningen bli klar snabbt och gärningspersonen lagförd.

Utifrån att man tänker att ”ok, det här kan jag åtala om en vecka. Om jag lämnar direktiv om ett nytt målsägandeförhör så tar det två månader till nästa målsägandeförhör och då kanske vi inte ens kommer någon vart med det första”.
(Åklagare)

Den institutionella rationalitet som citatet belyser handlar inte bara om att få ett snabbt avslut och frigöra resurser för polisens utredare, utan även om risken att en mer utdragen utredningsprocess gör att en målsägande inte orkar fullfölja. Rationaliteten här underbyggs av att chanserna att gå till åtal och nå fällande dom ställs mot risken att förundersökningen läggs ner och det inte blir någonting av ärendet.

Den högre graden av målstyrning och effektivitet relateras i intervjuerna också till en bättre förståelse idag än tidigare bland polis och åklagare för vad som krävs för fällande dom i mål som rör grov kvinnofridskränkning. Utifrån att siktet är inställt på nästa led i rättskedjan framstår det inte som rationellt att lägga ner extra arbetstid och resurser när utgången i form av påföljd uppfattas bli i stort sett densamma i de fall som avser upprepade misshandelsbrott.

Jättemycket jobb att lägga ner på den då för att kunna krama ur en grov kvinnofridskränkning, och sen så stämmer han [åklagaren] på det och så kommer domen och så blir det inte mer påföljd än om man skulle ha kört tre fall av misshandel bara. Och då resonerar väl han kanske så att, ja vad ska jag hålla på att lägga ner det jobbet för? Det är väl lika bra att köra på det jag har, tre fall av misshandel som går att styrka. Pang, nu kör vi på det bara i stället för att hålla på och lägga ner ytterligare dagar på utredning och sen blir det ingen extra påföljd. (Polis)

Hög arbetsbelastning och strävan efter effektivitet och snabbhet i utredningarna, kan därmed få effekten att brottsutredningar rörande grov kvinnofridskränkning i viss mån flyttas över till underbrott vid åtal, och därmed påverka personuppkläringen för grov kvinnofridskränkning. Minskningen i personuppkläringen skulle också kunna förstås utifrån en större samsyn bland de rättsliga aktörerna för vad som krävs för få en fällande dom i en grov kvinnofridskränkning. Det borde i så fall medföra en ökande lagföringsprocent över tid, vilket också tycks vara fallet (se avsnittet *Minskat antal domar men något ökad fällandegrad*).

Utvecklingen av fällande domar med grov kvinnofridskränkning

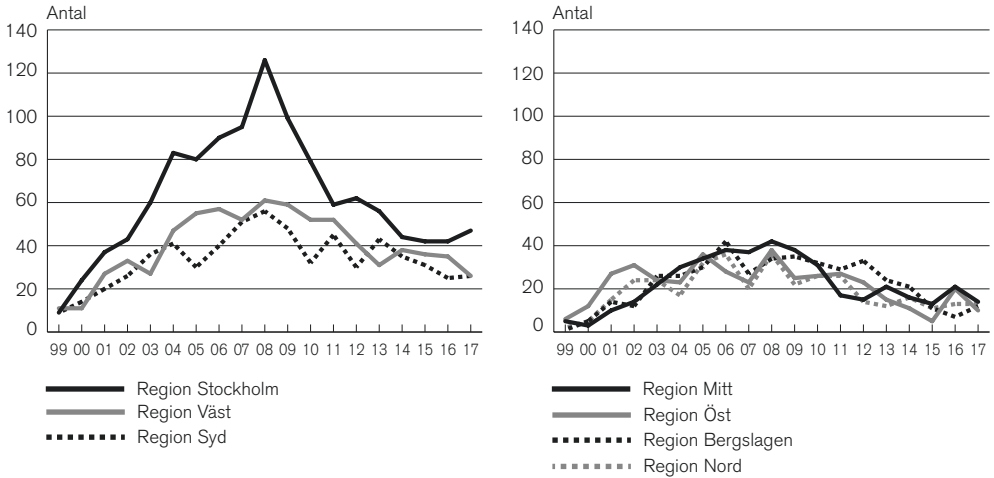
Studiens tredje huvudsakliga frågeställning är att belysa varför antalet lagföringar med grov kvinnofridskränkning minskat efter 2008. Med lagföring menas i Brås statistik domar i tingsrätt samt beslut om åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande. Under perioden 1999–2017 förekommer endast fem lagföringsbeslut med grov kvinnofridskränkning där man fattat beslut om åtalsunderlåtelse, och inget med beslut om strafföreläggande. Det innebär att lagföringsbeslut för grov kvinnofridskränkning i princip uteslutande avser tingsrättsdomar. Här beskrivs därför lagföringsutvecklingen utifrån fällande domar i tingsrätt.

Antalet tingsrättsdomar där grov kvinnofridskränkning var huvudbrott⁹⁵ ökade först fram till 2008 då antalet var 399. Därefter har antalet domar med grov kvinnofridskränkning minskat, och låg 2017 på 148 stycken. Utvecklingen ser likartad ut i landets olika polisregioner (se figur 25). Precis som när det gäller statistiken över antalet anmälda brott är både ökningen fram till 2008, och minskningen efter 2008 mest påtaglig i region Stockholm.

---

⁹⁵ Det som i den officiella kriminalstatistiken avser lagföringsbeslut.

Figur 25. Antal lagföringsbeslut (i princip tingsrättsdomar) med grov kvinnofridskränkning som huvudbrott, uppdelat på landets sju polisregioner. 1999–2017.⁹⁶

Källa: Kriminalstatistiken.

Minskat antal domar men något ökad fällandegrad

Som kunnat konstateras i tidigare kapitel har såväl antalet anmälda brott som antalet uppklarade brott minskat efter 2008, och att antalet domar med grov kvinnofridskränkning också minskat är till del en naturlig följd av minskningar i tidigare led. Sett i relation till antalet *anmälda* brott, har andelen fällande domar (där grov kvinnofridskränkning utgjort antingen huvud-

⁹⁶ Fram till 2014 kan statistiken tas fram på länsnivå. Från och med 2015 (i samband med att de 21 länspolismyndigheterna slogs ihop till en polismyndighet) redovisas statistiken inte längre på länsnivå utan i stället per polisregion. Av den anledningen har länsstatistiken här slagits ihop till regioner även för perioden 1999–2014 för att kunna jämföras med perioden därefter.

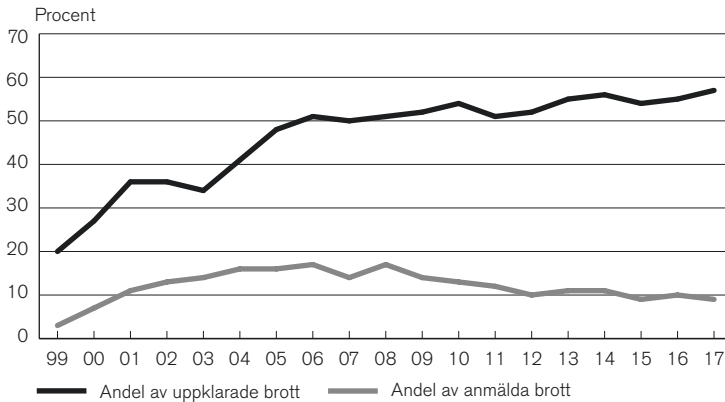
brott eller bibrott⁹⁷) minskat sedan 2009 från som mest 17 procent 2008 till 9 procent 2017. Relationen mellan anmälda brott och fällande domar är därmed inte lika över tid.

Det handlar dock främst om att antalet anmälda brott som får ett åtalsbeslut har minskat. Sett i relation till antalet personupplärade brott, det vill säga i detta fall i princip åtalsbeslut, har andelen fällande domar i stället ökat något över tid sedan 2005 (se figur 26). En allt större del av de åtalsbeslut som fattas med rubriceringen grov kvinnofridskränkning leder alltså till en fällande dom där grov kvinnofridskränkning utgjort huvudbrott eller bibrott. Den intressanta frågan är därmed kanske inte varför antalet fällande domar har minskat, utan hur man kan förstå den ökade fällandegraden.

---

⁹⁷ I statistiken över *lagföringsbeslut* som presenterats ovan ingår endast de domar där grov kvinnofridskränkning var huvudbrott. Det förekommer dock att grov kvinnofridskränkning finns som bibrott vid sidan av allvarligare/lika allvarlig brottslighet. För att få en mer rättvisande jämförelse med upplärade brottsmisstankar, bör man därför använda statistik över samtliga brott avseende grov kvinnofridskränkning som lagförts, även i de fall det utgör bibrott i domen. Statistiken över *antalet lagförda brott* innehåller dock ett mycket stort antal lagförda brott avseende grov kvinnofridskränkning under perioden fram till 2015, där differensen mellan antalet lagföringar med grov kvinnofridskränkning som huvudbrott och antalet lagförda brott avseende grov kvinnofridskränkning är stort. Det skulle innebära att man i många domar lagfört en person för flera brott avseende grov kvinnofridskränkning. Det skulle kunna vara fallet om personen dömts för t.ex. två perioder av grov kvinnofridskränkning mot samma målsägande, eller mot två olika målsägande i samma dom, men det är sannolikt ovanliga fall. I den domstudie som gjorts förekommer det inte någon gång bland de 400 kodade domarna. Från år 2015 överensstämmer statistiken över lagförda brott med lagföringsbeslut där grov kvinnofridskränkning varit huvudbrott väl. Det tyder på att domstolarna vid registrering av domen tidigare registrerat samtliga underbrott som personen döms för inom ramen för den grova kvinnofridskränkningen som separata brott avseende grov kvinnofridskränkning, vilket blir en kraftig överskattning av antalet lagförda grova kvinnofridskränkningars brott. Detta tycks justerat från och med 2015. Av dessa skäl har Brå i denna rapport i stället valt att använda sig av ett annat mått på antalet lagförda brott avseende grov kvinnofridskränkning, nämligen *antalet domar där grov kvinnofridskränkning förekommer minst en gång*, antingen som huvudbrott eller som bibrott. Det innebär en liten underskattning i den mån det faktiskt förekommer domar med flera separata brottsserier som dömts som flera grova kvinnofridskränkningar, men dessa torde som sagt utgöra en mycket liten del. I de allra flesta domar förekommer endast ett fall av grov kvinnofridskränkning, antingen som huvudbrott eller som bibrott. Måttet torde därför väl spegla antalet lagförda brott avseende grov kvinnofridskränkning.

Figur 26. Andel domar med minst en grov kvinnofridskränkning (huvudbrott eller bibrott) i relation till antalet anmälda brott, respektive personupplarade brott avseende grov kvinnofridskränkning (i princip åtalsbeslut). 1999–2017.

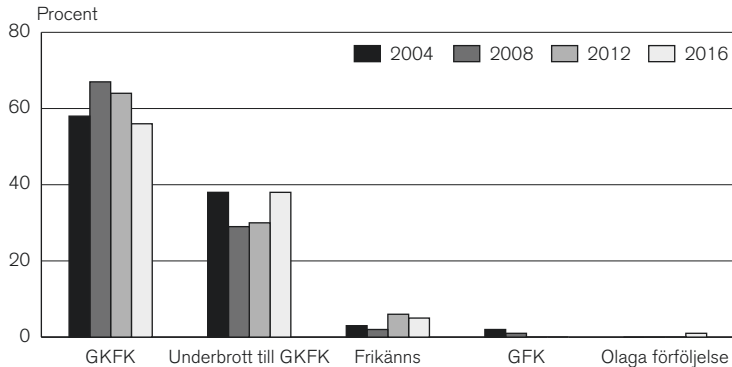
Källa: Kriminalstatistiken.

Som figur 26 visar skedde en kraftig ökning av andelen fällande domar i relation till upplarade brott under perioden även fram till 2005. I linje med de resultat som framkommit i avsnittet *Personuppleringen sannolikt överskattad de tidiga åren och minskar inte så kraftigt*, är detta dock sannolikt en underskattning av fällandegraden under de tidiga åren. Som framkommit tidigare är det sannolikt en relativt stor del av de registrerade åtalsbesluten i misstankeregistret som egentligen avser åtal på underbrott under åren före 2007. I de fall domstolen sedan dömt för dessa, registreras den fällande domen på respektive underbrott, och inte som en fällande dom för grov kvinnofridskränkning. Om ungefär en tredjedel av åtalsbesluten dessa år "egentligen" är fattade på underbrott och skulle räknas bort, skulle andelen fällande domar för grov kvinnofridskränkning bli högre. Det är dock möjligt att det de första åren efter införandet av grov kvinnofridskränkning rådde mindre samsyn och större osäkerhet kring vad som då krävdes för fällande dom, och att en del av den låga nivån också förklaras av detta.

Om man ser till perioden från 2005 och framåt har andelen fällande domar i relation till upplarade brott legat på en mer rimlig nivå, och ökar från 48 procent till 57 procent 2017. I relation till andra brott är detta dock att betrakta som en relativt låg fällandegrad. När det gäller grov kvinnofridskränkning är det dock inte ovanligt att åklagaren har stämt för grov kvinnofridskränkning, men domstolen dömer för ett eller flera underbrott. Det syns inte utifrån kriminalstatistiken hur många fall detta rör, däremot har fällandegraden kartlagts även utifrån de stämningsansökningar och domar som samlats in inom ramen för studien. Dessa rör då endast de fyra undersökningsåren 2004,

2008, 2012 och 2016. I omkring en tredjedel av fallen i detta material där åklagaren i stämningsansökan yrkat på grov kvinnofridskränkning, har tingsrätten dömt för enskilda underbrott. Andelen var som störst 2004 och 2016 då 38 procent av åtalerna med grov kvinnofridskränkning dömdes som underbrott.

Figur 27. Andel där tingsrätten har dömt för grov kvinnofridskränkning (GKFK), underbrott till grov kvinnofridskränkning, grov fridskränkning (GFK), olaga förföljelse eller frikänt den åtalade, bland de stämningsansökningar där åklagaren åtalat för grov kvinnofridskränkning. Undersökningsåren 2004, 2008, 2012 och 2016.

Källa: Kodade stämningsansökningar och domar.

Om man gör en uppskattning av hur stor andel av åtalerna med grov kvinnofridskränkning som leder till fällande dom, oavsett om tingsrätten fäller för grov kvinnofridskränkning eller för ett eller flera underbrott, hamnar fällandegraden på mellan 80 och 90 procent under perioden 2005–2017.⁹⁸

Som figur 27 visar, minskar fällandegraden för grov kvinnofridskränkning i de insamlade domarna mellan 2008 och 2016, vilket skiljer sig från redovisningen av fällandegraden som tagits fram utifrån kriminalstatistiken ovan. Påpekas bör dock att domarna är ett urval från fyra enskilda år, och i det materialet följs specifika stämningsansökningar fram till dom, oavsett vilket år domen vann laga kraft. Året för redovisningen baseras på året för åtalsbeslutet. Beräkningen utifrån kriminalstatistiken baseras i stället på det totala antalet åtalsbeslut som fattats under ett år i relation till det totala antalet fällande domar som vunnit laga kraft under samma år. Diskrepanser mellan enskilda år kan därför uppstå mellan dessa två olika datakällor. Det kan också finnas skillnader som beror på olika villkor för uttag från

⁹⁸ Skattningen har gjorts utifrån resultaten i de kodade stämningsansökningarna och domarna, där omkring en tredjedel av åtalerna resulterade i att tingsrätten fällde för ett eller flera underbrott. En tredjedel av antalet åtalsbeslut i uppläringsstatistiken har lagts till antalet domar med minst en grov kvinnofridskränkning respektive år, därefter har antalet fällande domar delats med antalet åtalsbeslut.

misstankeregistret samt brytpunkter i tid för vilka ärenden som räknas med i den officiella kriminalstatistiken respektive i datauttag som gjorts från misstankeregistret. När det gäller den övergripande trenden för fällandegraden över tid, är sannolikt beräkningen utifrån kriminalstatistiken mer relevant som mått på utvecklingen.

Att åtalen i viss ökande grad under perioden 2005–2017 leder till fällande dom, skulle kunna förstås utifrån en utveckling av rättspraxis mot allt säkrare åtal som en följd av ökad samsyn kring vad som krävs för en fällande dom, och en anpassning av åtalen utifrån höjda beviskrav. Dessa aspekter behandlas nedan.

Bevissvårigheter och ökade beviskrav

Våld i nära relationer sker ofta i hemmet, vilket gör att det många gånger saknas vittnen eller annan teknisk bevisning till stöd för målsägandens berättelse om de händelser hon varit med om. För att kunna nå upp till en grov kvinnofridskränkning krävs också att de brott som ingår utgör en serie händelser av en viss allvarlighetsgrad, antal och art inom en viss tidsperiod. Det gör att bevissvårigheterna i mål om grov kvinnofridskränkning ofta är större än i andra typer av mål. Vid upprepad utsatthet i hemmet kan det dessutom vara svårt att både beskriva och minnas detaljer om samtliga brottshändelser som skett, då det kan röra sig om väldigt många våldshändelser, kränkningar och övergrepp som pågått under lång tid, ibland dagligen. Det är vanligt att den utsatta inte kan precisera händelser i tid och rum utan snarare ger allmänna beskrivningar av utsattheten. I lagstiftningen har man gett utrymme för detta genom en lättnad i det så kallade preciseringskravet.⁹⁹ De intervjuade menar att denna lättnad har fått genomslag i mål rörande grov kvinnofridskränkning, men menar samtidigt att det har skett stora förändringar rörande kraven på stödbevisning över tid (se vidare nedan).

Huruvida domstolarna faktiskt ställer högre krav på bevisning mer generellt idag än tidigare är inte entydigt (se t.ex. Brå 2016c och Brå 2017e). I vilken mån en muntlig utsaga ensam kan räcka för en fällande dom, eller om det även behövs annan bevisning till stöd för en målsägandes utsaga har behandlats av Högsta domstolen i flera avgöranden gällande sexualbrottsmål.¹⁰⁰ Sådana mål präglas ofta av att ord står mot ord. Avgörandena har fått betydelse för andra brott som präglas av att ord ofta

⁹⁹ Av rättssäkerhetsskäl ska åklagare precisera de brottsliga gärningarna till tid och plats, förövande och övriga omständigheter. Med lättnad av preciseringskravet avses exempelvis att om den brottsliga gärningen är tillräckligt utförligt beskriven kan tidpunkt och plats vara mindre konkretiserade eller omvänt.

¹⁰⁰ Se NJA 1980 s. 725, NJA 1991 s. 83, NJA 1992 s. 446, NJA 1993 s. 68, NJA 2005 s. 712, NJA 2009 s. 447 I och II.

står mot ord, som vid grov kvinnofridskränkning, där det kan saknas stödbevisning för flera av de brotts handlingar som ingår i åtalet. Något uttryckligt krav på stödbevisning har Högsta domstolen inte uttalat i dessa avgöranden, och inte heller i vilken grad stödbevisning på en åtalspunkt också kan utgöra stöd för en målsägandes berättelse i andra underåtalspunkter. Utvecklingen har dock successivt gått mot att Högsta domstolen mer tydligt framhållit betydelsen av stödbevisning för att nå upp till beviskravet. Särskilt brukar NJA 2005 s. 712 och NJA 2009 s. 447 I och II ses som ett skifte respektive ett ytterligare förtydligande i denna riktning (Kaldal och Lainpelto 2009/10, Svensson 2006/07, se även Annerén 2013). Det finns dock tecken på att det varierar i vilken grad domstolarna och enskilda domare idag kräver stödbevisning för samtliga underåtalspunkter i åtal om grov kvinnofridskränkning och i vilken mån man i stället på ett mer generellt plan värderar vilken stödbevisning som finns för målsägandes berättelse mer i sin helhet, och att underåtalspunkter utan stödbevisning kan anses styrkta utifrån denna berättelse (se Ekerot 2017).

Upplevelse av ökade krav på stödbevisning för varje underåtalspunkt

Ett genomgående mönster i de intervjuer som gjorts inom ramen för denna studie, är att kraven på bevisning upplevs ha höjts successivt över tid. De ökade beviskraven upplevs inte vara utmärkande för grov kvinnofridskränkning utan vara en förändring som rör de flesta typer av brottslighet (jfr Brå 2017e). Flera av dem Brå har intervjuat menar dock att de generellt högre beviskraven slår hårdare mot ett brott som grov kvinnofridskränkning, bland annat eftersom det många gånger är ärenden där ord står mot ord och att brottet i sig själv består av flera brott. En av de intervjuade domarna uttryckte sig så här:

*Och är det så att man höjer beviskraven så är de här brotten absolut de som kommer drabbas i första linjen tror jag. Där det ofta redan är gränsfall. Det räcker med de högt ställda krav vi har. Men skulle man höja dem lite till, då räcker det inte till en fällande dom. Så det är väl en faktor faktiskt.
(Domare)*

Den förändring gällande ökade beviskrav som de intervjuade upplever har haft störst inverkan över tid handlar om att det idag i större utsträckning krävs stödbevisning för varje brott som ingår i den grova kvinnofridskränkningen. De intervjuade personerna menade att detta i förlängningen innebär att möjligheten att väcka åtal och nå fällande dom minskar i denna brottstyp. En av de intervjuade åklagarna uttryckte det så här:

Där tror jag du har förklaringen till att det inte är lika många som lagförs. Jag tycker jag faktiskt märker en rätt stor skillnad på hur det var för 15 år sedan. Min uppfattning nu är att domstolarna har högre beviskrav. Tidigare så var det som jag sa, man kunde ta det här "blivit slagen två gånger i veckan i fem veckors tid" och då kunde man styrka 80 procent. Säg att man hade stödbevisning för 80 procent men 20 procent hade man ingen stödbevisning för. Då dömdes de oftast till 100 procent. Då ansåg man att kvinnan var så trovärdig i det hon sa, så det spillde liksom på hela hennes berättelse. Så tycker jag inte riktigt det ser ut idag utan man hackar sönder det mer och tittar på vart och ett. Man ska ju förstås titta på varje tillfälle, men det krävs i princip stödbevisning för vartenda tillfälle. [...] Det är högre krav på stödbevisning för varje tillfälle är min uppfattning nu. (Åklagare)

Vissa åklagare menar att det som ligger bakom denna utveckling är att domstolarna har anpassat bedömningen av grov kvinnofridskränkning till andra brott, där en fällande dom inte är att vänta om inte stark bevisning finns. Dessa åklagare menar att domstolarna inte ser till den sammanlagda bevisningen på samma sätt som tidigare. Andra uttrycker det som att domstolarna över tid har blivit mer "stelbenta" och "formalistiska" i sina bedömningar och relaterar det till generationsskiften inom domarkåren.

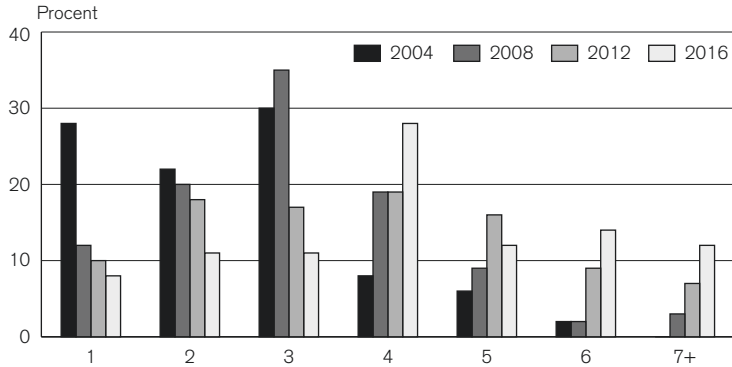
Bredare repertoar av bevisning i åtalen

Om man ser till de stämningsansökningar som analyserats inom ramen för denna studie, finns en tydlig ökning i antalet typer av stödbevisning som åberopas inom åtalen för grov kvinnofridskränkning.¹⁰¹ Detta resultat går i linje med de intervjuades upplevelse av att kraven på stödbevisning för de enskilda underåttalspunkterna har höjts över tid. Det genomsnittliga antalet typer av stödbevisning som åberopas i stämningsansökningarna har ökat kontinuerligt från 2,3 år 2004 till 4,2 år 2016. Det sker en tydlig förskjutning under de fyra undersökningsåren där andelen stämningsansökningar med en, två eller tre typer av stödbevisning minskar, medan andelen med fyra eller fler ökar (se figur 28). Det har inte varit möjligt att räkna antalet journalanteckningar, pm, fotografier etc. eftersom det oftast inte framgår hur

¹⁰¹ De olika typer som kodats är om det förekommer vittnen, journalanteckningar, rättsintyg, fotografier av målsägandes skador, olika typer av dokumentation av brottsplatsen, dokumentation av tillhyggen, vapen eller skadegörelse, övriga fotografier (där det ej framgår av vad), sms- och mejlkonversationer, ljudfiler eller videor (annat än förhör, som t.ex. larmsamtal), händelserapporter eller pm från polisen, målsägandes dagboksanteckningar samt övrig stödbevisning. Det har inte varit meningsfullt att ta fram hur stor andel av underåttalspunkterna i den grova kvinnofridskränkningen där det finns stödbevisning eftersom det i en stor del av stämningsansökningarna inte framgår vilken underåttalspunkt som stöds av vilken stödbevisning.

många av varje typ av bevisning som åberopas, utan endast om respektive typ åberopas. Det sker dock åtminstone en tydlig breddning i olika typer av stödbevisning som förekommer i stämningssökningarna under de fyra undersökningsåren.

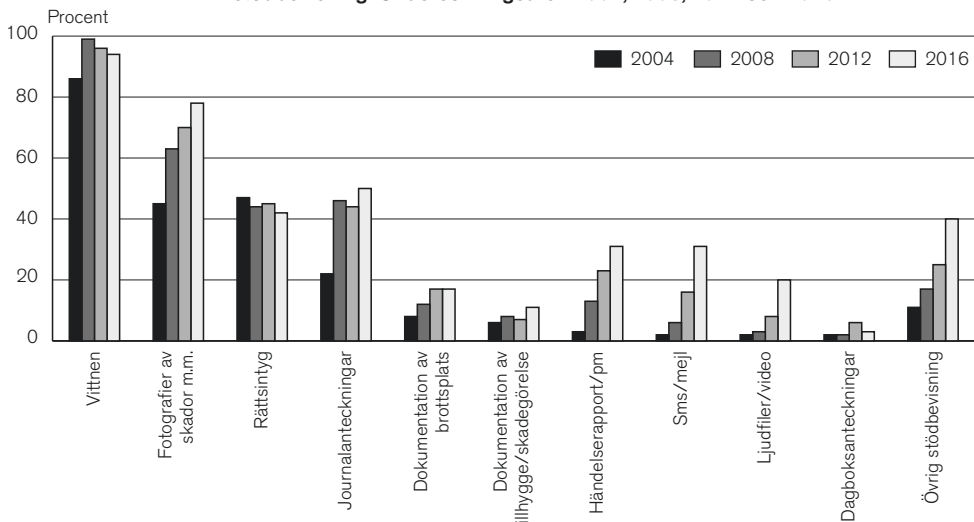
Figur 28. Andel stämningssökningar med olika antal typer av stödbevisning. Undersökningsåren 2004, 2008, 2012 och 2016.

Källa: Kodade stämningssökningar.

Den typ av stödbevisning som åberopas i störst grad är vittnen. I mellan 86 och 99 procent av stämningssökningarna framkommer att vittnen kommer att höras. Fotografier (till exempel av skador) är också vanliga, och åberopas sammantaget i mellan 45 och 78 procent av stämningssökningarna. Rättsintyg och olika typer av journalanteckningar åberopas också i många stämningssökningar (42–47 procent respektive 22–50 procent).

Figur 29. Andel av stämningssökningarna som innehåller olika typer av stödbevisning. Undersökningsåren 2004, 2008, 2012 och 2016.

Källa: Kodade stämningssökningar.

Som figur 29 visar är det flera typer av bevisning som åberopas i allt högre grad under de fyra undersökningsåren: fotografier (av skador eller annat), händelserapporter/pm från polisen, olika typer av dokumentation av brottsplatsen, sms-/mejlkonversationer samt ljudfiler/videor. För vissa av dessa är ökningen stor – för händelserapporter/pm, sms-/mejlkonversation och ljudfiler/videor handlar det om ökningarna från 3 respektive 2 procent av stämningansökningarna år 2004 till 31 respektive 20 procent år 2016.¹⁰² Bevisning som kodats som ”övrigt” ökar också under perioden.¹⁰³ Även åberopande av vittnen och journalanteckningar var mindre vanligt 2004 än de senare åren. Däremot tycks användningen av rättsintyg minska något, från 47 till 42 procent av stämningansökningarna. Det går i linje med resultaten i Statskontorets utvärdering av rättsintygsreformen (Statskontoret 2018b). I intervjuer med åklagare problematiseras centraliseringen av läkare som skriver rättsintyg, vilket upplevs ha lett till att kvinnor i framför allt mindre städer och glesbygd i lägre utsträckning träffar rättsläkare än tidigare.

Att få igenom samlingsåtalpunkter upplevs ha blivit svårare över tid

I åtal för grov kvinnofridskränkning ingår det relativt ofta en samlande, avslutande åtalpunkt som innefattar en mängd brott, det som här kallas samlingsåtalpunkt. I sådana finns en mer allmän, kompletterande beskrivning av utsattheten och vilken tidsrymd den sträcker sig över, och de omfattar i regel många händelser som inte närmare preciseras. Tre exempel:¹⁰⁴

- *Utöver dessa nämnda tillfällen har [den tilltalade], under aktuell tidsperiod, vid upprepade tillfällen genom hänsynslöst beteende ofredat [målsäganden] genom att kalla henne hora, luder, fitta och andra nedsättande uttryck samt genom att upprepade gånger spotta henne i ansiktet.*
- *[...] under aktuell period vid ett flertal tillfällen hotat [målsäganden], såväl muntligen som i skrift, genom att uttrycka att han ska döda eller allvarligt skada henne. Hoten var ägnade att hos [målsäganden] framkalla allvarlig fruktan för sin personliga säkerhet.*

¹⁰² Gällande sms, mejl, ljudfiler etc. hänger utvecklingen sannolikt samman med utvecklingen på teknikområdet generellt och den ökade användningen av mobiltelefoner m.m.

¹⁰³ T.ex. tidigare brottsanmälan, sjukintyg, våktarrapporter, kontoutdrag, beslagsprotokoll, facebook-korrespondens, brev, lappar, passfoton, pm, sakkunnigutlåtanden, skadeanmälan, telefonlistor, chatkonversationer, visumansökningar.

¹⁰⁴ Exempelen från stämningansökningarna har redigerats något för att inte enskilda ska kunna identifieras.

- *[Den tilltalade] har vid ett flertal tillfällen [under två års tid och på flera platser] misshandlat [målsäganden] genom att trycka hårt om hennes huvud och hålla för näsa och mun, tilldela henne slag mot ansiktet och kroppen, skalla henne, dra henne i håret och ta stryptag på henne. Vid ett tillfälle har han använt en [x] som tillhygge. Av misshandeln har [målsäganden] åsamkats smärta, ömhet, blåmärken och andnings-svårigheter.*

Det rör sig ofta om händelser som har förekommit ofta och därför kan vara svåra att precisera i tid eller rum för den som utsätts. Det innebär att det utöver målsägandens egen berättelse sällan finns någon stödbevisning för dessa brotts handlingar.¹⁰⁵

Bland åklagarna är uppfattningen att dessa så kallade samlingså-talspunkter har blivit svårare att få igenom i domstol över tid och att bedömningarna skiljer sig åt beroende på vilken ordförande som leder målet. Skillnaderna kan bestå i om dessa punkter ogil-las eller döms för, och vad de i så fall bedöms som. De intervju-ade åklagarna beskriver också att de själva använder de avslu-tande, samlande åtalspunkterna på lite olika sätt. I samband med att en åklagare beskrev att hon upplevde att tingsrätterna blivit mer stränga rörande bevisning i varje åtalspunkt menade hon:

Det finns ju någon form av slasktratt, om man nu ska säga så, som man kan använda, att "Han dessutom under en lång period har knuffat och slagit med öppen hand". Men att vi egentligen inte har något bevis för det. Jag brukar akta mig för att använda såna där just av erfarenhet att har vi ingen bevisning där, då kan jag inte ta med det. Det blir väldigt svårt. Sen låter jag naturligtvis kvinnan berätta om det, men att åtala in en sån punkt, det gör inte jag längre. (Åklagare)

I denna intervju framgår dock att åklagaren upplever att åtals-punkten kommer att ogillas, men att utrymmet för målsäganden att berätta om denna aspekt av brottsligheten mot henne är oför-ändrad vid en rättegång. På detta sätt kommer "kvinnans hela situation" till rättens kännedom men inte som enskild åtalspunkt som ska prövas.

Minskad grad av bifall för samtliga underåtalpunkter och för samlingsåtalpunkter i åtalen

De intervjuades upplevelser speglas i de tingsrättsdomar som samlats in. Tingsrätterna bifaller i allt lägre grad dels samtliga underåtalpunkter i åtalet, dels samlingsåtalpunkterna. 2004 och 2008 dömde tingsrätten för samtliga underåtalpunkter i

¹⁰⁵ I vissa fall kan närstående till en målsägande vittna för att styrka denna typ av åtalspunkt genom att berätta om hur den målsägande har förändrats som per-son under relationen.

åtalet i 71 respektive 78 procent av domarna (bland de domar där man dömt för grov kvinnofridskränkning). 2012 och 2016 var det i stället drygt hälften av fallen där tingsrätten biföll samtliga underåtalspunkter i åtalet (där man dömde för grov kvinnofridskränkning). Det var också mindre vanligt 2012 och 2016 att tingsrätten biföll brotts handlingar i samlingsåtalspunkterna, jämfört med 2004 och 2008. De två tidigare åren bifölls handlingar i samlingsåtalspunkterna i 79 respektive 73 procent av de fall där det fanns sådana samlingsåtalspunkter. Motsvarande andelar de två senare åren är 55 respektive 60 procent. Minskningen i bifallen för samtliga underåtalspunkter och samlingsåtalspunkter skulle kunna ses som ett tecken på att domstolen de senare två undersökningsåren ställt högre krav på bevisningen för att bifalla varje enskild underåtalspunkt.

Som tidigare diskuterats (se avsnitt *Minskat antal domar men något ökad fällandegrad*), är det inte helt entydigt hur fällandegraden totalt sett för åtal om grov kvinnofridskränkning ska tolkas. Utifrån upplärings- och lagföringsstatistiken tycks fällandegraden öka något, medan de kodade stämningansökningarna och domarna visar på en något minskad fällandegrad för grov kvinnofridskränkning de två undersökningsåren efter 2008 (se figur 26 och figur 27). Bedömningen har ändå gjorts att uppgifterna från kriminalstatistiken i detta fall är ett bättre mått för den långa utvecklingstrenden. När det gäller minskad grad av bifall för samtliga underåtalspunkter och samlingsåtalspunkter är dock resultaten från tingsrättsdomarna tydliga. Man skulle dock kunna tänka sig att åklagarna vill ha en viss marginal gällande antalet brotts handlingar i åtalet och att det kan finnas utrymme för en minskad bifallsgrad för enskilda underåtalspunkter samtidigt som fällandegraden totalt sett inte minskar.

Om man ser till de tingsrättsdomar med grov kvinnofridskränkning som överklagats till hovrätten är andelen där hovrätten ändrade tingsrättens domslut från grov kvinnofridskränkning till att döma för enskilda underbrott väsentligt större 2016 än de tidigare undersökningsåren. I en fjärdedel av de överklagade fallen dömde då hovrätten i stället för enskilda underbrott (8 av 32 fall). 2004 och 2012 förekom detta endast i enstaka fall, och inte alls 2008.¹⁰⁶ Detta kan möjligen ses som ett tecken på att kraven för en fällande dom för grov kvinnofridskränkning ökat.

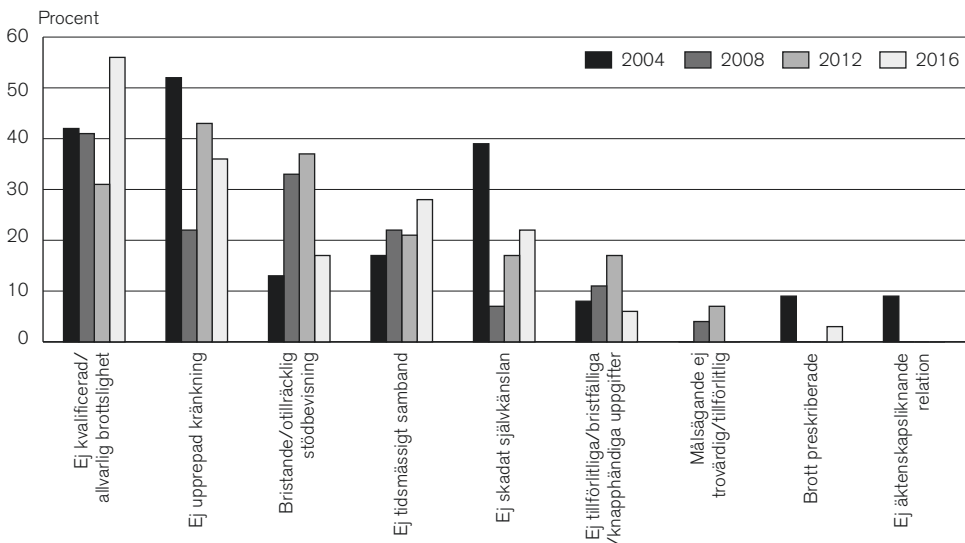
Svårt se tydlig utveckling i skälen för att döma för underbrott

Vilka skäl anges då i domarna för att ogilla yrkandet om grov kvinnofridskränkning och i stället döma för underbrotten? De två vanligast förekommande skälen är att brottsligheten inte är

¹⁰⁶ 2008 var det dock 13 procent (3 av 24 fall) av de överklagade domarna där hovrätten helt ogillade åtalet om grov kvinnofridskränkning.

tillräckligt allvarlig eller kvalificerad för att utgöra grov kvinnofridskränkning (förekommer i mellan 31 och 56 procent av domarna), och att brottsligheten inte utgjort en upprepad kränkning (förekommer i mellan 22 och 52 procent av domarna). Vanligt är också att domstolen anger bristande eller otillräcklig stödbevisning för en eller flera underåtalspunkter (förekommer i 13–37 procent av domarna) och att det inte finns något tidsmässigt samband (förekommer i 17–28 procent av domarna). Flera skäl kan förekomma i samma dom.

Figur 30. Angivna skäl i domen för att inte döma för yrkandet om grov kvinnofridskränkning. Andel av domarna där respektive skäl förekommer. Observera att skälen inte summerar till 100 procent, då flera skäl kan anges i samma dom. Undersökningsåren 2004, 2008, 2012 och 2016.

Källa: Kodade domar.

Det är några skäl som används väldigt sällan – att målsäganden inte är trovärdig eller tillförlitlig, att ett eller flera brott är preskriberade och att parterna inte har haft en äktenskapsliknande relation. Det sistnämnda skälet används bara år 2004 och skulle kunna tyda på att det då fortfarande rådde någon slags oklarhet kring vad äktenskapsliknande relation skulle innebära (se avsnittet *Överflyttningar till grov fridskränkning bidrar sannolikt inte*).

Man skulle kunna tänka sig att bristande/otillräcklig stödbevisning skulle vara ett skäl till att domstolen dömer för underbrott i stället för grov kvinnofridskränkning. Detta skäl används som sagt också i 13–37 procent av domarna, men utvecklingsmönstret över de fyra åren går inte i linje med att detta skäl skulle vara vanligare förekommande 2004 och 2016 då en större andel av åtalen med grov kvinnofridskränkning döms som underbrott (se

figur 27). Personuppklaringen minskade dock under perioden efter 2004, och det är möjligt att en del av den minskade andelen åtal hängde samman med att det ställdes ökade krav på stödbevisning. Åren 2008 och 2012 var det som figur 27 visar som vanligast att domstolen dömde för underbrott med hänvisning till bristande stödbevisning. Man kan tänka sig att en anpassning till högre beviskrav vid åtal sedan gjort att domstolen inte längre använder detta som ett skäl i så stor utsträckning 2016.

2016 var det cirka hälften av domarna där skälet att det inte är tillräckligt kvalificerad/allvarlig brottslighet anges, vilket skulle kunna hänga samman med att det detta år också var vanligare att det inte förekommer misshandel i åtalet (se figur 37). 2004 förekom i relativt hög grad skälen att brottsligheten inte är att anse som en upprepad kränkning, samt att den inte skadat självkänslan. Dessa två skäl hänger samman med de så kallade fridskränkingsrekvisiten, och det är möjligt att det 2004 rådde en större oklarhet kring tolkningen av dessa rekvisit.

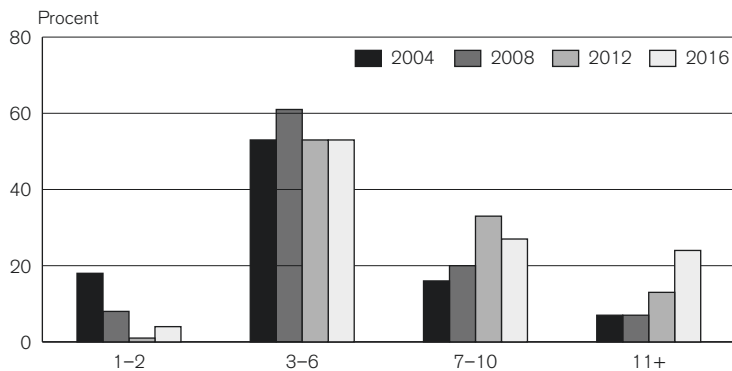
Ökad specificering och ökat antal brotts handlingar som effekt av höjda beviskrav?

De övergripande bevissvårigheter som ofta beskrivs i relation till brott som sker i nära relation skulle tillsammans med en höjning av beviskraven för enskilda brotts handlingar kunna leda till att åtalen blir färre för grov kvinnofridskränkning, och därmed ha betydelse för den minskade personuppklaringen. Det skulle också kunna leda till att åtalen skulle innehålla färre underåtalpunkter med enskilda brotts handlingar. En del av de intervjuade menar dock att åtalen för grov kvinnofridskränkning numera tenderar att ha *fler* underåtalpunkter än tidigare, vilket även bekräftas av analysen av stämningansökningar. Stämningansökningarna innefattar både allt fler specificerade brotts handlingar och allt fler underåtalpunkter inom åtalet för grov kvinnofridskränkning under de fyra undersökningsår som studerats här. Den utvecklingen skulle kunna tolkas som att åtalen har anpassats till höjda beviskrav, och att man ser till att åtalet är robust om man går till åtal på grov kvinnofridskränkning. En sådan tolkning går även i linje med att det är en något ökande andel av åtalen som leder till fällande dom (se avsnittet *Minskat antal domar men något ökad fällandegrad*). Även de studerade fritexterna visar på en högre grad av specificering av brotts handlingar i anmälan, åtminstone vad gäller anmälningar som tagits upp av polis på plats, och det är möjligt att detta är en effekt av höjda beviskrav som sipprat ner till polisens arbete och skapar incitament att tydligare strukturera brotts handlingar redan från start i utredningen.

Allt fler underåtalspunkter och specificerade brott i åtalet

De studerade stämningsansökningarna visar att åtalen för grov kvinnofridskränkning innefattar allt fler specificerade brott. Totalt sett ökade det genomsnittliga antalet specificerade brott i stämningsansökningarna från 5,0 år 2004 till 7,4 år 2016 (beräkningen omfattar brott i de åtalspunkter som inte utgör s.k. samlingsåtalspunkter¹⁰⁷). De undersökta åren är det omkring hälften av åtalen som innefattar mellan tre och sex specificerade brott. Andelen där endast ett till två brott specificeras vid sidan av eventuella samlingsåtalspunkter minskar, 2004 var det nästan en femtedel av åtalen, medan det bara var enstaka åtal 2016 som innehöll färre än tre specificerade brott. I stället har andelen åtal med mellan sju och tio specificerade brott ökat, liksom andelen med elva eller fler specificerade brott (se figur 31).

Figur 31. Andel bland stämningsansökningarna med olika antal specificerade brott inom åtalet för grov kvinnofridskränkning (exklusive brott i samlingsåtalspunkter). Undersökningsåren 2004, 2008, 2012 och 2016.

Källa: Kodade stämningsansökningar.

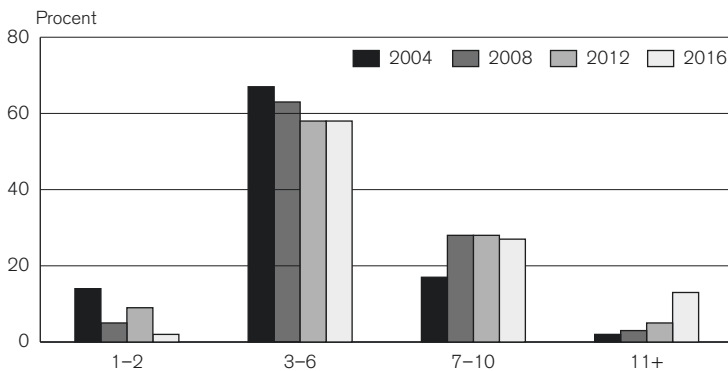
På samma sätt som antalet specificerade brott i åtalen för grov kvinnofridskränkning ökar, ökar också antalet underåtalspunkter i stämningsansökningarna. Det är naturligt att detta hänger ihop då det ofta är en (1) specificerad brotts handling i varje underåtalspunkt. Ibland specificeras dock flera brott inom

¹⁰⁷ I många fall specificeras en (1) brotts handling i varje underåtalspunkt som åtalet omfattar, till exempel antingen ett tillfälle med misshandel eller ett olaga hot. Det förekommer dock att en brotts handling innefattar såväl misshandel som hot eller exempelvis ofredande, och att dessa beskrivs i samma underåtalspunkt. Samlingsåtalspunkterna omfattar ofta många olika brotts tillfällen och flera typer av brott, och för dessa har det inte varit möjligt att räkna hur många brotts handlinger av en viss typ som de innefattar, då de ofta är formulerade som handlinger som skett "upprepade gånger" eller "vid ett stort antal tillfällen". Därför räknas här hur många gånger en viss brotts kategori förekommer bland de åtalspunkter som *inte* utgör samlingsåtalspunkter. Varje brotts kategori har räknats en gång per underåtalspunkt (dvs. i de fall en underåtalspunkt beskriver misshandel och hot så har detta räknats som två tillfällen).

samma underåtalspunkt; dels kan till exempel misshandel och hot beskrivas inom en underåtalspunkt, dels kan en samlingsåtalspunkt innefatta många brotthändelser (som dock inte ingår i beräkningen av specificerade händelser ovan) (se avsnittet *Misshandel dominerande vid såväl åtal som dom*). Under perioden 2004–2012 ökade det genomsnittliga antalet underåtalspunkter (inklusive samlingsåtalspunkter) från i medeltal 4,6 till 6,8 punkter. 2016 var medelantalet 6,7.¹⁰⁸ Andelen åtal med 1–2 underåtalspunkter har minskat, medan andelen med 7–10 är högre 2008–2012 och andelen med 11 eller fler är högre framför allt 2016.

Figur 32. Andel stämningsansökningar med olika antal underåtalspunkter inom åtalet för grov kvinnofridskränkning, inklusive samlingsåtalspunkter. Undersökningsåren 2004, 2008, 2012 och 2016.

Källa: Kodade stämningsansökningar.

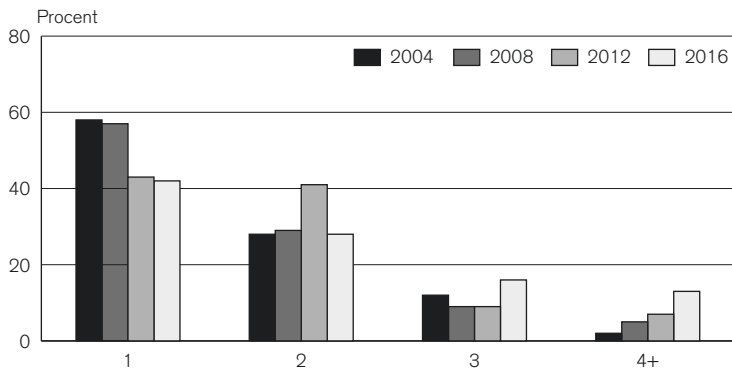
Ungefär hälften av åtalen innefattar samlingsåtalspunkter, vilket gäller alla fyra undersökningsåren utom 2008, då andelen var något högre, 60 procent. Andelen med tre eller fler sådana samlingsåtalspunkter är dock hälften så stor 2016 (3 procent) än de tidigare åren (5–6 procent). 2004 och 2008 förekom det också enstaka åtal som endast innefattade samlingsåtalspunkter (fyra stycken respektive år, vilket motsvarar 6 respektive 4 procent). Inga sådana åtal förekommer de två senare åren. Sammantaget ökar alltså antalet underåtalspunkter, särskilt 2016, då också andelen åtal med samlingsåtalspunkter är lägre. Det förekommer då heller inte några åtal som endast består av samlingsåtalspunkter.

¹⁰⁸ Inklusive samlingsåtalspunkter. Utan dessa har det genomsnittliga antalet underåtalspunkter ökat från 3,8 till 6,1.

Åtal på allt fler underbrott då man lägger ner en grov kvinnofridskränkning

I vissa fall där man lägger ner brottsmisstanken om grov kvinnofridskränkning, finns ett åtalsbeslut registrerat på minst ett möjligt underbrott i samma anmälan. Om man ser till de fall där det finns möjliga underbrott registrerade i samma anmälan, och brottsmisstanken om grov kvinnofridskränkning läggs ner, var det 18 procent där man väckt åtal på minst ett möjligt underbrott 2016. De tidigare åren var denna andel högre, 23–26 procent. Å andra sidan – i de fall man faktiskt väcker åtal på ett eller flera underbrott, samtidigt som brottsmisstanken med grov kvinnofridskränkning läggs ner, sker en förskjutning mot att man väcker åtal på fler underbrott i samma anmälan. Andelen unika ärenden där man väcker åtal på 3 samt 4 eller fler underbrott som finns parallellt i samma anmälan som en nedlagd grov kvinnofridskränkning är högst 2016 (se figur 33). Det betyder att i de fall man väcker åtal på underbrott i stället för grov kvinnofridskränkning, så gör man det på fler underbrott framför allt 2016 jämfört med tidigare år.

Figur 33. Andel där man väckt åtal på 1, 2, 3 samt 4 eller fler möjliga underbrott bland de unika ärenden där det finns en nedlagd grov kvinnofridskränkning. Undersökningsåren 2004, 2008, 2012 och 2016.

Källa: Misstankedata.

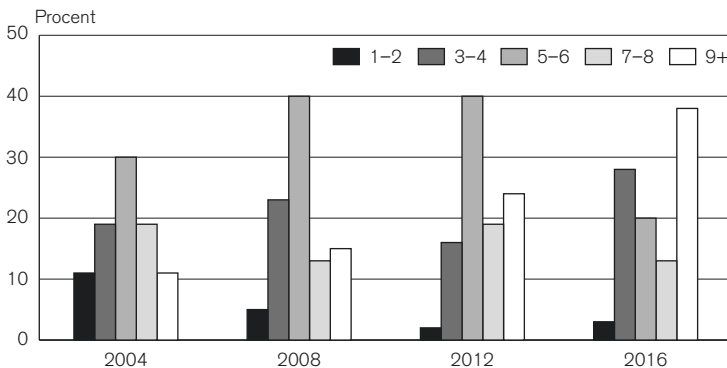
Det skulle kunna indikera att det i högre utsträckning åtminstone 2016 inte räckte med 3 eller fler underbrott för att åtala för grov kvinnofridskränkning, och att miniminivån för vad som kan utgöra en grov kvinnofridskränkning därmed har höjts. Om man ser till de ärenden där man väckte åtal på 3 respektive 4 eller fler underbrott, samtidigt som man lade ner en grov kvinnofridskränkning, så är det i första hand misshandel och olaga hot som förekommer bland de underbrott man väckte åtal på 2016. Det är alltså inte så att det i dessa fall rör underbrott av mindre allvarlig karaktär (som till exempel ofredanden där man skulle

kunna tänka sig att tre ofredanden inte räcker för att nå upp till en grov kvinnofridskränkning).

Ökat antal underbrott i fällande domar

År 2004–2012 var det vanligaste att tingsrätten i domar med grov kvinnofridskränkning dömde för fem eller sex underbrott (i de fall domstolen dömde för grov kvinnofridskränkning). 30 respektive 40 procent av domarna där tingsrätten dömde för grov kvinnofridskränkning omfattade 5–6 underbrott dessa år. 2016 var det i stället vanligast att domen med grov kvinnofridskränkning omfattade nio eller fler underbrott, 37 procent av domarna 2016 (se figur 34). Det är ovanligt att det ingick endast 1–2 underbrott när tingsrätten dömde för grov kvinnofridskränkning. 2004 var det dock något vanligare än de senare åren. I det fåtal domar där det endast ingick 1–2 underbrott, biföll tingsrätten också händelser i en eller flera samlingsåtalpunkter.

Figur 34. Andel tingsrättsdomar med olika antal dömda brott som ingår i den grova kvinnofridskränkningen. Endast fall där man dömt för grov kvinnofridskränkning. Exklusive bifall för brott inom samlingsåtalpunkter. 2004 n=37, 2008 n=63, 2012 n=63, 2016 n=41.

Källa: Kodade tingsrättsdomar.

Fällande domar med grov kvinnofridskränkning tycks därmed bli mer omfattande vad gäller hur många underbrott som domslutet innefattar. Det hänger också samman att antalet underåtalpunkter i stämningsansökan ökar, och att antalet specificerade brott i stämningsansökan ökar, som redovisats ovan.

Ökad grad av specificering av brottsändelser i anmälningar som tagits upp på plats

Som konstaterats i avsnittet *Fritextanalysen tyder på en relativt oförändrad anmälningsbenägenhet, men mer omfattande dokumentation av tidigare brottsändelser*, har det skett en utveckling mot att tidigare utsatthet vid sidan av den senaste brottsändel-

sen som föranledde polisanmälan dokumenteras i viss ökande grad i fritexten i polisanmälan. Även dokumentationen av initiala utredningsåtgärder har ökat i fritexterna, särskilt dokumentation av skador. En tolkning av detta förhållande är att det hänger samman med en ökad specificeringsgrad av brotts handlingar som en följd av ökade beviskrav på enskilda brotts handlingar inom den grova kvinnofridskränkningen.

Under de fyra undersökningsåren är det dessutom allt fler brotts handlingar som också specificeras i tid och rum, åtminstone när det gäller anmälningar som tagits upp av polis på plats, som i följande två exempel¹⁰⁹:

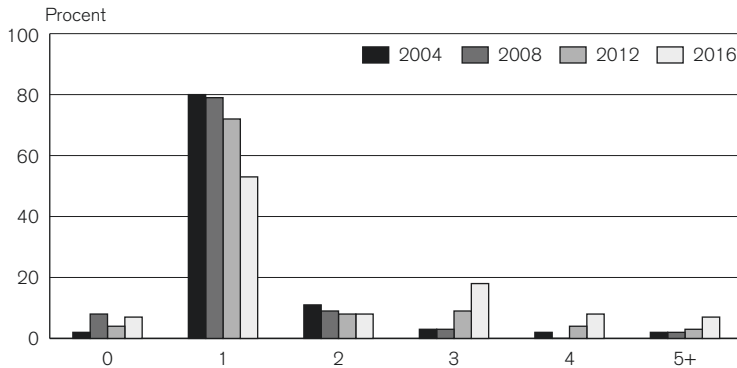
- *[Månad] [årtal] hade maken hotat henne på vårdcentralen genom att säga "Jag ska döda dig". Detta hade även hörts av personalen på vårdcentralen som hade anmält detta till sociala myndigheter.*
- *När de satt i köket en eller två dagar innan nyår [årtal] så slog den misstänkte målsäganden i ansiktet med öppen hand samt spottade henne i ansiktet. Han kallade henne även för "din smutsiga gris!"*

I andra fall innehåller fritexterna beskrivningar av utsatthet som inte närmare specificeras när och var de inträffade, som exempelvis *"hon har blivit slagen regelbundet under lång tid"* eller *"målsäganden har blivit misshandlad av gärningspersonen cirka fyra gånger"*.

Polisanmälningar om grov kvinnofridskränkning som tagits upp av polis på plats, vilket är majoriteten av alla anmälningar (53–63 procent de olika undersökningsåren), innehåller nästan alltid en handling som är specificerad i tid och rum (det som i tidigare avsnitt kallas den senaste handlingen). Det är naturligt då handlingen i de fallen är den som föranlett polisanmälan och uttryckningen. Bland anmälningar som tagits upp av polis på plats har det sedan 2012 skett en minskning av andelen fritexter där en brotts handling specificeras i tid och rum, medan andelen där tre, fyra eller minst fem brotts handlingar specificeras i tid och rum har ökat. Ökningen är särskilt stor 2016 (se figur 35).

¹⁰⁹ Exempelen från fritexterna har redigerats något för att inte enskilda ska kunna identifieras.

Figur 35. Andel av anmälningar som tagits upp av polis på plats från respektive år (2004, 2008, 2012 samt 2016) med olika antal specificerade händelser.

Källa: Kodade fritexter.

Ser man till de anmälningar som togs upp genom att en målsägande inkom till polisstationen eller ringde in en anmälan, och de som togs upp genom att någon annan än målsäganden inkom till polisstationen eller ringde, så har det tvärtom skett en minskning av andelen som innehåller minst en specificerad händelse. 2004 innehöll 53 procent av dessa anmälningar minst en händelse som specificerats i tid och rum, medan den andelen minskat till 29 procent 2016. Bland de anmälningar som tagits upp genom att målsäganden inkom till polisstationen eller på annat sätt, kan man alltså inte se tecken på en ökad specificeringsgrad gällande händelsebeskrivningen i fritexten, utan tvärtom en utveckling mot att ingen händelse alls specificeras i tid och rum.¹¹⁰

Högre krav på stödbevisning tycks påverka förundersökningsarbetet mot fokus på fysiskt våld

Som tidigare diskuterats (se avsnittet *Kvarstående minskningen – förändrade förutsättningar att utreda grov kvinnofridskränkning?*) är de intervjuade polisernas upplevelse att utredningar om grov kvinnofridskränkning blivit mer omfattande över tid. De lyfter också fram att det krävs fler utredningsåtgärder för att täcka upp kraven på stödbevisning. Det tycks som om ökade krav på stödbevisning på enskilda underätalspunkter har fått genomslag även i polisens arbete:

¹¹⁰ Man skulle kunna tänka sig att fritexter som saknar specificerade brotts handlinger i högre grad hänvisar till beskrivningar av brotts handlingen i andra dokument, som exempelvis målsägandeförhör i förundersökningsprotokollet (vilket inte ingått som material i denna studie). I en relativt stor del av fritexterna utan specificerade händelser hänvisas till sådana dokument, men det gör man emellertid i ungefär lika hög grad (2012 t.o.m. i högre grad) även i anmälningar där det finns minst en händelse specificerad i tid och rum.

Vi ska bara fokusera på var, när och hur och stödbevisning. Det är bara krasst. Man kan säga att vi är hårda eller så inom polisen men det är ju det man åtalar på. Och andra får ta den andra biten och sitta och lyssna. (Polis)

I intervjuerna lyfts att de olika underbroten är olika svåra att utreda och bevisa. Bevisvårigheterna beskrivs som särskilt påtagliga för ofredanden, hot och andra typer av verbalt våld, men även för skadegörelse. Finns det inte vittnen till detta, eller uttryckt i sms eller annan skriven form, menar de som Brå har intervjuat att det sällan går att nå ett gott bevisläge.

Det svåraste är väl egentligen de här orden, knuffarna, förnedringen, osynliggörandet eller att se till att man inte har någon kontakt med vänner, familj och så vidare. (Polis)

Misshandel uppfattas i stället som lättare att utreda och bevisa. I de fall det finns bevisning rörande det fysiska våldet i form av rättsintyg, skadedokumentation eller pm från polis som varit på plats, så anses bevisvärdet överlag vara högt.¹¹¹ Intervjuerna kan tolkas som att kombinationen av att beviskraven upplevs ha höjts, att en del av underbroten är svårare att bevisa och att de som enskilda brott har lägre straffvärde, driver utredningarna mot ett fokus på att utreda händelser med fysiskt våld. En aspekt av att misshandel är så framträdande vid grov kvinnofridskränkning, såväl vid anmälan som vid åtal och dom (se nedan), kan således handla om att de uppfattas som lättare att utreda och bevisa än de andra underbroten.

Rättstillämpning vid åtal och dom

Resultaten från intervjuerna och de övriga materialen tyder alltså på att det över tid finns en utveckling mot ökade krav på stödbevisning för enskilda underåtalspunkter i åtal om grov kvinnofridskränkning. Som framgår av inledningen av rapporten utmärker sig grov kvinnofridskränkning som brottskonstruktion i den meningen att en serie brottsliga gärningar tillsammans konstituerar ett brott, och det är en rad aspekter som vägs samman för att en serie brottshändelser ska bedömas som grov kvinnofridskränkning. För att förstå utvecklingen över tid är det därför intressant att undersöka vad rättsväsendets aktörer uppfattar krävs för åtal och fällande dom, och om det utifrån tillämpningen vid åtal och dom finns tecken på att den juridiska

¹¹¹ Dessa former av bevisning förutsätter att det fysiska våldet leder till skador. Resultat från såväl tidigare studier som undersökningen av polisanmälningar i denna undersökning visar att även grovt våld som exempelvis knytövsslag eller stryppgrepp inte alltid ger synliga skador som går att dokumentera. Frånvaro av skador behöver därmed inte säga något om hur allvarligt fysiskt våld som förekommit.

bedömningen kring grov kvinnofridskränkning har blivit snävare över tid.

”Det jag har fått till mig är tre rejäla” – fysiskt våld som utgångspunkt

Grov kvinnofridskränkning innefattar ett rekvisit om upprepad kränkning, och i rättspraxis har detta rekvisit främst kommit att bedömas utifrån gärningarnas antal och art (Andersson 2016). Ju allvarligare gärningar det är fråga om, desto färre krävs för att rekvisitet om ”led i upprepad kränkning” ska anses uppfyllt. Utöver den samlade bedömningen kring antal och art berör rekvisitet om upprepad kränkning även avvägningar rörande det tidsmässiga sambandet mellan brotten.

Intervjuerna återspeglar en mycket stor samstämmighet när det gäller frågan om hur många gärningar som krävs för att grov kvinnofridskränkning ska kunna bli aktuellt som brottsrubricering, där tre brotts handlingar uppfattas som ett minimum för att rekvisitet om en upprepad kränkning ska vara uppfyllt. Brotten måste dock vara tillräckligt allvarliga och ha en viss ”tyngd”.

Jag upplever fortfarande att [det krävs] tre misshandelstillfällen som är av normalgraden. [...] Om det skulle vara hot, då kanske vi säger två misshandel och tre hot eller två hot. Ofredande, så [krävs det] väldigt många. Väldigt många ofredanden. Men det är ju misshandel som man har fortfarande som utgångspunkt. (Åklagare)

I likhet med åklagaren ovan beskriver många av de intervjuade att misshandel är det brott som fungerar som ”utgångspunkt” eller ”kompassen” för att ett ärende ska rubriceras som en grov kvinnofridskränkning, och att det varit så under lång tid. Intervjuerna visar således att upprepat, allvarligare fysiskt våld ofta behövs för att grov kvinnofridskränkning ska komma i fråga som rubricering, eller som en av de intervjuade poliserna uttryckte det: ”Det jag har fått till mig är tre rejäla”. Hennes kollega fyllde i att händelserna även ska vara i närtid. Andra brott uppfattas sällan utgöra tillräckligt underlag för brottet på egen hand, utan kan ”läggas till”. Ärenden som huvudsakligen består av olaga hot, ofredanden eller andra möjliga underbrott är betydligt svårare att bedöma sett till om de är tillräckligt allvarliga för att utgöra en grov kvinnofridskränkning. Följande citat kan illustrera denna otydlighet:

Det blir inte grov kvinnofridskränkning. De dömer inte för det när du inte har misshandel utan bara ett antal ofredanden. Säg tre ofredanden och två olaga hot, det blir ingen grov kvinnofridskränkning. (Åklagare)

Pratar vi kanske tre fall av skadegörelse, det blir ju naturligtvis inte en grov kvinnofridskränkning utan det måste ju upp till en viss nivå kan jag känna. Den nivån är väldigt svårt att säga generellt men det är klart att det bör ju finnas inslag av misshandel någonstans för att man liksom ska börja tänka den tanken. Tre fall av ofredande är väldigt tveksamt om det skulle kunna generera nio månaders fängelse. Det finns ju inte i min värld i varje fall. (Polis)

Samtidigt som det framstår som svårt för de intervjuade att konkretisera eller exemplifiera hur många brott som behövs om det inte finns misshandel med, så är den återkommande uppfattningen att det krävs mycket omfattande brottslighet i dessa fall. Det här skapar en otydlighet kring vilken tyngd andra brottstyper ska få när man bedömer vad som ska betraktas som grov kvinnofridskränkning. Otydligheten kan leda till att bedömningarna blir olika i olika fall. Det kan också skapa högre trösklar för åtal och dom än vad den ursprungliga intentionen med brottet var.

Otydliga ramar för brott utan allvarligare fysiskt våld och för verbala kränkningar

När det gäller ofredanden, skadegörelse och andra, lindrigare typer av brott som kan ingå i en grov kvinnofridskränkning, talar åklagare om att de ibland upplever skillnader i hur man tolkar rekvisitet att gärningarna ska vara ”ägnade att allvarligt skada självkänslan hos den som utsätts”. Betydelsen av formuleringen ”ägnade att” i lagtexten innebär att den utsattas självkänsla i det aktuella fallet inte behöver ha skadats, men att gärningarna *typiskt* sett leder till detta (Andersson 2016). Ett par åklagare tog dock upp att i de fall ärendet består av lindrigare brott, är det betydligt svårare att få en fällande dom om målsäganden inte tydligt visar att hon är nedtryckt eller rädd för sin nuvarande eller före detta partner. Om ärendet består av flera, allvarligare misshandelstillfällen menade dessa åklagare att detta rekvisit oftare antogs vara uppfyllt, utan att det behövde motiveras särskilt för domstolen. Dessa erfarenheter pekar mot att målsägandes agerande vid en rättslig förhandling kan få särskilt stor betydelse i fall där inte allvarligare fysiskt våld har förekommit. I förlängningen kan det medföra att utomlegala faktorer får större utrymme i denna typ av mål, exempelvis i fråga om hur verbal en målsägande är eller hur långt hon har kommit i att bearbeta brottet som hon har blivit utsatt för.

Utifrån de intervjuer som Brå har genomfört verkar det vidare finnas ett utrymme för olika bedömningar av hur verbalt våld i form av kränkande och nedvärderande ord ska hanteras inom ramen för en grov kvinnofridskränkning (se även SOU 2011:85).

Så att i princip att kränka sin kvinna genom att skrika "hora" och liknande och annat, "fitta" som man hör hela tiden, där har jag ju märkt att jag har rubricerat det som ofredande och menar på att det är ett hänsynslöst beteende. Och det är påtagligt integritetskränkande och fridskränkande. Och det har jag fått gehör för ibland. Men ibland har man bara skrivit att det där är att bedöma som förolämpning, ingår inte. (Åklagare)

Allt det här runt omkring, alltså det med till exempel att man säger "jävla fitta" och "jävla hora" jämt och ständigt behöver ju inte utgöra ett brott, men det kan ju utgöra ett led i en kränkande behandling. Och där kan man tänka hur mycket bevis ska man ha runt det som egentligen kanske inte är själva brottet, men har ju ändå ett led i bedömningen. Det kan jag tycka kan vara lite jobbigt, lite svårt ibland och kanske slarvar lite med den biten också faktiskt om jag ska vara riktigt ärlig. Att jag kanske inte leder det så mycket i bevisning. (Åklagare)

Det tolkningsutrymme som citaten ovan pekar på handlar om att kränkande ord rättsligt kan hanteras både som ett brott, ofredande¹¹² och som en del av rekvisetet "led i upprepad kränkning". Det första citatet visar att det också kan bedömas som ett annat brott, förolämpning, som inte ingår i brottskatalogen för grov kvinnofridskränkning.¹¹³ I andra intervjuer har samma typ av verbalt våld som beskrivs ovan i stället framhållits vara det som kvalificerar *andra* brottsliga gärningar till att utgöra en grov kvinnofridskränkning och inte enskilda underbrott, och så att säga binder samman utsattheten till en grov kvinnofridskränkning. I dessa fall kan de verbala kränkningarna även styrka rekvisetet "ägnat att allvarligt skada självkänslan", som vanligen relateras till omkringliggande omständigheter som de enskilda gärningarna bör betraktas genom.

Den splittrade bilden av hur nedsättande ord ska hanteras visar på en svårighet att rymma verbalt våld och kontrollerande beteenden inom rådande rättspraxis. En åklagare talade om hur de utsatta kvinnornas livssituation påverkas av ständiga ofredanden, men att "*det vardagliga som [gärningspersonen] gör, det får ju inte riktigt genomslag i domstolen*". Dessa beteenden tycks ha en

¹¹² Ofredande definieras i brottsbalkens 3 kap., 7 § som "Den som fysiskt antastar någon annan eller utsätter någon annan för störande kontakter eller annat hänsynslöst agerande döms, om gärningen är ägnad att kränka den utsattes frid på ett kännbart sätt, för ofredande till böter eller fängelse i högst ett år" (lag 2017:1136). Ofredande ingår i brottskatalogen för grov kvinnofridskränkning.

¹¹³ Det har vid flera tillfällen diskuterats om förolämpning ska kunna ingå i grov kvinnofridskränkning men detta har uppfattats som problematiskt då förolämpning inte faller under allmänt åtal som de övriga brotten som ingår gör (se t.ex. SOU 2011:85).

oklar status och inte värderas särskilt högt i domstolens bedömning, vilket även innebär att det är lättare att ”slarva” med denna del av utredningen som åklagaren ovan tar upp.

Det finns emellertid en dubbelhet i den bild av psykiskt våld som poliser och andra rättsliga aktörer ger. Många uttrycker en upprördhet över att det psykiska våldet, ”*det som förstör*” kvinnan, inte värderas högre rättsligt och menar att det psykiska våldet har betydelse för hur allvarligt ett ärende uppfattas vara. Flera av de intervjuade poliserna betonar att de uppfattar att polisen som organisation är snabba på att uppmärksamma och prioritera de fall som de beskriver som ”*de klassiska*”, där en målsägande har blivit nedtryckt under lång tid och är ”*helt normaliserad i något väldigt destruktivt*”. Den spänning som intervjuerna synliggör kan tolkas i linje med internationell forskning som visar att psykiskt våld i nära relationer utmanar en etablerad hierarki inom rättsväsendet, där fysiskt våld har värderats högst (Bishop 2016) medan det psykiska våldet är mer svårhanterligt (Williamson 2010).

Fokus på fysiskt våld sipprar ner i polisens arbete

Och det här att de är kränkta, ja det är de ju under hela tiden. Men vi vill ju veta den fysiska misshandeln. (Polis)

I intervjuerna med poliser framkommer att den vikt som läggs vid fysiskt våld vid beslut om åtal och i domstolspraxis kan få betydelse för vilka utredningsåtgärder som prioriteras och vilka brott som utreds mer grundligt. Som framkommit i tidigare avsnitt framstår det utifrån polisernas perspektiv inte som rationellt att fokusera på verbala kränkningar och kontrollerande beteenden, eftersom de menar att åklagaren inte kommer att fästa vikt vid detta i åtalet. Höjda beviskrav tycks också styra utredningsarbetet mot fysiskt våld, som uppfattas lättare att bevisa än andra typer av våld. I förlängningen borde det kunna innebära att verbala kränkningar och olika former av kontroll som förövaren utsätter målsäganden för utreds och dokumenteras i mindre utsträckning medan utredningsåtgärder rörande det fysiska våldet får en företrädande ställning. Praxis vid åtal och dom ”sipprar” på det sättet ner i polisens verksamhet och prioriteringsordning.

En del av intervjupersonerna menar att de ser en viss förändring över tid mot att det kontrollerande och verbala våldet får allt mindre vikt vid förhör och i utredningen som helhet. En av de intervjuade domarna talade om att han upplever att utredningsarbetet styrs in på ett snävare sätt:

Polisen är inte inriktade på det [kränkande tillmälen, kontrollerande beteende] och inte kanske alltid åklagarna heller. Och det kan bero på okunskap men det kan också bero på att man mer styrs in mot att vara mer juridiska och mindre utsävande också. (Domare)

I likhet med denna domare är det flera intervjupersoner som ställer det ”juridiska” i viss kontrast till det ”utsävande” våldet som består av kränkande och kontrollerande beteende. De sätt som det verbala och kontrollerande våldet beskrivs i intervjuerna, bland annat som ”lullet” och som ”mjukvaran”, återspeglar att detta våld betraktas som något som går utöver det vanliga polisära arbetet. I intervjuerna framhåller flera poliser också att deras professionella roll är att utreda brott och att den kurativa rollen i förhållande till den utsatta ska ges av personer som är utbildade för detta.

Misshandel dominerande vid såväl åtal som dom

De stämningansökningar och domar som samlats in bekräftar bilden av att fysiskt våld dominerar vid åtal och dom, och att det ofta är minst tre misshandelstillfällen som ingår då man väckt åtal om grov kvinnofridskränkning. Som tidigare tagits upp är det också allt fler specificerade brottstillfällen och underåtalspunkter som tas upp i åtalen, främst fler misshandelstillfällen och fler tillfällen med olaga hot.

Stämningansökningarnas underåtalspunkter och kodningen av brott

I stämningansökningar med åtal för grov kvinnofridskränkning finns det i huvudsak två sätt att beskriva brottshändelser. Antingen beskrivs relativt konkret ett händelseförlopp som preciseras i tid och rum med en angivelse av vilken brottsrubricering för händelsen som åklagaren tänker sig. Några exempel¹¹⁴ på hur sådana underåtalspunkter kan formuleras är:

- *[Den tilltalade] har under tiden [datum] i den gemensamma bostaden i [stad] misshandlat [målsäganden] genom att ha slagit henne med en [metallföremål] i huvudet, dunkat hennes huvud i golvet och rivit henne i ansiktet. Till följd av misshandeln har uppkommit smärta och sårskador i ansiktet.*

¹¹⁴ Uppgifterna i exemplen har redigerats något för att inte enskilda ska kunna identifieras.

- *Misshandel och ofredande den [datum] på [adress] genom att [den tilltalade] vridit [målsägandens] tumme ur led, hållt kaffe på henne, tagit stryptag runt hennes hals samt knuffat henne in i en skafferidörr. Misshandeln har orsakat andnöd, smärta, blåmärken och ömhet.*
- *Den [datum] har [den tilltalade] hotat [målsäganden] med brottslig gärning genom att skicka sms till henne med innebörd att han skulle skada [målsäganden] och deras gemensamma barn samt [målsägandens] husdjur. Hoten har varit ägnade att hos [målsäganden] framkalla allvarlig fruktan för sin egen och barnens säkerhet till person och egendom.*

Ofta förekommer som tidigare beskrivits också en avslutande samlingsåtalpunkt som i regel omfattar många händelser som inte närmare preciseras (se exempel i avsnittet *Att få igenom samlingsåtalpunkter upplevs ha blivit svårare över tid*). I de underåtalpunkter som inte är samlingsåtalpunkter specificeras i många fall en (1) brotts handling i varje underåtalpunkt, till exempel antingen en misshandel eller ett hot. Det förekommer dock att en brotts handling innefattar såväl misshandel, hot eller exempelvis ofredande, och att dessa beskrivs i samma underåtalpunkt:

- *[Den tilltalade] har vid ett tillfälle [datum och plats], dragit ut henne ur bilen och sparkat henne i magen. Misshandeln har medfört smärta och blåmärke. [Den tilltalade] har vid samma tillfälle tagit en tändare och tänt den framför [målsägandens] ansikte samtidigt som han gjort uttalanden i stil med ”synd på en så söt tjej som du”, vilket varit ägnat att hos [målsäganden] framkalla allvarlig fruktan för sin egen säkerhet till person.*
- *Hänsynslöst beteende genom att [den tilltalade] har den [datum och plats] ofredat [målsäganden] genom att ha ringt till henne vid sammanlagt ca 45 tillfällen och kört förbi utanför hennes arbetsplats cirka tio gånger samt vid ett tillfälle även hotat henne genom att uttala [xxx].*

I samlingsåtalpunkterna beskrivs i stället många olika brotts tillfällen. Det har därför inte varit möjligt att räkna totalt sett hur många brotts handlinger av en viss typ som åtalet omfattar, eftersom det i samlingsåtalpunkterna ofta är formulerat som handlinger som skett upprepade/många gånger. I stället räknas hur många gånger en viss *brottstyp* förekommer bland de underåtalpunkter som *inte* är samlingsåtalpunkter. Varje brotts typ räknas en gång per underåtalpunkt. En underåtalpunkt kan därmed enligt detta sätt att räkna innehålla till exempel misshandel och ofredande, men inte två fall av misshandel.

En del händelser har kodats som ”oklara”, då det i stämningsansökan inte skrivs ut vilken brottsrubricering som avses och det varit svårt att tolka om händelsen till exempel skulle rubriceras som misshandel eller ofredande. Exempel på händelser som kodats som oklara är (om det saknas rubricering i åtalspunkten) att gärningspersonen har kastat saker mot målsägande, uttalat kränkande tillmälen, klämt till, nypt, spottat, tagit hårda tag runt till exempel armar, dragit ner på marken, knuffat, prejat målsäganden med sin bil, släpat målsäganden, tvingat målsäganden att duscha m.m.

Tre eller fler misshandelsbrott i en stor majoritet stämningsansökningar

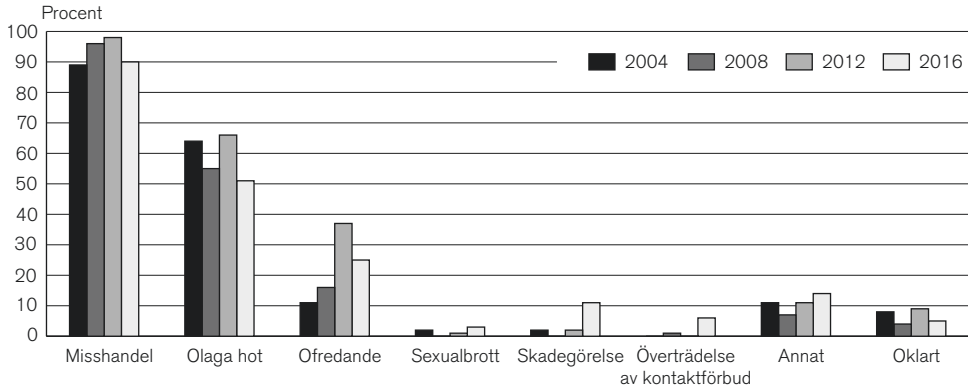
Tre brottskategorier är dominerande vid åtal om grov kvinnofridskränkning, nämligen misshandel, olaga hot och ofredande.¹¹⁵ De allra flesta stämningsansökningar innefattar misshandel (89–98 procent de olika åren), och i en stor del ingår tre eller fler misshandelsbrott inom åtalet för grov kvinnofridskränkning. Andelen med tre eller fler misshandelsbrott ökar från 64 till 89 procent åren 2004–2012, och 2016 låg andelen på 76 procent. Antalet misshandelstillfällen som specificeras i åtalet har ökat från i genomsnitt 3,3 misshandelsbrott 2004 till 4,3 stycken 2016. Medelantalet var dock högst 2012 med 5,0 misshandelsbrott i genomsnitt.

I över hälften av åtalen ingår olaga hot (51–66 procent de olika åren), men det är inte lika vanligt med 3 eller fler olaga hot. Andelen med 3 eller fler olaga hot ökar dock från 11 procent 2004 till 21 procent 2016. Även antalet tillfällen med olaga hot som specificeras i åtalet har ökat, från i genomsnitt 1,1 stycken 2004 till 1,4 stycken 2016.

Ofredande är det tredje vanligaste brottet som förekommer inom ramen för åtalen om grov kvinnofridskränkning, och det tycks också bli mer vanligt förekommande under de fyra studerade åren (se figur 36). Minst ett ofredande finns med i 11–37 procent av stämningsansökningarna. Det är dock ovanligt med tre eller fler specificerade brott med ofredanden (förekommer i 2–3 procent av stämningsansökningarna). Antalet ofredanden som specificeras i åtalet ökar dock från 0,2 stycken i genomsnitt 2004, till 0,5 stycken 2012 och 2016.

¹¹⁵ Här räknas bara de brott som ingår bland underåtalspunkter i åtalet som inte är så kallade samlingsåtalspunkter, vilket innebär att det i tillägg till detta kan finnas ytterligare tillfällen av en viss brottstyp i samlingsåtalspunkten. De är inte medräknade eftersom det oftast inte framgår hur många tillfällen det rör.

Figur 36. Andel stämningsansökningar med minst en av respektive brottstyp inom åtalpunkten för grov kvinnofridskränkning, exklusive brott som tas upp i samlingsåtalpunkter. Undersökningsåren 2004, 2008, 2012 och 2016.

Källa: Kodade stämningsansökningar.

Bestämmelserna om vilka brott som kan ingå i en grov kvinnofridskränkning utvidgades 2013 med skadegörelsebrotten, överträdelse av kontaktförbud och kränkande fotografering. Skadegörelse och överträdelse av kontaktförbud förekommer i 11 respektive 6 procent av åtalen 2016. I omkring en tiondel av åtalen alla undersökningsår förekommer andra underbrott. De brott som då förekommer i materialet är hemfridsbrott, olaga intrång, olaga frihetsberövande, grovt olaga hot, olaga tvång, olovlig avlyssning och kränkande fotografering.¹¹⁶ Trots att brottskatalogen är stor för grov kvinnofridskränkning (kapitel 3, 4, 6 och 12 i brottsbalken samt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud), är det alltså ett ganska begränsat antal brottsrubriceringar som förekommer vid åtal om grov kvinnofridskränkning. Brott som inte utgör misshandel, olaga hot eller ofredande förekommer också i relativt liten omfattning, vilket möjligen är något förvånande då man kan anta att de är relativt vanligt förekommande i den typen av upprepat partnervåld som grov kvinnofridskränkning är tänkt att fånga. Det går dock helt i linje med resultaten från intervjuerna som presenterats ovan.

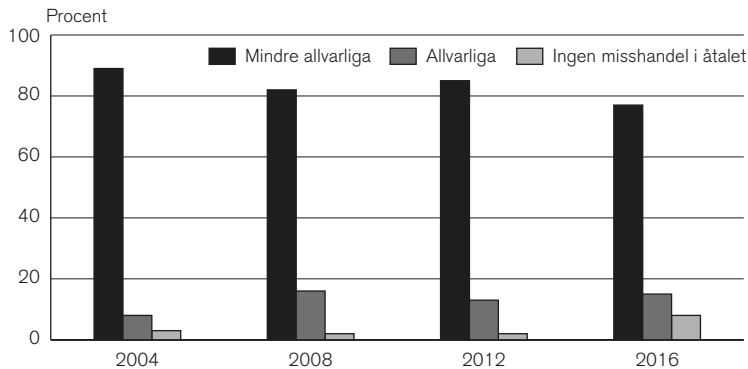
Förekomst av skador, tillhyggen och vapen relativt lika över tid

I de allra flesta åtal om grov kvinnofridskränkning innefattas alltså misshandel som minst en av brottshandlingarna, och i stämningansökan beskrivs då i princip alltid vilken typ av skador som misshandelshändelsen lett till. Det vanligaste är att det beskrivs skador som exempelvis att det uppstått märken, rodnad, bulnad, blåmärke, rivsår, ”blodvite” eller sår som inte behö-

¹¹⁶ Det finns också i en mindre del av stämningansökningarna beskrivningar av brotts handlingar där det är oklart vilken brottsrubricering som avses (4–9 procent).

ver sys. I mellan 8 och 16 procent de olika undersökningsåren beskrivs allvarligare skador som sannolikt krävt någon form av vård eller läkarkontakt, som större sår, brännsår, hjärnskakning, frakturer eller blödande jack i till exempel huvudet.¹¹⁷ Det tycks inte finnas någon trend över tid att de mer allvarliga skadorna blivit mer vanligt förekommande. Möjligen var andelen något lägre 2004 jämfört med åren därefter. Däremot är andelen åtal där det framkommer mindre allvarliga skador något lägre 2016, och i stället är andelen åtal där det saknas misshandel något högre detta år. Här inkluderas även samlingsåtalpunkter i redovisningen, varför det skiljer sig något från det som presenterats ovan gällande andelen stämningansökningar med misshandel.

Figur 37. Andel stämningansökningar med olika allvarlighetsgrad på beskrivna skador. Undersökningsåren 2004, 2008, 2012 och 2016.

Källa: Kodade stämningansökningar.

I lite mindre än hälften av stämningansökningarna beskrivs användning av något tillhygge i en eller fler av underåtalpunkterna.¹¹⁸ Andelen ökar från 39 till 47 procent under perioden. I mellan 15 och 22 procent av stämningansökningarna förekommer det beskrivningar av knivar eller skjutvapen¹¹⁹ vid brottshändelserna. Någon utveckling över tid kan inte urskiljas gällande förekomst av knivar eller skjutvapen.

¹¹⁷ Som redovisades i avsnittet *Fritextanalysen tyder på en relativt oförändrad anmälningsbenägenhet, men mer omfattande dokumentation av tidigare brotts-händelser*, var det mellan 3 och 6 procent av fritexterna till polisanmälan där allvarligare skador dokumenterats. Andelen med allvarliga skador är alltså större i de fall som går till åtal än vid anmälan.

¹¹⁸ Som tillhyggen har här räknats lösa föremål som använts för att med avsikt slå eller skada personen, även om de inte träffat eller vållat skada. Fasta större föremål som den utsatta slängts mot, kastats in i eller slagits mot, som dörrar, golv, skåp-sluckor, sängar, möbler etc. har inte räknats in som tillhyggen.

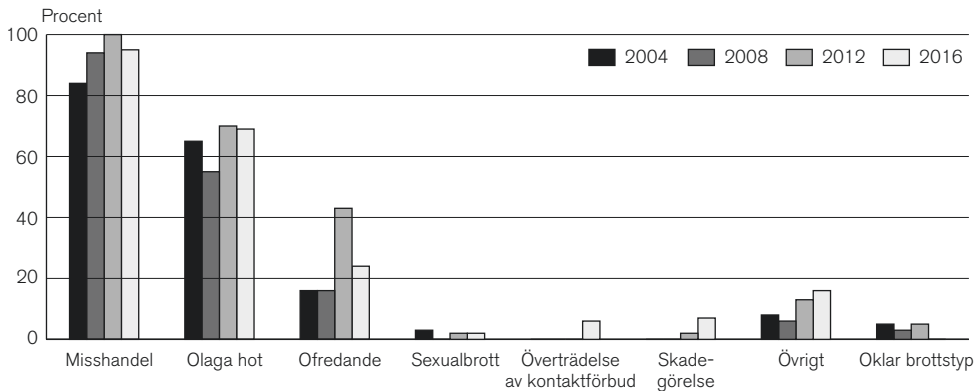
¹¹⁹ Till vapen har här räknats skjutvapen (även attrapper), knivar (även köksknivar t.ex.), samt andra stick- och eggvapen som stiletter, svärd etc. Vapnet behöver inte ha orsakat fysisk skada för att räknas med.

Det är mellan 8 och 15 procent av stämningsansökningarna olika år som innefattar *både* tillhyggen och vapen, men någon speciell utveckling över tid kan inte ses. Det finns också några enskilda fall där det förekommer både tillhygge, vapen och allvarliga skador, åtta stycken totalt under alla fyra undersökningsår.

Misshandel dominerande brott även vid fällande dom

I de fall åklagaren har yrkat på grov kvinnofridskränkning, och domstolen också dömt för detta, är det mellan 84 och 100 procent av domarna som innefattar misshandel bland de underbrott man dömt för. Andelen ökar fram till 2012. 55–70 procent innefattar minst ett olaga hot, och ofredande innefattas i mellan 16 och 43 procent av domarna. Andelen med ofredande var högst 2012. Det är ovanligt att domslutet med grov kvinnofridskränkning innefattar sexualbrott (0–3 procent), överträdelse av kontaktförbud (6 procent 2016) eller skadegörelse (2 respektive 7 procent 2012 och 2016).

Figur 38. Andel fällande domar med grov kvinnofridskränkning som innefattar minst ett av underbrotten. Undersökningsåren 2004, 2008, 2012 och 2016.

Källa: Kodade domar.

Det är också en stor andel av domarna som innefattar tre eller fler misshandelsbrott. Andelen ökar också under perioden från 68 procent 2004 till 89 procent 2012. 2016 låg andelen på 84 procent. Andelen domar med tre eller fler olaga hot är väsentligt mindre, och ligger på 14–16 procent. Andelen med tre eller fler ofredanden är mycket liten, mellan 2 och 5 procent av domarna innefattade tre eller fler ofredanden bland de dömda underbrotten.

Variationer av bedömningar av tidsmässigt samband

Utöver bedömningar av antal och art så krävs även ett ”tidsmässigt samband” mellan brotten för att flera, enskilda brott ska utgöra ett ”led i en upprepad kränkning” och därmed kunna

bedömas som grov kvinnofridskränkning. Det tidsmässiga sambandet handlar både om under hur lång tidsperiod som brotten pågått, och hur ofta de har förekommit under denna period. I intervjuerna har vi bett åklagare och andra beskriva ärenden som de skulle uppfatta som ”gränsfall” för om de når upp till en grov kvinnofridskränkning eller inte. Flera åklagare har då tagit upp ärenden där brotten antingen skett under kort tid eller med långa mellanrum. En åklagare uttryckte att brotten bör ligga:

Ganska nära i tiden men kanske inte för [nära], att alla sker på en vecka heller liksom. [...] Men är de utspridda med ett halvår emellan kanske det också blir svårt om man nu inte lyckats få någon sådan här sammanbindande med upprepade, mer ospecificerade saker. (Åklagare)

I likhet med citatet så visar intervjuerna att det finns det flera aspekter att väga in för att kunna bedöma om ett tidsmässigt samband föreligger, vilket går i linje med Andersson (2016) som menar att det saknas en entydig rättspraxis i fråga om vad tidsmässigt samband rent konkret innebär. Medan tre dagar och en vecka ges som exempel på tidsperioder som är för korta av några åklagare, tar andra åklagare upp att tidsperioder på 4 veckor och 6 veckor är typiska gränsfall. Gränsfall uppfattas också finnas där det gått lång tid mellan brotten. En åklagare menade att han skulle få ”*fundera lite*” kring det tidsmässiga sambandet om brottsligheten består av fyra gärningar och man har ”*ett 1 januari i år, och så har man ett 1 november och sen har man ett 1 januari 2017 och ett 1 januari 2016*”. Han lyfte fram att han i den bedömningen även skulle ta hänsyn till straffvärdet på nio månader och att han inte trodde att han skulle få igenom det åtalet i rätten. I relation till dessa exempel menar åklagarna att de kan åtala för brotten enskilt och, om det är något enstaka brott som ligger långt tillbaka i tiden, åtala för det separat medan de andra brotten åtalas tillsammans som en grov kvinnofridskränkning.

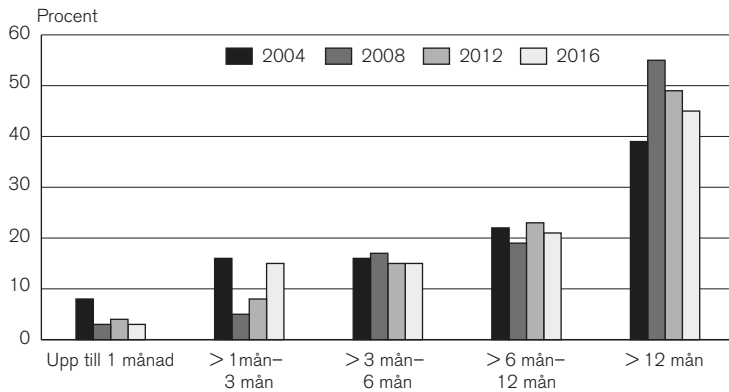
En möjlig effekt som tidigare beskrivna fokus på fysiskt våld kan ge är att det tidsmässiga sambandet går förlorat i rättslig mening. Ett av de intervjuade målsägandebiträderna menade att när hänsyn inte tas till det psykiska våldet som kan ha pågått mellan de fysiska våldshändelserna, kan det leda till att det tidsmässiga sambandet blir svagare eller går förlorat. Det kan i förlängningen resultera i att ärendet i något led i rättskedjan bedöms som underbrott i stället. En erfarenhet som många av de intervjuade personerna beskriver är att det med tiden verkar ha blivit svårare att få bifall för ”samlingspunkter” i åtalen, där ett flertal ospecificerade brott inom ett visst tidsspänn ingår (se avsnittet *Att få igenom samlingsåtalpunkter upplevs ha blivit svårare över tid*). Utifrån intervjuerna verkar det således rimligt att anta att det

tidsmässiga sambandet kan vara svårare att få fram utifrån att det över tid läggs mindre vikt vid dessa sammanbindande men mindre konkreta åtalpunkter.

I knappt hälften av åtalen har utsattheten pågått mer än ett år

Utifrån stämningsansökan har studerats hur lång tid brottsut-sattheten inom åtalet för grov kvinnofridskränkning pågått. Det vanligaste alla undersökningsåren är att utsattheten som åtalet omfattar har pågått i mer än ett år (mellan 39 och 55 procent). I 22–31 procent av stämningsansökningarna hade utsattheten pågått mellan en månad och ett halvår, och i 19–23 procent mellan sex månader och ett år (se figur 39). Det finns inte någon tydlig utvecklingstrend att åtalen för grov kvinnofridskränkning skulle ha förändrats i vilken tidsperiod som utsattheten omfattar.

Figur 39. Andel stämningsansökningar där brottsligheten inom åtalet för grov kvinnofridskränkning anges till olika tidsperioder. Undersökningsåren 2004, 2008, 2012 och 2016.

Källa: Kodade stämningsansökningar.

Som figuren visar är det ovanligt med åtal för grov kvinnofridskränkning där utsattheten pågått kortare tid än en månad, men det finns enstaka exempel (3–5 fall per år). År 2004 var det lite mindre vanligt att utsattheten pågått mer än ett år än de övriga tre åren, och i stället något vanligare med kortare tider för utsattheten. Det är också större variation mellan åren för förekomsten av utsatthet som pågått mellan en och tre månader. Det tyder möjligen på att variationen i bedömningen av hur kort utsatthet som kan utgöra grov kvinnofridskränkning framför allt finns för utsatthet som pågått mindre än tre månader.

Högre trösklar efter straffskärpningen 2013?

År 2013 skärptes straffskalan för grov kvinnofridskränkning (och grov fridskränkning) på det sättet att minimistraftet höjdes från sex till nio månaders fängelse. Enligt förarbetena skulle straffhöjningen inte tolkas som att det ställdes högre krav på vilka gärningar som tillsammans kan anses utgöra grov kvinnofridskränkning (prop. 2012/13:108). I Brås analys av effekterna av straffskärpningen framgår att andelen som döms till minst nio månaders fängelse därefter har ökat kraftigt och att även den genomsnittliga strafftiden har stigit (Brå 2018a). Utifrån intervjuerna framstår det som att denna straffskärpning kan ha inneburit ett slags tröskeleffekt, där det höjda straffvärdet gör att man upplever att man måste upp i en högre allvarlighetsgrad i de brott som ingår i den grova kvinnofridskränkningen än tidigare. Effekterna uppfattas främst vara att straffhöjningen indirekt blir ett incitament att åtala alternativt döma mindre allvarliga fall som underbrott eller olaga förföljelse i stället för grov kvinnofridskränkning, och därmed bidra till överflyttningar till underbrott vid åtal och dom.

För då ska ju åklagaren kunna se att ja, det här är tillräckligt mycket för att jag ska kunna tycka att domstolen ska tycka att straffvärdet är nio månader. Tycker de [åklagarna] att de inte kan få ihop till det, då kanske de överger tanken på att göra det till ett kränkingsbrott och så drar de sig tillbaka och så blir det misshandel i stället. Det tror jag mycket väl kan vara en anledning till att det har gått ner. (Domare)

I flera intervjuer jämför intervjupersonerna straffvärden för separata underbrott med straffvärdet för grov kvinnofridskränkning och menar att skillnaderna är stora. Tröskeleffekten menar de är särskilt stor för de straffmässigt lindrigare brotten som ingår i grov kvinnofridskränkning. Vidare upplever en del att det efter straffskärpningen har blivit svårare att få fällande dom i ”mindre” mål som består av 3–4 gärningar. I vissa intervjuer ger de intervjuade uttryck för att det tar tid att vänja sig vid en straffskärpning och att man inledningsvis kan vara lite mer restriktiv men att med tiden så uppnår straffskärpningen avsedd effekt. I ett par intervjuer ger de intervjuade även uttryck för en ”ovana” att hantera grova kvinnofridskränkningar och att det var länge sedan de hade ett sådant åtal eller mål. Att grova kvinnofridskränkningar är få i jämförelse med de typer av brott som ingår som underbrott, (både i nära relationer och inte) kan föra med sig att skillnaden i påföljd upplevs som särskilt stark.

Mot ”säkrare” åtal över tid?

Ett samstämmigt resultat från intervjuerna är alltså att kraven på stödbevisning för de enskilda brottshändelser som ingår i åtalet om grov kvinnofridskränkning upplevs ha höjts successivt över tid. Upplevelsen av höjda krav på stödbevisning för en fällande dom upplevs också minska möjligheterna att väcka åtal. Att beviskraven höjts för de enskilda underåtalspunkter och brottshändelser som ingår i åtalet om grov kvinnofridskränkning, tycks också få stöd av resultaten från stämningsansökningar och domar. Man ser en bredare repertoar av bevisning över tid i stämningsansökningarna, och att det blivit svårare att få igenom samtliga underåtalspunkter och samlingsåtalspunkter vid dom. Vidare finns en ökad specificeringsgrad av såväl brottshändelser som underåtalspunkter i fritexter och stämningsansökningar, liksom en ökad dokumentation av initiala utredningsåtgärder och skadedokumentation i fritexterna, vilket också kan tolkas som effekter av ökade beviskrav i senare led.

Om man ser till den praxis för grov kvinnofridskränkning vid åtal och dom som belysts i avsnitten ovan, tycks det som att det inte skett några avgörande förändringar i tillämpningen vad gäller vilken typ av händelser som åtalas och döms som grov kvinnofridskränkning. Intervjuerna som genomförts ger en samstämmig bild av att det krävs minst tre brottshändelser av en viss ”tyngd” och allvarlighetsgrad, och att misshandel fungerar som utgångspunkt för om grov kvinnofridskränkning ska komma ifråga som brottsrubricering. Andra brott uppfattas komplettera ärendet och kan så att säga läggas till, men uppfattas sällan utgöra tillräckligt underlag för att på egen hand utgöra grov kvinnofridskränkning. Vidare pekar intervjuerna på att det är mer otydliga ramar för hur brott utan fysiskt våld ska bedömas, och att det finns utrymme för olika bedömningar av hur olika typer av verbala kränkningar ska hanteras i utredningen och hur de ska rubriceras. Det tycks också finnas variationer i hur det tidsmässiga sambandet mellan olika brottstillfällen bedöms, och det tycks saknas en entydig rättspraxis i fråga om vad tidsmässigt samband konkret innebär. I linje med det uttalade fokus på fysiskt våld, i kombination med utrymmet för olika bedömningar kring brott utan fysiskt våld och av verbala kränkningar, kan det leda till att brottshändelser utan fysiskt våld prioriteras bort i utredningen, och i sin tur leda till att det tidsmässiga sambandet mellan brottshändelser går förlorat. I några intervjuer ges uttryck för att det över tid har blivit ett allt större fokus på förekomsten av fysiskt våld för att utsattheten ska bedömas som grov kvinnofridskränkning. I förlängningen kan man tänka sig att detta kan ha effekter på i vilken grad man väcker åtal för grov kvinnofridskränkning, respektive på underbrott. Dessa samlade erfa-

renheter som kommer fram i intervjuerna motsvaras också väl av resultaten från stämningsansökningar och domar, och även av tidigare undersökningar (Andersson 2016; SOU 2011:85; Roks 2010; Brå 2000), som visar att misshandel förekommer i så gott som samtliga åtal och domar rörande grov kvinnofridskränkning och i de allra flesta polisanmälningar. Den bilden bekräftas också av resultaten från den studie av fritexter som gjorts inom ramen för denna rapport (se avsnittet *Fritextanalysen tyder på en relativt oförändrad anmälningsbenägenhet, men mer omfattande dokumentation av tidigare brottsändelser*). Däremot har åtalen blivit mer omfattande över tid. De innefattar fler underåtalpunkter och fler specificerade brott, särskilt misshandel och i viss mån olaga hot.

Ett centralt tema i intervjuerna handlar om anpassningar i arbetet efter vad nästa led i rättskedjan vill ha. En av de intervjuade poliserna som arbetat med brott som rör våld i nära relationer i över 20 år beskriver skillnaden mellan de första fallen av grov kvinnofridskränkning som hon arbetade med och de hon har nu så här:

Ja, det är ju skillnaden att man är mer målinriktad, målstyrd. Att i förhören så sitter man nästan och räknar. ”Det var ettan, det var tvåan, det var trean och ja, men då är vi i hamn.” Och sen så fokuserar man på dem och ser om man kan hitta fler såna brott så att man har några till ifall något faller. Så man blir mycket mer taktiker i det och kanske inte riktigt lika fokuserad vid den här helheten med kränkande tilltal och sånt här. Och det är ju att man har lärt sig att anpassa sig lite efter vad åklagarna vill ha. (Polis)

Resultaten pekar alltså mot höjda beviskrav, ökad specificering och mer omfattande åtal, samtidigt som fällandegraden tycks ha ökat något sedan mitten av 00-talet. En möjlig tolkning utifrån dessa resultat är att utvecklingen över tid går mot att brottsutredningarna rörande grov kvinnofridskränkning inriktas mot vad som är åtalbart och ger fällande dom, samtidigt som det innebär att arbetssätten fokuserar mindre och mindre på den utsatta kvinnans upplevelse och totala situation. Utifrån intervjuerna tycks också rättspraxis idag vara etablerad, och det skulle i förlängningen kunna innebära att färre ”gränsfall” prövas. Detta skulle kunna tolkas som att ett mer processekonomiskt förhållningssätt utvecklats över tid och att åtalen rörande grov kvinnofridskränkning därför idag är färre men ”säkrare”.

Svårt att dra paralleller till utvecklingen av grov fridskränkning

I regeringsuppdraget ingår att Brå även i möjligaste mån ska analysera om den observerade utvecklingen och orsakerna till utvecklingen även gäller grov fridskränkning. Brås bedömning är att det är svårt att dra paralleller mellan grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning av flera anledningar.

Utvecklingen av de polisanmälda fridskränkingsbrotten ser olika ut

Sett till de polisanmälda brotten skiljer sig utvecklingen mellan grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning på flera sätt. De polisanmälda fallen av grov fridskränkning har inledningsvis under 00-talet en liknande utveckling som grov kvinnofridskränkning med successiva ökningar fram till år 2008. Till skillnad från grov kvinnofridskränkning ökar dock de polisanmälda grova fridskränkningarna kraftigt från 2008 fram till åren 2011/2012. Efter dessa två år sjunker polisanmälningarna något men ligger fortfarande på en betydligt högre och jämnare nivå åren 2013–2017 jämfört med åren före 2008. Förutom att åren för det högsta antalet anmälningar skiljer sig åt mellan fridskränkingsbrotten, är minskningen bland de polisanmälda grova kvinnofridskränkningarna utdragen över en längre tidsperiod.

En majoritet av de polisanmälda grova fridskränkningarna rör brott mot barn

Sedan slutet av 2008 är kriminalstatistiken för grov fridskränkning uppdelad på kön och ålder. Denna uppdelning visar att majoriteten av de polisanmälda fallen av grov fridskränkning

består av brott mot barn under 18 år och brotten mot barn ökar i andel över tid, från strax under 70 procent 2009 och 2010 till cirka 80 procent under 2014–2017. Att brott mot barn utgör en så stor andel av de polisanmälda grova fridskränkningarna innebär också att det är dessa brott som driver utvecklingen av antalet anmälda grova fridskränkningarsbrott sammantaget. För brott mot kvinna eller man över 18 år ser utvecklingen annorlunda ut. Dessa ligger stabilt mellan 200–325 brott per år mot kvinna över 18 år och mellan 115–155 brott per år mot man över 18 år under perioden 2009–2017.

Stora skillnader i hur brott mot barn respektive vuxna kommer till polisens kännedom

Att en så stor andel av de polisanmälda grova fridskränkningarna utgörs av brott mot barn innebär att det också finns flera väsentliga skillnader mellan de två fridskränkningarsbrotten. En sådan skillnad är hur brotten kommer till polisens kännedom. Som framkommer av denna rapport utgörs en majoritet av anmälningarna rörande grov kvinnofridskränkning av att polis åker ut på plats och att den utsatta själv kontaktar polisen.

Grova fridskränkningar mot barn uppdagas ibland i samband med att en anmälan rörande grov kvinnofridskränkning görs, men i övrigt ser bilden annorlunda ut för hur brott mot barn och ungdomar kommer till polisens kännedom. En tidigare studie om misshandel mot barn 0–6 år inom familjen visar att dessa brott huvudsakligen anmäls genom föräldrar, förskola och skola samt socialtjänst (Brå 2011; Barnombudsmannen 2006). Brås studie visar även att det skedde stora förskjutningar i vem som anmäler misshandel mot barn under 00-talet och att det är en tiofaldig ökning av andelen polisanmälningar som sker genom förskola och skola. För äldre barn och ungdomar finns inte samma fördjupande studier kring anmälare, men det är rimligt att tänka sig att även en stor del av dessa inte anmäls direkt av barnen själva utan av någon annan.

Denna rapportens resultat pekar på att en del av minskningen i antalet anmälda grova kvinnofridskränkningar kan härledas till förändrade registreringsrutiner i fall där polisen tar upp anmälan på plats. Det är sannolikt inte en förklaring till utvecklingen för grova fridskränkningar mot barn i och med att dessa brott kommer till polisens kännedom på andra sätt. Att någon annan än barnet själv gör anmälan för även med sig att det är sällan som brott mot barn uppmärksammas av polis i nära anslutning till det senaste brottstillfället. I förlängningen innebär skillnader i hur brotten kommer till polisens kännedom att det finns skillnader i förutsättningarna att klara upp och lagföra brotten.

Brott mot barn beskrivs i många sammanhang som de svåraste brotten att utreda och leda i bevis (Åklagarmyndigheten och Polismyndigheten 2017; Ernberg 2018; Barnombudsmannen 2006). Det framkommer även av de intervjuer som Brå har genomfört inom ramen för detta uppdrag. Bland de intervjuade är det även flera som påpekar att den rättsliga hanteringen av brott mot barn skiljer sig på flera betydande punkter mot hur hanteringen av brott mot vuxna ser ut och att det av denna anledning är svårt att dra paralleller mellan brotten.

Särskilda bestämmelser för hur brott mot barn ska utredas

En annan betydande skillnad som gör det svårt att dra paralleller mellan utvecklingen för de olika fridskränkingsbrotten är att det finns särskilda lagar och bestämmelser kring hur brott mot barn ska hanteras av rättsväsendet. Dels är det brott som ska hanteras särskilt skyndsamt och innefattar frister, dels finns det särskilda bestämmelser om hur barn under 18 år kan höras av polis, med eller utan vårdnadshavares godkännande. Att höra barn ställer även särskilda krav på kompetens hos polisens förhørsledare (Cederborg 2015). Det är dessutom ovanligt att barn hörs i rätten, vilket även det för med sig att det är särskilt viktigt att barnförhör håller en hög kvalitet vid förundersökningen.

Ett viktigt resultat i denna rapport är att beviskraven upplevs ha höjts och att polisutredningarna, åtal och de fällande domarna blir mer och mer omfattande över tid. Utifrån de kvantitativa datamaterial som har samlats in går det inte att säga om utvecklingen ser likadan ut när det gäller brott mot barn. I intervjuerna uppfattas utvecklingen dock vara generell och omfatta såväl brott mot barn som brott mot vuxna. Tidigare forskning lyfter fram att rättsväsendet präglas av en ”vuxennorm” och att barn som är utsatta för brott på många sätt drabbas negativt i rättsprocessen för att de är just barn och har andra förutsättningar att berätta om vad de har varit med om än vuxna (Andersson och Kaldal 2014; Barnombudsmannen 2006; Hindberg 2004; Sutorius och Kaldal 2003; Diesen och Sutorius 1999). Barnärenden kantas således av särskilda trösklar och svårighet att få tillräckligt god bevisning för att nå åtal och fällande dom. På samma sätt som de intervjuade talar om att grov kvinnofridskränkning är en brotts-typ som är särskilt känslig för höjda beviskrav, borde brott mot barn påverkas av sådana förändringar.

Troligt att parallellregistreringar och överflyttningseffekter finns även i grova fridskränkningar mot barn

Av Brås studie om misshandel mot barn där någon inom familjen är förövare framgår också att det i en mycket liten andel av de polisanmälda brotten rör sig om en uttalad engångshändelse och att andelen där information om upprepat våld ökar över tid, från 35 procent år 1997 till närmare 60 procent åren 2005 och 2009 (Brå 2011). Dessa resultat öppnar upp för att det kan finnas parallellregistreringar och överflyttningseffekter mellan misshandel mot barn och grova fridskränkningar mot barn. Det går dock inte att säga något om hur stora dessa effekter är eller i vilken riktning de överflyttningarna sker utan fördjupande specialstudier som inte har varit möjliga att genomföra inom ramen för detta uppdrag.

Slutsatser och diskussion

Sammanfattande slutsatser i relation till studiens frågor

Brås uppdrag har varit att studera utvecklingen av grov kvinnofridskränkning och analysera orsakerna till det minskade antalet anmälda, uppklarade och lagförda brott. När det gäller minskningen av antalet anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning som skett efter 2008, har tre möjliga bidragande förklaringar undersökts. Den starkaste förklaringen till utvecklingen för anmälda brott är att den beror på förändringar i de inledande registreringsrutinerna vid anmälan. Resultaten från intervjuer, polisanmälningar och misstankedata, visar att brottshändelser i högre grad registreras som underbrott vid anmälan i stället för grov kvinnofridskränkning. Utvecklingen för misshandel i nära relation, olaga hot och ofredande motsäger inte de resultaten. Överflyttningar till underbrott på grund av förändrade registreringsrutiner vid anmälan bedöms därför ha medfört en minskning av anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning. Däremot bidrar sannolikt inte överflyttningar till olaga förföljelse eller grov fridskränkning i någon större grad till utvecklingen.

Det minskade antalet anmälda grova kvinnofridskränkningar bedöms däremot inte bero på att det skett några större förändringar i utsattheten för upprepat partnervåld bland kvinnor i befolkningen, utifrån de uppgifter som hämtats från NTU. Inte heller en minskad anmälningsbenägenhet bedöms ligga bakom någon större del av minskningen av anmälda brott. Anmälningsbenägenheten tycks utifrån uppgifterna i NTU och utifrån den fritextstudie som genomförts ligga tämligen stabil under den studerade perioden.

I relation till frågan om varför personuppklaringsprocenten för grov kvinnofridskränkning minskat efter 2004, har fyra möjliga bidragande förklaringar belysts. För det första hänger minskningen samman med en mer övergripande minskning av

personuppkylaringen för närliggande brott mot person, och beror till viss del sannolikt på samma faktorer som minskningarna för andra brott. För det andra är personuppkylaringen för grov kvinnofridskränkning sannolikt överskattad åren före införandet av Åklagarmyndighetens ärendehanteringssystem Cåbra. Omkring en tredjedel av åtalsbesluten de tidiga åren avser troligen åtal på underbrott, och minskningen i personuppkylaringsprocenten som skett sedan 2004 är sannolikt inte så stor som uppkylaringsstatistiken visar. Även med hänsyn till detta bedöms det finnas en kvarstående minskning av personuppkylaringen, som kan kopplas till förändrade förutsättningar för att utreda grov kvinnofridskränkning. En ansträngd arbetssituation med bristande personalresurser och allt längre handläggningstider, vilket sannolikt förvärrats av polisens omorganisation, bedöms ha haft negativ påverkan på möjligheterna att arbeta utifrån väl kända framgångsfaktorer för utredningar med våld i nära relationer. Detta bedöms också leda till processekonomiska sållningsmekanismer som bidrar till överflyttning av brottsändelser till underbrott vid åtal. Höjda beviskrav på enskilda brottsändelser och en utveckling mot att åtalen innefattar allt fler specificerade underåtalspunkter, särskilt gällande misshandelsbrott, har också sannolikt bidragit till att åtalen blivit färre.

Antalet fällande domar med grov kvinnofridskränkning har också minskat efter 2008. I första hand är detta en effekt av minskningar i tidigare led. I relation till antalet väckta åtal har dock fällandegraden ökat något över tid. Detta tolkas utifrån en anpassning till högre krav på stödbevisning för enskilda brottsändelser och till en rättslig bedömning som går mot att allt fler brott krävs för att en serie brottsändelser ska dömas som grov kvinnofridskränkning. Åtalen kan därmed sägas ha blivit färre men säkrare, utifrån att de i högre grad lever upp till kraven för fällande dom.

Cirklarörelser och ärendegenerationer

På flera ställen i rapporten framhålls att en utmaning med att utreda och lagföra grova kvinnofridskränkningar är att dessa brott kan vara svåra att precisera i tid och rum. Detsamma gäller för flera av rapportens huvudresultat. Minskningarna av antalet polisanmälda, personuppkylarade samt lagförda ärenden avseende grov kvinnofridskränkning är svåra att hänföra till enskilda, isolerade företeelser inom den rättsliga hanteringen av brottet. Snarare verkar utvecklingen bäst förstås som en sammansatt och samverkande process som lett till en minskning i rättsprocessens alla led.

Rapportens resultat pekar på att såväl polisanmälningar som stämningsansökningar och fällande domar innefattar ungefär samma typ av brotthändelser över tid, men att brotthändelserna, liksom bevisningen, blivit mer omfattande. Åtalen har blivit mer omfattande och specificerade, med fler underåttalspunkter, samt inkluderar en bredare repertoar av bevisning. I både stämningsansökningar och domar ökar antalet brott som ingår i rubriceringen grov kvinnofridskränkning. Det finns även tecken på en ökad specificeringsgrad gällande brotthändelserna i fritexterna, åtminstone bland de polisanmälningar som tas upp av polis på plats. I dessa anmälningar har det blivit vanligare över tid att specificera fler brotthändelser i tid och rum. Polisens dokumentation av skador i fritexterna har också ökat under de fyra undersökningsåren. Sammantaget kan denna utveckling tolkas som att den rättsliga ramen för vad som krävs för en fällande dom i en grov kvinnofridskränkning har blivit tydligare för de rättsliga aktörerna, men den kan även tolkas som att ramen har snävat in och hamnat längre ifrån den utsatta kvinnans upplevelser. För att förstå denna utveckling kan det vara fruktbart att tala om generationer av ärenden och cirkelrörelser inom rättsväsendet.

Arbetet med att utreda och lagföra brott skulle kunna beskrivas som en cirkelrörelse med gradvisa förskjutningar över tid, där de beslut som fattas och de arbetsätt som används i ett pågående ärende har formats av tidigare erfarenheter av ärendens rättsliga utfall och där de pågående ärendena i sin tur påverkar hanteringen av nästkommande generation av ärenden. Vidare kan en generation av ärenden också präglas av förändrade organisatoriska förhållanden inom rättsväsendet, såsom personalresurser och arbetsbelastning liksom ökad specialisering och kunskap. I detta perspektiv förändras den rättsliga ramen kontinuerligt och förskjutningar sker över tid genom att de rättsliga aktörerna strävar efter att ”ligga rätt” i sin bedömning och anpassar arbetet efter vad som förväntas internt och i nästa led i rättskedjan. Bärande för denna tankegång är att utfall i domstol inte enbart inverkar på åklagares beslut att väcka åtal eller inte i kommande ärenden, utan även sipprar ner i polisens arbetsätt och rutiner. Det skulle kunna leda till att ärenden successivt blir mer och mer omfattande över tid och ligger mer i linje med de högt satta, rättsliga kraven för att nå fällande dom. Det är också rimligt att de olika rättsliga leden påverkar varandra i båda riktningarna och att ett mer och mer strukturerat arbete under förundersökningen kring bevisning å sin sida skulle kunna leda till att åklagares och domares förväntningar kring bevisningen höjs.

Intention och pragmatism – mot en alltmer rättslig inramning

Utöver en rad genomgripande förändringar inom sexualbrottslagstiftningen brukar införandet av brottet grov kvinnofridskränkning 1998 tillsammans med införandet av allmänt åtal för misshandel på enskild plats 1982 betraktas som de stora straffrättsliga milstolparna inom arbetet att bekämpa mäns våld mot kvinnor. Vidare brukar införandet av målsägandebiträden från 1988 lyftas fram som betydelsefullt i detta arbete. Målsättningen med införandet av fridskränkingsbrotten var att rättsligt kunna beakta den utsatta personens hela situation när hon eller han utsatts för en serie straffbelagda, men var för sig sett relativt lindriga, gärningar. Bakgrunden till förslaget att införa ett nytt brott var att det inte främst är de enskilda fysiska övergreppen som karakteriserar utsatta kvinnors situation, utan att helheten måste beaktas för att förstå den särskilda utsatthet som våld i nära relationer många gånger innebär. Kvinnovaldskommissionen menade att detta centrala helhetsperspektiv riskerade att gå förlorat i dåvarande straffrätt där enskilda gärningar står i fokus. Införandet av fridskränkingsbrotten kan således förstås som en strävan efter att synliggöra och markera allvaret i olika former av relationsvåld som förbisetts i tidigare brottsbestämmelser.

Syftet med denna rapport är att undersöka hur minskningen av grova kvinnofridskränkningar i kriminalstatistiken kan förstås och är inte någon utvärdering av brottet och dess implementering. I flera av intervjuerna menar de rättsliga aktörerna att arbetet med våld i nära relationer har professionaliserats under de två decennier som fridskränkingsbrotten funnits och att kunskapen har ökat markant, både vad gäller de utsatta kvinnornas upplevelser och brottens juridiska inramning. Ett resultat som går igenom de olika materialen som rapporten bygger på är att den rättsliga ramen har blivit mer framträdande över tid – eventuellt på bekostnad av att de övergrepp som kvinnor upplever men som inte passar in i denna rättsliga ram får träda tillbaka och ges mindre utrymme i det rättsliga arbetet. Det väcker frågor om vilken nivå av anmälda brott ett brott som grov kvinnofridskränkning kan förväntas ligga på. Borde det fortsätta att öka eller har det skett ett slags anpassning från en ”för hög” nivå kring år 2008?

Internationellt sett är Sverige ett av de länder som var tidiga med att införa en särskild lagstiftning för brott som sker i nära relationer. Många andra länder har dock gjort andra typer av satsningar, från införandet av nationella riktlinjer och handlingsplaner, till specialiserade domstolar och specialiserade poliser, åklagare och domare samt införandet av rättsliga ombud med liknande uppdrag som målsägandebiträden i Sverige. Relativt

nyligen har brottsrubriceringar som har flera beröringspunkter med grov kvinnofridskränkning införts i England och Wales samt i Skottland: ”coercive control” i England och Wales respektive kriminalisering av ”abusive behaviour” i Skottland. I de brotten, inkluderas gärningar som inte tidigare varit kriminaliserade, till skillnad från vid grov kvinnofridskränkning i Sverige. Medan brottet ”coercive control” särskilt riktar in sig på beteenden där gärningspersonen agerar mot en närstående på ett kontrollerande eller tvingande sätt, fokuserar ”abusive behaviour” på ageranden som leder till att den utsatta skadas fysiskt eller psykologiskt. Ett par av de utmaningar och svårigheter som har lyfts fram av internationella forskare kring införandet av dessa brott kan även ha bäring i en svensk kontext.

En svårighet med de nya brotten handlar om hur ett rättssystem som är inriktat på enskilda brotts handlingar ska kunna hantera ett brott som fokuserar på kumulativa och mångfacetterade processer. I en rättskultur som är van att mäta ett brotts allvarlighetsgrad utifrån synliga skador, och där aspekter som rädsla, underordning och förändrade levnadsmönster inte har utretts eller värderats tidigare, blir dessa brott en utmaning och kräver möjligen en större systemförändring av rättsväsendets arbets-sätt. Utrednings- och åtalsmöjligheterna behöver inte förbättras i och med att nya brottsbestämmelser införs, och det är viktigt att fråga sig vilka verktyg en sådan lagstiftning ger de rättsliga aktörerna. Svårigheter med att få tillräcklig bevisning kvarstår även med de nya, mer omfattande brotten. Ytterligare en aspekt är att det fortsatt är svårt för rättsväsendet att intervensera i våld i nära relationer innan övergreppen har eskalerat till en allvarlig nivå.¹²⁰ I ljuset av dessa svårigheter och utmaningar, väcks en rad frågor i relation till utvecklingen rörande grov kvinnofridskränkning i Sverige.

Den kanske mest angelägna frågan att ställa sig utifrån resultaten i denna rapport rör lagstiftarens intention med formuleringen att fridskränkingsbrotten även skulle rikta sig mot *relativt sett lindriga gärningar* (prop. 1997/98:55). I propositionen framgår att fridskränkingsbrotten ”kan således bestå av såväl upprepade misshandelsbrott, vilka också sedda var för sig skulle ge fängelse av betydande längd, som ett antal hemfridsbrott eller ofredandebrott vilka, om de bedömts isolerat, skulle ge böter eller högst ett kortare fängelsestraff” (s. 82). Rapportens resultat visar att majoriteten av alla åtal och domar innefattar misshandel och att mycket få fall som kommer till rättens prövning enbart består

¹²⁰ För en diskussion av dessa och andra aspekter kopplade till införandet av brotten i England och Wales samt Skottland, och till brottens räckvidd och potential, se bland annat Stark och Hester (2019); Burman och Brooks-Hay (2018); Robinson m.fl. (2018); Walklate m.fl. (2018); Douglas (2015).

av gärningar som rättsligt kan betraktas som lindriga utifrån att den vanligaste påföljden är böter. Att den nya lagstiftningen inte enbart tog sikte på gärningar som innefattar fysiskt våld framgår dels av kvinnovåldskommissionens utgångspunkter i utsatta kvinnors upplevelser och framhävande av ett helhetsperspektiv, dels utifrån den straffskala som fastställdes på sex månader i stället för förslagna ett år. I den statliga utredningen av fridskränkningsbrotten framgår att i och med att dessa brott består av ett flertal underbrott som har olika straffvärde, är det viktigt att straffskalan är proportionerlig mot den variation i allvarlighetsgrad som även fridskränkningsbrotten i förlängningen kan innefatta (SOU 2011:85). Vidare fanns det även före fridskränkningsbrottens införande en rättspraxis i Sverige att höja straffvärdet för misshandel som förövats av närstående eller i hemmet, särskilt i de fall det var frågan om upprepade fall.

Sammanfattningsvis kan de övergripande resultaten från denna rapport tolkas som att rättsväsendet har blivit bättre på att hantera de former av våld i nära relationer som även sedan tidigare varit föremål för rättsväsendets hantering, framför allt upprepade fall av misshandel, men har svårare att rättsligt rama in den helhet och de straffrättsligt lindriga gärningar som brottet grov kvinnofridskränkning ursprungligen var tänkt att fånga upp.

Referenser

- Agevall, C. (2012). *Våldet och kärleken: våldsutsatta kvinnors begripliggörande av sina erfarenheter*. Lund: Rättsociologiska institutionen, Lunds Universitet.
- Andersson, M. (2016). *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning*. Uppsala: Iustus Förlag.
- Andersson, B. och Lundberg, M. (2001). Kvinnomisshandel som kunskapsfält – att definiera, förklara och hantera ett socialt problem. I: Åkerström, M. och Sahlin, I. (red.), *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, M. och Kaldal, A. (2014). *Barnkonventionens genomslag i rättstillämpningen. Barn som utsatts för våld inom familjen – Kartläggning av brottsmålsavgöranden från tingsrätt. Ett uppdrag åt Barnrättighetsutredningen (S 2013:08 och Dir. 2014:86)*.
- Annerén, C. (2013). *Stödbevisning i våldtäktsmål – en problematisk rättstillämpning?* Examensarbete i juridik. Lunds universitet: Juridiska fakulteten.
- Balvig, F. och Kyvsgaard, B. (2006). *Vold og overgrep mod kvinder. Dansk rapport vedrørende deltagelse i International Violence Against Women Survey (IVAWS)*. Köpenhamn: Københavns Universitet.
- Barnombudsmannen (2006). *Det svåraste som finns. Åklagares hantering av misstänkta brott mot de yngsta barnen*. Barnombudsmannen rapporter BR2006:02. Stockholm: Barnombudsmannen.
- Bergman, B. (1987). *Battered Wives. Why are they beaten and why do they stay?* Stockholm: Karolinska institutet.
- Berglund, A. och Witkowski, Å. (2014). Hälso- och sjukvårdens ansvar. I: Heimer, G., Björck, A. och Kunosson, C. (red.) *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar*. Tredje upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Bishop, C. (2016). Domestic violence: The limitations of a legal response. I: Hilder, S. och Bettinson, V. (red.) *Domestic Violence*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2000). *Grov kvinnofridskränkning. En kartläggning*. Rapport 2000:11. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2001). *Upprepad utsatthet för brott*. Rapport 2001:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *Polisens utredningar om våld mot kvinnor i nära relationer*. Rapport 2008:25. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2009). *Våld mot kvinnor och män i nära relationer*. Rapport 2009:12. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2010a). *Mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer: En första uppföljning av regeringens handlingsplan*. Rapport 2010:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2010b). *Mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer: Slutredovisning av ett regeringsuppdrag*. Rapport 2010:18. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2011). *Den polisanmälda barnmisshandeln*. Rapport 2011:16. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2012). *Användningen av brottskoder: En kvalitetsstudie inom kriminalstatistiken*. Kvalitetsstudie 1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2014a). *Brott i nära relationer. En nationell kartläggning*. Rapport 2014:8. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2014b). *Varför gav fler poliser inte ökad personupplärning? Slutrapport i uppdraget "Satsningen på fler poliser"*. Rapport 2014:17. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2015a). *Olaga förföljelse. Tillämpningen av den nya straffbestämmelsen*. Rapport 2015:2. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2015b). *Utvecklingen av förundersökningsbegränsning 2006–2014. Delrapport inom uppdraget Resultatutvecklingen avseende utredning och lagföring*. Rapport 2015:17. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2015c). *Utvecklingen av personupplärade misstankar och bifallna åtal 2004–2014*. Kortanalys 10/2015. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016a). *Målsägandes medverkan i rättsprocessen*. Rapport 2016:8. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016b). *Rättsväsendets förutsättningar att personupplära brott: Förändringar sedan 2006*. Rapport 2016:23. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016c). *Förändrade krav på bevisning? Delrapport inom uppdraget Resultatutvecklingen avseende utredning och lagföring*. Rapport 2016:19. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016d). *Har bedrägerier och misshandel blivit svårare att personupplära? Delrapport inom uppdraget Resultatutvecklingen avseende utredning och lagföring*. Rapport 2016:18. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016e). *It-inslag i brottsligheten och rättsväsendets förmåga att hantera dem*. Rapport 2016:17. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2017a). *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2015*. Rapport 2017:5. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2017b). *Nationella trygghetsundersökningen 2016: Om utsatthet, otrygghet och förtroende*. Rapport 2017:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2017c). *Nationella trygghetsundersökningen 2016: Teknisk rapport*. Rapport 2017:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2017d). *Upprepad utsatthet för hot- och våldsbrott i befolkningen 2005–2015*. Kortanalys 2/2017. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2017e). *Stora förundersökningar och brottmål*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2018a). *Effekter av straffskärpningen för fridskränkingsbrott*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2018b). *Personupplärning i relation till förändrad brottsstruktur*. Kortanalys 1/2018. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

- Brottsförebyggande rådet, Brå (2019). *Nationella trygghetsundersökningen 2018: Om utsatthet, otrygghet och förtroende*. Rapport 2019:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brännvall, M. (2016). *Frigörelse med förhinder. Om polisanmälan när kvinnor tar sig ur mäns våld i nära relationer*. Malmö: Malmö Universitet.
- Burman, M. (2010). The Ability of Criminal Law to Produce Gender Equality: Judicial Discourses in the Swedish Criminal Legal System. *Violence Against Women*. Volym 16, nr 2, s. 173-188.
- Burman, M. och Brooks-Hay, O. (2018). Aligning policy and law? The creation of a domestic abuse offence incorporating coercive control. *Criminology & Criminal Justice* Volym 18, nr 1, s. 67-83.
- Cederborg, A-C. (2015). Children's rights to be heard from their unique perspectives. I: Mahmoudi, S. m.fl. (red.) *Child-friendly Justice – A Quarter of a Century with the UN Convention on Rights of the Child*. Leiden: Brill Nijhoff.
- Dagenbrink, M. (2017). *Patterns of Reported Domestic Abuse in Sweden: Repetition and Escalation for Two Years after Initial Police Contact*. Masteruppsats i Applied Criminology and Police management. Cambridge: Fitzwilliam College.
- Diesen, C. och Sutorius, H. (1999). *Sexuella övergrepp mot barn: expertrapport. Den rättsliga hanteringen*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Diesen, C. och Diesen, E. (2013). *Övergrepp mot kvinnor och barn: den rättsliga hanteringen*. Andra upplagan. Stockholm: Norstedts juridik.
- Dir. 2010:56. Kommittédirektiv *Utvärdering av fridskränkingsbrotten*.
- Dobash, R. m.fl. (2007). Lethal and Nonlethal Violence Against an Intimate Female Partner: Comparing Male Murderers to Nonlethal Abusers. *Violence Against Women*. Volym 13, nr 4, s. 329-353.
- Douglas, H. (2015) Do we need a specific domestic violence offence? *Melbourne University Law Review*, nr 39, s. 434-471.
- Ds. 2001:73. *Ytterligare åtgärder för att motverka våld i nära relationer*. Justitiedepartementet. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Ekbrand, H. (2006). *Separationer och mäns våld mot kvinnor*. Göteborg: Göteborgs universitet.

- Ekerot, J. (2017). *Likhet inför lagen? En studie av tingsrätternas bevisvärdering i mål om grov kvinnofridskränkning 2016*. Examensarbete i juridik, Juridiska fakulteten, Lunds universitet.
- Ekström, V. (2015). Violence against women – social services support during legal proceedings. *European Journal of Social Work*. Volym 18, nr 5, s. 661-674.
- Ekström, V. (2018). Carriers of the troublesome violence – the social services' support for female victims of domestic violence. *European Journal of Social Work*. Volym 21, nr 1, s. 61-73.
- Eliasson, M. (1997). *Mäns våld mot kvinnor*. Stockholm: Natur och kultur.
- Eliasson, M. och Ellgrim, B. (2006). *En kunskapsöversikt. Mäns våld mot kvinnor i nära relationer*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.
- Enander, V. (2010). 'A Fool to Keep Staying': Battered Women Labeling Themselves Stupid as an Expression of Gendered Shame. *Violence Against Women*. Volym 16, nr 1, s. 5-31.
- Enander, V. (2008). *Women leaving violent men: crossroads of emotion, cognition and action*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Eriksson, K. (1995). Motsträvighet som anomali i rättsväsendet. Poliser och åklagare om kvinnomisshandel. I: SOU 1995:60, del B. *Kvinnofrid*, Huvudbetänkande av kvinnovåldskommisionen. Stockholm: Fritzes.
- Eriksson, M. (2003). *I skuggan av Pappa: familjerätten och hanteringen av fäderns våld*. Stehag: Gondolin.
- Eriksson, M. (red.) (2007). *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia.
- Eriksson, M. (2014). Särskild sårbarhet – våldsutsatta kvinnor och barn som upplever våld. I: Heimer, G., Björck, A. och Kunosson, C. (red.) (2014). *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar*. Tredje upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Ernberg, E. (2018). *There was nothing but her story: Prosecution of alleged child sexual abuse of preschoolers*. Doktorsavhandlingar från Göteborgs universitet. Göteborgs universitet, samhällsvetenskapliga fakulteten, psykologiska institutionen.
- FRA (2014). *Violence Against women: an EU-wide survey. Main results*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Gottzén, L. (2017). Geographies of anger and fear: Exploring the affective atmospheres of men's "domestic" violence. I: Livholts, M. och Bryant, L. (red.) *Social work in a globalised world*. London: Routledge.

- Green, A. (2002). *Vad händer efter min polisanmälan? En intervjustudie med personer utsatta för våld av närstående*. Rapport 2002:12. Uppsala: Polismyndigheten i Uppsala län.
- Grevio (2019). *Baseline Evaluation Report Sweden*. Strasbourg: Secretariat of the monitoring mechanism of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence.
- Grøvdal, Y. (2011). *En vellykket sak? Kvinner utsatt for mishandling møter strafferettsapparatet*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Heimer, G., Björck, A. och Kunosson, C. (red.) (2014). *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar*. Tredje upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Heise, L. (1998). Violence Against Women: An Integrated, Ecological Framework. *Violence Against Women*. Volym 4, nr 3, s. 262-290.
- Helmersson, S. (2017). *Mellan systemskap och behandling. Omförhandlingar inom ett förändrat stödfält för våldsutsatta kvinnor*. Lund: Lunds universitet.
- Helmersson, S. och Jönson, H. (2015). The use of 'empowerment' among organisations supporting victims of domestic violence in Sweden. *European Journal of Social Work*. Volym 18, nr 1, s. 51-64.
- Hindberg, B. (2004). Barn och ungdomar som brottsoffer. I: Lindgren, M. m.fl. (red). *Utsatta och sårbara offer*. Stockholm: Jure förlag.
- Holmberg, C. (1999). *Det kallas kärlek: en socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par*. Göteborg: Anamma förlag.
- Holmberg, C. och Enander, V. (2004). *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser*. Första upplagan. Ystad: Kabusa böcker.
- Hydén, M. (1994). *Woman Battering as Martial Act*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Hydén, M. (1995). *Kvinnomisshandel inom äktenskapet*. Andra upplagan. Stockholm: Liber Utbildning.
- Hydén, M. (2001). Misshandlade kvinnors uppbrott: En motståndsprocess. I: Åkerström, M. och Sahlin, I. (red.) *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur.

- Hydén, M. (2005). I must have been an idiot to let it go on: Agency and positioning in battered women's narratives of leaving. *Feminism & Psychology*. Volym 15, nr 2, s. 169-188.
- Hydén, M. (2015). What social networks do in the aftermath of domestic violence. *British Journal of Criminology*. Volym 55, nr 6, s. 1040-1057.
- Illouz, E. (2014). *Därför gör kärlek ont. En sociologisk förklaring*. Göteborg: Daidalos.
- Isdal, P. (2001). *Meningen med våld*. Stockholm: Gothia.
- Jansson, S. (2010). Barn som lever med våld i hemmet. I: *Att fråga om våldsutsatthet som en del av anamnesen*. Rapport 2010:4. Uppsala: Nationellt Centrum för Kvinnofrid.
- Johnson, M. (2008). *A typology of domestic violence*. Boston: Northeastern University Press.
- Kaldal, A. och Lainpelto, K. (2009/10). Nya sexualbrottsprejudikat? *Juridisk Tidskrift*. Nr 1 2009/10, s. 95-103.
- Kolfjord, I. (2004). Offerskapandets problematik. *Retfærd. Nordisk Juridisk Tidskrift*. Volym 27, nr 105, s. 54-71.
- Lindgren, M. (2004). *Brottsoffer i rättsprocessen: om ideala brottsoffer och goda myndigheter*. Första upplagan. Stockholm: Jure.
- Lindström, P. (2004). Violence against Women in Scandinavia: a Description and Evaluation of two new Laws Aiming to Protect Women. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. Volym 5, nr 22, s. 220-235.
- Litzén, S. (2004). De bortglömda brottsoffren – utsatthet för brott bland marginaliserade grupper. I: Lindgren, M., Pettersson, K-Å. och Häggglund, B. (red.) *Utsatta och Sårbara Brottsoffer*. Stockholm: Jure Förlag.
- Ljungwald, C. och Svensson, K. (2007). Crime Victims and the Social Services: Social Workers' Viewpoint. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. Volym 8, nr 2, s. 138-156.
- Lundberg, M. (2001). *Vilja med förhinder: Polisens samtal om kvinnomisshandel*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.
- Lundgren, E. (1991). *Våldets normaliseringsprocess*. Stockholm: Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks).

- Lundgren, E. (1992). *Gud och alla andra karlar: en bok om kvinnomisshandlare*. Stockholm: Natur och kultur.
- Lundgren, E., m.fl. (2001). *Slagen dam: mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige: en omfångsundersökning*. Umeå: Brottsoffermyndigheten och Uppsala Universitet.
- Lundgren, F. och Sjölin, A. (2017). *Olaga förföljelse – Empirisk studie: en analys av brottets tillämpning och gränsdragning till fridskränkingsbrotten*. Examensarbete i straffrätt. Juridiska institutionen, Stockholms universitet.
- Lövestad, S. och Krantz, G. (2012). Men's and women's exposure and perpetration of partner violence: an epidemiological study from Sweden. *BMC Public Health*. Volym 12, nr 1, s. 945.
- Mahoney, M. (1991). Legal Images of Battered Women: Redefining the issue of separation. *Michigan Law Review*. Volym 90, nr 1, s. 1–93.
- Mattson, T. (2013). Motstånd och neutralisering. Kön, makt och professionalitet i arbetet med våld i nära relationer. *Socialvetenskaplig tidskrift*. Nr 3-4, s. 150–167.
- Nationellt Centrum för Kvinnofrid, NCK (2010). *Att fråga om våldsutsatthet som en del av anamnesen*. Rapport 2010:4. Uppsala: Nationellt Centrum för Kvinnofrid.
- Nationellt Centrum för Kvinnofrid, NCK (2014). *Våld och hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*. Rapport 2014:1. Uppsala: Nationellt Centrum för Kvinnofrid.
- Nationellt Centrum för Kvinnofrid, NCK (2017). *Uppsalamodellen. Att möta våldsutsatta kvinnor inom hälso- och sjukvården*. Rapport 2017:1. Uppsala: Nationellt Centrum för Kvinnofrid.
- Nilsson, G. (2009). *Könsmakt eller häxjakt? Antagonistiska föreställningar om mäns våld mot kvinnor*. Lund: Lunds universitet.
- NJA 1980 s. 725. *Fråga om utvisning på grund av brott. Tillika spørsmål om beviskrav och bevisvärdering i brottmål*.
- NJA 1991 s. 83. *Frågor om beviskrav och bevisvärdering i mål om våldtäkt och misshandel*.
- NJA 1992 s. 446. *Frågor om beviskrav och bevisvärdering i mål om sexualbrott samt om anlitande av psykologisk expertis som hjälpmedel vid bedömningen av trovärdigheten hos målsägande- och vittnesutsagor. Dessutom frågor om gränsdragningen mellan våldtäkt och grov våldtäkt samt om skadestånd till den som har utsatts för omfattande sexuella övergrepp*.

NJA 1993 s. 68. *Fråga om beviskrav och bevisvärdering i mål om sexualbrott mot underårig (14 år), som på grund av psykiska besvär inte har hörts i målet. Bevisningen har i huvudsak utgjorts av målsägandens videospelade berättelse vid polisförhör. Frågor dessutom om utvisning och skadestånd i anledning av brotten.*

NJA 2004 s. 97. *Närståendebegreppets tillämpning vid fråga om grov fridskränkning av man mot kvinna i ett parförhållande.*

NJA 2005 s. 712. *Fråga om ansvar för grov kvinnofridskränkning, våldtäkt, grov fridskränkning och misshandel. Därvid bl.a. fråga om den kränkta kvinnans make gjort sig skyldig till ofredande genom att låta makarnas barn bevittna våld och hot mot mamman.*

NJA 2009 s. 447 I och II. *Bevisvärdering i våldtäktsmål.*

Nordborg, G. (2014). *Mäns våld mot kvinnor. I: Heimer, G., Björck, A. och Kunosson, C. (red.) Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar.* Tredje upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Nybergh, L. m.fl. (2013). Self-reported exposure to intimate partner violence among women and men in Swedish results from a population-based survey. *BMC Public Health* 13:845.

Nylén, L. (2014). *Rättsväsendet – polisens, åklagarens och domstolens roller. I: Heimer, G. m.fl. (red.) Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar.* Tredje upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Ornstein, P. (2017). *The price of violence: Consequences of violent crime in Sweden.* Working paper 2017:22. Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering.

Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten (2019). *Våldsbrott i nära relationer och sexualbrott mot vuxna – En gemensam granskning av polisens och åklagarens handläggning.* Granskningsrapport 2019/ Tillsynsrapport 2019:1. Polismyndigheten, NOA Utvecklingscentrum Väst och Åklagarmyndigheten, Utvecklingscenter Göteborg.

Proposition 1990/91:113. *Om en ny jämställdhetslag m.m.*

Proposition 1993/94:147. *Jämställdhetspolitiken: Delad makt, delat ansvar.*

Proposition 1997/98:55. *Kvinnofrid.*

Proposition 1998/99:145. *Ändring av fridskränkningsbrotten.*

Proposition 2002/03:70. *Ytterligare åtgärder för att motverka våld i nära relationer.*

Proposition 2008/09:1. *Budgetproposition för 2009.*

Proposition 2010/11:45. *Förbättrat skydd mot stalkning.*

Proposition 2012/13:108. *Förstärkt straffrättsligt skydd vid grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning.*

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, Roks (2010). *Grov kvinnofridskränkning – vad vet vi efter tio år?* Rapport 1 2010. Stockholm: Roks.

Rikspolisstyrelsen (2009). *Brott i nära relationer, 2009 Handbok.* Stockholm: Rikspolisstyrelsen.

Rikspolisstyrelsen (2010). *Polismyndigheternas handläggning av ärenden som rör mäns våld mot kvinnor.* Inspektionsrapport 2010:9. Stockholm: Rikspolisstyrelsen, Enheten för inspektionsverksamhet.

Rikspolisstyrelsen (2014). *Informationskampanj Brott i nära relationer. Slutredovisning av regeringsuppdrag.* Ju2011/6520/PO, Ju2013/5789/PO.

Robinson, A., Myhill, A. och Wire, J. (2018). Practitioner (mis) understandings of coercive control in England and Wales. *Criminology & Criminal Justice*. Volym 18, nr 1, s. 29–49.

Scheffer Lindgren, M. (2009). “Från himlen rakt ner i helvetet”: från uppbrott till rättsprocess vid mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Karlstad: Karlstads universitet.

Skr. 2007/08:39. *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer.*

Skr. 2011/12:3. *Jämställdhetspolitikens inriktning 2011–2014.*

Skr. 2016/17:10. *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid.*

Socialstyrelsen (2006). *Kostnader för våld mot kvinnor. En samhällsekonomisk analys.* Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2018). *Frågor om våld. En kartläggning av hur socialtjänsten och hälso- och sjukvården frågar om våldsutsatthet och våldsutövande samt användning av bedömningsmetoder.* Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 1995:60. *Kvinnofrid.* Huvudbetänkande av Kvinnovaldscommissionen. Stockholm: Fritzes.

SOU 2002:71. *Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer.* Delbetänkande Personsäkerhetsutredningen.

SOU 2004:121. *Slag i luften. En utredning om myndigheter, mansvåld och makt.* Betänkande av Utredningen om kvinnofridsuppdragen. Stockholm: Fritzes.

SOU 2011:85. *Fridskränkningsbrotten och egenmäktighet med barn*. Betänkande av Fridskränkingsutredningen. Stockholm: Fritzes.

SOU 2014:6. *Män och jämställdhet*. Betänkande av Utredningen om män och jämställdhet. Stockholm: Fritzes.

SOU 2014:49. *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga. Förslag för ett effektivare arbete*. Betänkande av Nationella samordnaren mot våld i nära relationer. Stockholm: Fritzes.

SOU 2014:71. *Ett jämställt samhälle fritt från våld. Utvärdering av regeringens satsningar 2010–2014*. Delbetänkande av Utredningen som ska föreslå en nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor. Stockholm: Fritzes.

SOU 2015:55. *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*. Slutbetänkande av Utredningen som ska föreslå en nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor. Stockholm: Fritzes.

Stark, E. (2007). *Coercive control: How men entrap women in personal life*. New York: Oxford University Press.

Stark, E. och Hester, M. (2019). Coercive Control: Update and Review. *Violence Against Women*. Volym 25, nr 1, 81–104.

Statskontoret (2018a). *Ombildningen till en sammanhållen polismyndighet: Slutrapport*. 2018:18. Stockholm: Statskontoret.

Statskontoret (2018b). *Utvärdering av rättsintygsreformen*. 2018:4. Stockholm: Statskontoret.

Steen, A-L. (2003). *Mäns våld mot kvinnor - ett diskursivt slagfält*. Forskningsrapport nr 131. Göteborg: Göteborgs Universitet.

Svensson, B. (2006/07). Felaktigt dömda – några synpunkter med anledning av en rapport från JK:s rättssäkerhetsprojekt. *Juridisk Tidskrift*. Nr 2 2006/07, s. 375–383.

Sutorius, H. och Kaldal, A. (2003). *Bevisprövning vid sexualbrott*. Stockholm: Norstedts juridik.

Ulmestig, R. och Eriksson, M. (2017). Financial consequences of leaving violent men – women survivors of domestic violence and the social assistance system in Sweden. *European Journal of Social Work*. Volym 20, nr 4, s. 560–571.

Walklate, S., Fitz-Gibbon, K. och McCulloch, J. (2018). Is more law the answer? Seeking justice for victims of intimate partner violence through the reform of legal categories. *Criminology & Criminal Justice* Volym 18, nr 1, s. 115–131.

- Weinehall, K. (2011). *Mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Polisens hantering av en brottslig handling*. Umeå: Umeå universitet.
- Wendt Höjer, M. (2002). *Rädslans politik: våld och sexualitet i den svenska demokratin*. Malmö: Liber ekonomi.
- Wennberg, S. (2000). Grov kvinnofridskränkning – en problematisk brottskonstruktion. *Svensk Juristtidning* 2000, s. 792–804.
- Westerstrand, J. (2010). Kung slår dam – våldsforskningsmetodologi i ett våldsamt jämställt Sverige. *Sociologisk Forskning*. Volym 47, nr 3, s. 5–34.
- WHO (2002). *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization.
- Williamson, E. (2010). Living in the world of the domestic perpetrator: Negotiating the unreality of coercive control. *Violence Against Women*. Vol 16, nr 12, s. 1412-1423.
- Åkerström, M. (2001). Annie – en motberättelse. I: Åkerström, M. och Sahlin, I. (red.) *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur.
- Åklagarmyndigheten (2006). *Grov kvinnofridskränkning. Tillsynsrapport*. RättsPM 2006:8. Göteborg: Utvecklingscentrum Göteborg.
- Åklagarmyndigheten (2010). *Tvångsmedelsanvändning och beslutsfrister m.m. vid vålds- och sexualbrott i nära relation och mot barn*. Åklagarmyndigheten: Utvecklingscentrum Göteborg.
- Åklagarmyndigheten (2016). *Handläggning av fridskränkningssbrotten. Handbok*. Åklagarmyndigheten: Utvecklingscentrum Göteborg.
- Åklagarmyndigheten och Polismyndigheten (2017). *Utredning av brott mot barn, våld i nära relationer och sexualbrott mot vuxna. Checklistor för polis och åklagare för ett utvecklat bästa arbetssätt*. Åklagarmyndigheten: Utvecklingscentrum Göteborg. Polismyndigheten: Utvecklingscentrum Väst.
- Överlien, C. (2012). *Våld i hemmet: barns strategier*. Första upplagan. Malmö: Gleerup.

Bilageförteckning

Bilaga 1. Våld i nära relationer	163
Bilaga 2. Nationella trygghetsundersökningen	168
Bilaga 3. Tabeller anmälda brott per region	173
Bilaga 4. Om misshandel i nära relation.....	175

Bilaga 1:

Våld i nära relationer

Känslomässiga och praktiska bindningar, komplexa uppbrottsprocesser

En central aspekt för att förstå våld i nära relationer är att det finns en stark känslomässig och praktisk bindning mellan förövare och den som utsätts. Den känslomässiga bindningen avser de många förväntningar och normer som nära relationer generellt präglas av, som kärlek, omsorg, lojalitet, intimitet och bekräftelse, och där normerna skiljer sig åt mellan kvinnor och män (Illouz 2014; Nordborg 2014; Holmberg 1999). Den praktiska bindningen relaterar till sådana förhållanden som många par har gemensamt, som boende, ekonomi, barn, socialt nätverk och umgänge. Båda dessa aspekter skapar komplexa uppbrottsprocesser och såväl den känslomässiga som den praktiska bindningen ger förklaringar till varför våld i nära relationer oftare är upprepat och långvarigt än våld som förekommer i andra typer av relationer.

Den känslomässiga bindningen kan göra det svårt att identifiera eller benämna en våldshandling som just våld. Det kan vara lättare att förstå händelsen som ett tillfälligt vredesutbrott, alkoholrelaterat problem eller svartsjuka. Andra studier visar att de som utsätts för våld i nära relationer många gånger upplever sig delaktiga i det inträffade. Utsattheten kopplas samman med känslor av skuld och skam inför det inträffade och våldet kan upplevas som ett ”misslyckande” i relationen (Brännvall 2016; Eliasson 1997; Hydén 1995). Vidare uttrycker kvinnor som levt med en våldsam partner en skam över att de varit ”korkade” som låtit sig behandlas på ett så kränkande sätt och inte lämnade mannen vid första slaget (Enander 2010; Hydén 2005). I förlängningen blir våldet en ”familjehemlighet” (Agevall 2012) och kvinnor som utsätts kan dra sig för att berätta om detta för andra, dels för att det kan uppfattas som ett svek mot partnern,

dels på grund av skam och en rädsla att inte bli trodd. Samtidigt som våld i nära relationer ofta beskrivs som ett dolt problem så är det viktigt att lyfta fram att forskning visar att det är vanligt att personer i parets närmaste omgivning känner till åtminstone en del av det våld som förekommer (Hydén 2015).

Vad är det då som får kvinnor att bryta upp? En relativt stor del av forskningen om mäns våld mot kvinnor i nära relationer har studerat våldsutsatta kvinnors uppbrottsprocesser (Agevall 2012; Scheffer Lindgren 2009; Enander 2008; Holmberg och Enander 2004; Hydén 2001). Dessa studier visar att uppbrotten är en sammansatt process som innefattar många olika avvägningar och trösklar. Det framstår också som relativt vanligt att uppbrottsprocessen består av att relationen avslutas och tas upp igen vid flera tillfällen innan separationen blir permanent (Agevall 2012). Holmberg och Enander (2004) lyfter fram att uppbrottsprocessen består av såväl emotionella som kognitiva delar och att denna process kan vara svår och smärtsam att gå igenom. Utöver de emotionella och kognitiva processer som uppbrotten är sammankopplade med spelar ekonomiska och praktiska förutsättningar en stor roll. Ulmestig och Eriksson (2017) visar i en studie att uppbrott ofta för med sig negativa ekonomiska konsekvenser för kvinnorna. En annan aspekt som inverkar på möjligheten till uppbrott är vilka möjligheter som finns att skaffa ett nytt boende. I detta perspektiv spelar samhällsstrukturer in, och de kan både underlätta och försvåra individers möjligheter att lämna en våldsam relation. Vidare har samhällets insatser och stöd till kvinnor som utsätts för våld i nära relationer betydelse för vad kvinnorna går *till* (mer än vad de lämnar) och idag utgör våldsutsatta kvinnors erfarenheter av myndigheter och organisationer ett växande forskningsfält.¹²¹

Studier kring konsekvenser av att utsättas för våld i en nära relation

Flera omfångsstudier mäter konsekvenserna av att utsättas för våld i en nära relation. Brås kartläggning från 2014 visar att 12 procent av de kvinnor som uppgett sig vara utsatta för brott i en nära relation haft kontakt med sjukvården. Bland de som uppgett

¹²¹ Ett flertal studier har belyst kvinnors möten med polis och rättsväsendet (Brännvall 2016; Nylén 2014; Diesen och Diesen 2013; Agevall 2012; Grøvdal 2011; Scheffer Lindgren 2009; Lindgren 2004; Green 2002) och andra studier har undersökt polisens syn på att arbeta med våld i nära relationer (Weinehall 2011; Lundberg 2001; Eriksson 1995). Även socialtjänstens syn på och möten med våldsutsatta kvinnor är relativt väl utforskat (Ekström 2018; Mattson 2013; Ljungwald och Svensson 2007). De senaste åren har även hälso- och sjukvårdens (NCK 2017; Berglund och Witkowski 2014; NCK 2010; Socialstyrelsen 2018) liksom kvinnojourernas stöd och arbete med våldsutsatta kvinnor studerats (Helmersson 2017; Helmersson och Jönson 2015).

att de blivit utsatta för grov misshandel svarade 29 procent att de hade kontaktat sjukvård. Forskning visar även att utsatthet för allvarligt våld har negativa, långvariga konsekvenser i form av bristande hälsa och livskvalitet (Ornstein 2017; NCK 2014; Scheffer Lindgren 2009).¹²² Annan forskning visar att negativa konsekvenser av våld i nära relationer drabbar barn som lever i familjer där det förekommer våld (Överlien 2012; Jansson 2010; Eriksson m.fl. 2007). Konsekvenserna drabbar dem både under barndomen och i vuxen ålder. Den sammantagna bilden från tidigare omfattningsstudier visar att våld i nära relationer är ett allvarligt samhällsproblem med stora samhällskostnader (Socialstyrelsen 2006), både i form av mänskligt lidande och i ekonomiska termer.

Aspekter kopplade till polisanmälan

Den bild som nordiska studier kring utsatta kvinnors syn på polisanmälan ger (Brännvall 2016; Agevall 2012; Grøvdal 2011; Lindgren 2004; Green 2002), visar att våldsutsatta kvinnor sällan anmäler ”vid första slaget”. Beslutet att polisanmäla är i stället resultatet av en längre tids överväganden som handlar om att hitta andra sätt att få slut på våldet, från att hjälpa mannen att bli fri från sina problem, att stärka relationen eller att separera, och i vissa fall till och med ta sitt eget liv. Andra överväganden rör vad en polisanmälan och i förlängningen en fällande dom skulle kunna innebära för den egna ekonomin och boendesituationen samt vad det skulle innebära för barnen i det fall som det finns barn med i bilden. Ytterligare en anledning att inte vilja blanda in polisen är att de utsatta kvinnorna ser sig som delaktiga i våldet och anser att de borde ha agerat på ett annat sätt (Grøvdal 2011; Balvig och Kyvsgaard 2006). I viss utsträckning kan även den samhälleliga bilden av ”den misshandlade kvinnan” som passiv, maktlös och starkt dominerad försvåra kvinnors möjligheter att uppfatta att de har blivit utsatta och kan polisanmäla (jmf Kolfjord 2004; Andersson och Lundberg 2001; Åkerström 2001).

Brå har i en tidigare studie visat att de främsta motiven till att polisanmäla våld i nära relationer är egen säkerhet, att stoppa en negativ spiral och att gärningspersonen ska få vård (Brå 2016a). Intervjustudier med kvinnor som har polisanmält visar vidare att kvinnor i vissa situationer väljer att polisanmäla för att markera gentemot sin partner att hon inte tolererar mer våld och för att få yttre bekräftelse på att mannen har agerat orätt (Brännvall 2016; Agevall 2012). Av betydelse för om en kvinna polisanmäler en

¹²² Både Ornsteins studie och NCK:s studie inkluderar allvarligt våld oavsett relationen mellan utsatt och förövare.

längre tids utsatthet är även reaktionerna från släkt och vänner och huruvida de stöttar kvinnan i detta beslut (Hydén 2015; Ekström 2015). Forskning visar även att en enskild våldshändelse kan fungera som en utlösande faktor som får den utsatta kvinnan att uppfatta det som ohållbart att inte blanda in polisen. I dessa fall rör det sig ofta om grövre fysiskt våld och en rädsla för att deras partner kommer att döda dem. Sammantaget pekar dessa studier mot att polisanmälan är det alternativ som återstår när alla andra alternativ har tömts ut.

Forskning visar även att beslut att inte polisanmäla kan handla om att rättsprocessen upplevs som för krävande att gå igenom, där även rädsla för ifrågasättande och kränkande bemötande av polis och andra rättsliga aktörer kan spela in (Brännvall 2016; Grøvdal 2011; Green 2002; Lundgren m.fl. 2001). En negativ bild av rättsväsendets bemötande av våldsutsatta kvinnor kan således höja tröskeln för att söka denna hjälp. Eriksson (2014) visar att polis och andra myndigheter har olika förmåga att ge stöd och service till olika grupper av kvinnor. Generellt sett är polisens tillgänglighet för kvinnor med funktionsnedsättningar, kvinnor som inte har svenska som modersmål och kvinnor som har ett missbruk lägre än för kvinnor som inte tillhör dessa grupper (se även Grevio 2019). För grupper där polisens service och tillgänglighet särskilt brister kan denna aspekt väga ännu tyngre. Polisen har samtidigt arbetat med att tillgängliggöra sitt arbete mot våld i nära relationer i syfte att få fler att kontakta polis, bland annat genom tidigare nämnda informationskampanjer, varav de senare har haft ett speciellt fokus på att nå personer med annat modersmål än svenska och personer med funktionsvariationer (Rikspolisstyrelsen 2014).

Det finns givetvis flera sätt som våld i nära relationer kan komma till polisens kännedom än genom att den utsatta själv kontaktar polis. En hög uppmärksamhet kring dessa frågor i media och andra forum kan innebära att familj och vänner men också grannar och kollegor i högre utsträckning kontaktar polis om de känner oro för att någon i deras omgivning utsätts. Vidare är det möjligt att tänka sig att om andra myndigheter, som exempelvis hälso- och sjukvård samt socialtjänst, blir bättre på att uppmärksamma våldsutsatta kvinnor och ge information kan detta få en stärkande effekt som gör att fler orkar polisanmäla och medverka i en rättsprocess. I arbetet att stötta och stärka utsatta kvinnor är kvinnojourer och liknande verksamheter centrala. I en europisk studie framkom det att kvinnor i Sverige har en hög kännedom om hjälp- och stödorganisationer för kvinnor som utsatts för våld, 95 procent av de tillfrågade kvinnorna kände till en eller

flera organisationer (FRA 2014).¹²³ Samma studie visar att 47 procent av de tillfrågade svenska kvinnorna har en vän eller släkting som har blivit utsatta för våld i en nära relation och att 28 procent känner till en kollega som varit utsatt (FRA 2014). Dessa resultat kan peka på dels en hög medvetenhet om våld i nära relationer som samhällsproblem, dels en viss öppenhet för att våga dela med sig av sina erfarenheter till sin omgivning men även en hög förekomst av våld i nära relationer.

---

¹²³ Frågan som ställdes i enkäten var "Har du någonsin hört talas om följande organisationer eller stödverksamheter?" och därefter en fråga om tre olika organisationer i varje land. I Sverige tillfrågades kvinnorna om de kände till Kvinnofredslinjen, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks) samt Brottsofferjourerna (BOJ).

Bilaga 2. Nationella trygghetsundersökningen

Nationella trygghetsundersökningen (NTU) är en årligt återkommande frågeundersökning som baseras på ett nationellt slumpmässigt urval av personer i åldern 16–79 år, och har genomförts sedan år 2006 (med referensår 2005 för utsattheten). Det första året var urvalet 10 000 personer, varav 7 700 besvarade undersökningen. Därefter var urvalet 20 000 personer per år. Svarsfrekvensen var högre de första åren med omkring 16 000 som besvarade undersökningen, medan omkring 12 000 personer besvarat undersökningen de senare åren. Insamlingsmetoden för NTU reviderades för referensåret 2017, från i huvudsak telefonintervjuer till post- och webbenkäter, genom att urvalet kraftigt utökades och att en del frågeformuleringar ändrades. Uppföljningsfrågor om de brott man utsatts för ingår ännu inte i den nya metoden, varför det i denna rapport inte har gått att använda NTU-data för senare år än 2016. Det är därmed data från den insamlingsmetod som använts under insamlingsåren 2006–2017 som använts i rapporten. Påpekas bör att urvalsstorleken och datainsamlingsperioden för referensåret 2005 alltså skiljer sig från de senare åren som här studerats, vilket innebär att skattningarna för det året är behäftade med en större osäkerhet jämfört med åren därefter.

NTU representerar den vuxna befolkningen i stort, däremot inte de mest marginaliserade grupperna i befolkningen som exempelvis hemlösa, missbrukare eller personer med omfattande kriminalitet, eftersom dessa grupper generellt sett är underrepresenterade i frågeundersökningar av detta slag.¹²⁴ I analyserna av materialet från NTU används ett viktning förfarande som tar hänsyn till att vissa grupper är över- respektive underrepresenterade i urvalet, kompenserar för de justeringar som gjorts i urvalet och används

¹²⁴ För mer information om genomförandet av NTU, datainsamling, bortfall, jämförbarhet och analys, se Brå 2017b och Brå 2017c.

för att resultaten ska bli så representativa som möjligt för befolkningen i åldern 16–79 år (se Brå 2017c, s. 17–18).¹²⁵

NTU redovisar självdeklarerad utsatthet för brott, och därmed påverkas resultaten bland annat av människors vilja och möjlighet att lämna riktiga svar på de frågor som ställs. Det kan vara svårt att minnas exakt när och hur en händelse ägt rum, vilket kan leda både till under- och överrapportering och till att svaren inte helt överensstämmer med det verkliga skeendet. Ibland väljer människor att uppge socialt önskvärda svar, till exempel att de polisanmält brottsförloppet trots att de inte gjort det. De kan också ha tolkat händelser som brott trots att de inte är det enligt lagstiftningen och uppge dessa som brottsförlopp i NTU, eller tvärtom bortse från att rapportera händelser som de inte uppfattar som brott trots att de definieras så i lagstiftningen. Vissa händelser kan också vara svåra att berätta om i en intervju eller enkät. Dessa och andra mätfel påverkar i vilken mån resultaten från NTU speglar verkligheten, vilket diskuteras närmare i Brås rapporter (2017b och 2017c).

Enligt den metod som användes för NTU under de studerade åren, ställdes inledningsvis ett antal screeningfrågor, som tar reda på om den som tillfrågas varit utsatt för någon av nio olika typer av brott under föregående kalenderår. De personer som då uppgav att de utsatts för någon av dessa, fick därefter följdfrågor om omständigheter kring brottsförloppet. Sådana följdfrågor ställdes för maximalt tre av de brottsförlopp som personerna uppgett att de utsatts för under året. Om en person blivit utsatt för fler än tre brott, avgjordes vilka brott som skulle ingå i uppföljningsfrågorna av en fastställd prioriteringslista, där ovanliga och mer allvarliga brottstyper prioriterades.

Utsatthet för våld i nära relationer underskattas i NTU

Utsattheten för våld i nära relationer som kan mätas genom NTU utgör emellertid sannolikt en underskattning av den verkliga utsattheten för sådana brott i befolkningen. Det finns flera bidragande orsaker till underskattningen.

För det första kommer de grupper i befolkningen som är mest utsatta för brott inte med i urvalet till NTU, det vill säga de mer marginaliserade grupper som undersökningen inte når. Tidigare forskning visar på en högre grad av brottsutsatthet i dessa grupper än i befolkningen i övrigt, och även en högre grad av upprepade utsatthet (se t.ex. Litzén 2004; Brå 2017b).

¹²⁵ Vissa grupper, såsom äldre, yngre och små län, är överrepresenterade i urvalet, för att dessa grupper inte ska bli för små för att möjliggöra analyser.

För det andra fångar NTU inte i tillräcklig grad upp sådan brottslighet som ofta är upprepad till sin karaktär, som just våld i nära relationer. Det är svårt att få urvalspersoner som har utsatts för hot och våld av en partner att över huvud taget delta i frågeundersökningar av detta slag, särskilt om de lever i en destruktiv relation vid undersökningstillfället. För de personer som ändå deltar i undersökningen kan det vara svårt att berätta om dessa upplevelser, eftersom det är ett mycket känsligt frågeområde. Det händer att personer inte definierar sina erfarenheter som utsatthet för våld eller som kränkande till följd av normaliseringsprocesser kring utsattheten. Det kan också vara svårt att berätta om sina upplevelser på grund av känslor av skam och skuld. Det är också svårt för respondenter att uppskatta hur många gånger de utsatts för olika typer av händelser och att bedöma vad som ska räknas med. Särskilt svårt blir det om personen utsätts många gånger, kanske dagligen under kortare eller längre perioder (se vidare Brå 2014a Bilaga 3).

Under de år som här studeras, var NTU som nämnts konstruerad så att uppföljningsfrågor, däribland om brottet var partnerrelaterat, ställdes om maximalt tre brott av dem man utsatts för. Om en person blivit utsatt för fler än tre brott, avgjorde en fastställd prioriteringslista vilka brottshändelser som man ställde uppföljningsfrågor om. Ovanliga och mer allvarliga brottstyper prioriterades. Det innebär att för de personer som varit utsatta för många brott under ett år, är det många brottshändelser som vi inte har någon ytterligare information om (exempelvis om händelsen var partnerrelaterad eller inte eller om händelsen polisanmälts). Man får därför göra ett antagande om att de händelser som vi har uppgifter om utifrån uppföljningsfrågorna, är representativa för alla brottshändelser av samma typ, men där man inte ställt uppföljningsfrågor. Om en person har utsatts för många brott, blir osäkerheten större kring hur väl de brott som man har information om utifrån uppföljningsfrågorna liknar de andra händelser av samma typ som personen utsatts för. Våld i nära relationer är ofta upprepat till sin karaktär, och de omständigheter som uppföljningsformulären fångar kring dessa brottshändelser blir därmed inte lika säkra som vid andra typer av händelser.

Definition för att likna grov kvinnofridskränkning

I NTU mäts utsattheten för en rad enskilda brott som riktar sig mot den enskilda personen. Det finns dock inte frågor om utsatthet för fridskränkingsbrott mer direkt. För att välja ut de personer som i NTU uppgett att de utsatts för brottslighet som

skulle kunna utgöra grov kvinnofridskränkning, har därför ett antal villkor satts upp.

De brott som valts ut är utsatthet för misshandel, hot, sexualbrott och trakasseri.¹²⁶ Eftersom det utvecklats en praxis kring att det är minst tre brottsändelser som krävs för att en serie brottsändelser ska kunna rubriceras som fridskränkingsbrott, har villkoret satts att personen under undersökningsåret ska ha utsatts för minst tre brottsändelser av misshandel, hot, sexualbrott eller trakasseri. Trakasseri räknas som en brottsändelse (se nedan).

I NTU ställdes de aktuella åren frågan om hur många gånger man utsatts för ett visst brott till alla som uppger att de utsatts för brottet. Som undersökningen var konstruerad, går det inte att veta hur många av alla de händelser som personen uppgett att de utsatts för som var i en nära relation eller att gärningspersonen var närstående till den utsatta. Frågan om gärningspersonen var en partner, före detta partner eller närstående, ställdes nämligen i uppföljningsformuläret, där de som utsatts för brott alltså fick besvara denna fråga för maximalt tre av de brottsändelser de utsatts för. De som utsatts för minst tre brottsändelser fick alltså svara på tre uppföljningsformulär. Den totala upprepade utsattheten som en person uppgett skulle därmed kunna bestå i några händelser där gärningspersonen var en partner eller före detta partner, och några händelser där det var en annan gärningsperson. För att här välja ut upprepat partnerutsatta, har ett villkor satts att respondenten ska ha uppgett att minst två av de brott man besvarat uppföljningsfrågor om var partner- eller närståenderelaterade.¹²⁷ Att bara två av de tre händelserna man lämnat uppgifter om ska ha varit partnerrelaterade, är för att lämna öppet för att dessa kvinnor, precis som andra, även kan ha utsatts för brott av andra personer än sin partner/tidigare partner under referensåret, men ändå bli inkluderade i gruppen upprepat partnerutsatta. Detta innebär ett antagande om att minst 2/3 av den sammantagna utsattheten (utöver de tre händelser man fått lämna uppgift om) är partnerrelaterad.

¹²⁶ Övriga brott mot enskild person som NTU mäter (de aktuella åren) är bedrägeri och personrån, vilket faller utanför sådana brott som skulle kunna rubriceras som grov kvinnofridskränkning.

¹²⁷ Det går alltså inte att veta vem som var gärningsperson i alla de brottsändelser som upprepat utsatta uppger att de utsatts för. Utifrån den satta definitionen att personen vet man att personen har utsatts för minst två partnerrelaterade brott, men inte i vilken mån detta gäller för övriga brottsändelser de utsatts för. Det är också omkring 16 procent av alla respondenter i NTU som endast besvarat undersökningen genom post- eller webbenkät och därför inte besvarat uppföljningsfrågorna som endast ställts per telefon. Bland dessa är det inte möjligt att veta hur många som var utsatta av en partner. Detta bidrar också sannolikt till underskattningen av våld i nära relationer i NTU.

Sammanfattningsvis har följande villkor satts för att fånga in respondenter vars utsatthet skulle kunna falla in under grov kvinnofridskränkning, här ”upprepat partnerutsatta”:

- Den utsatta personen ska vara en kvinna och gärningspersonen en man.
- Kvinnan ska ha utsatts för tre eller fler brottshändelser med misshandel, hot, sexualbrott eller trakasseri under ett år. Utsatthet för trakasseri räknas som en brottshändelse.¹²⁸
- Kvinnan ska ha besvarat tre uppföljningsformulär rörande en eller flera av dessa fyra brottskategorier, och i minst två av dem uppgett att gärningspersonen var en partner eller före detta partner.

Svarsalternativen *vet ej* och *vill ej svara* har i analysen räknats som internt bortfall, och andelar beräknas därför inom de övriga svarsalternativen på respektive fråga (vilket är fallet även i redovisningen av resultaten i NTU-rapporten (se t.ex. Brå 2017b).

---

¹²⁸ Utsatthet för trakasseri räknas som en brottshändelse, trots att trakasserier i NTU per definition utgörs av en serie av händelser. Varje enskild händelse kan vara mycket lindrig och behöver inte innebära ett brott i sig, men kan sammantaget bli en mycket allvarlig serie av händelser. Att räkna varje enskild händelse skulle vara att överskatta utsattheten för brottshändelser, eftersom detta är den brottstyp i NTU som i högst utsträckning inbegriper händelser som inte skulle betraktas som brott i juridisk mening. Att inte ta med utsatthet för trakasserier alls skulle dock vara att i för hög grad underskatta utsattheten för upprepade brottshändelser, och valet har därför gjorts att räkna det som en händelse. Var och en av händelserna som ingår behöver inte vara kriminaliserad eller klassificeras som ett brott juridiskt sett, däremot kan serien av händelser vara brottslig och då hamna exempelvis under brottsrubriceringar som ofredande, olaga förföljelse, grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning eller hemfridsbrott.

Bilaga 3. Tabeller anmälda brott per region

Tabell A. Andelsmässig ökning respektive minskning av antalet anmälda brott avseende grov kvinnofridskränkning jämfört med föregående år. Per polisregion samt totalt för riket 2000–2017. Grå färg markerar en minskning i relation till föregående år.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Region Stockholm	+17 %	+25 %	-3 %	+38 %	+17 %	-4 %	+11 %	+23 %	+10 %	-2 %	-12 %	+2 %	-2 %	-11 %	-9 %	0 %	-4 %	+4 %
Region Väst	+33 %	+20 %	+4 %	-6 %	-3 %	+10 %	+4 %	+9 %	+12 %	-13 %	-6 %	0 %	+2 %	-22 %	-1 %	+3 %	+6 %	0 %
Region Syd	+18 %	+20 %	+5 %	+2 %	+11 %	+2 %	+33 %	+1 %	+21 %	+1 %	+1 %	+8 %	-1 %	-13 %	+4 %	-27 %	+14 %	-12 %
Region Mitt	+3 %	+101 %	+18 %	+26 %	+13 %	+15 %	-11 %	-19 %	+24 %	-2 %	-6 %	-7 %	+1 %	-13 %	-12 %	-15 %	+7 %	+12 %
Region Öst	+51 %	+43 %	-14 %	+33 %	-13 %	+22 %	+23 %	-4 %	-15 %	+7 %	-6 %	-8 %	-2 %	-16 %	-19 %	-7 %	+2 %	-16 %
Region Bergslagen	+9 %	+44 %	+6 %	+49 %	+49 %	-15 %	+14 %	-8 %	+6 %	+10 %	-9 %	-8 %	-1 %	+5 %	-12 %	-6 %	-16 %	+20 %
Region Nord	+68 %	+45 %	+51 %	+12 %	+23 %	+12 %	+22 %	-1 %	-13 %	-8 %	+21 %	-14 %	+10 %	-18 %	-4 %	-14 %	+14 %	-15 %
Riket	+24 %	+32 %	+4 %	+18 %	+11 %	+4 %	+11 %	+5 %	+9 %	-3 %	-6 %	-1 %	0 %	-13 %	-7 %	-8 %	+2 %	0 %

Källa: Kriminalstatistiken.

Tabell B. Antal polisanmälningar avseende grov kvinnofridskränkning per 100 000 invånare. Per polisregion samt totalt för riket 1999–2017.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Genomsnitt 1999–2017
Region Stockholm	16	18	23	22	30	35	33	37	44	48	46	40	40	38	33	30	29	28	28	33
Region Väst	15	19	23	24	22	22	24	25	27	30	26	24	24	24	19	18	18	19	19	22
Region Syd	8	9	11	11	11	13	13	17	17	20	20	20	22	22	19	19	14	16	13	16
Region Mitt	10	10	20	23	29	33	38	34	27	34	33	30	28	28	24	21	18	19	21	25
Region Öst	8	12	16	14	19	16	20	24	23	19	21	19	18	17	14	12	11	11	9	16
Region Bergslagen	6	7	10	11	16	24	21	24	22	23	25	23	21	21	22	19	18	15	17	18
Region Nord	3	5	8	12	13	16	18	22	22	19	18	21	18	20	17	16	14	15	13	15
Genomsnitt för riket	10	13	17	18	21	23	24	26	27	30	28	27	26	26	22	20	19	19	19	22

Källa: Kriminalstatistiken.

Bilaga 4. Om misshandel i nära relation

Misshandel i nära relation började särredovisas under en egen brottskod år 2009. Dessförinnan redovisades sådana brott inom brottskoden för misshandel, annan än grov, mot kvinna 15 år eller äldre, bekant med offret, inomhus t.o.m. år 2007 och som detsamma men mot kvinna 18 år eller äldre år 2008. 2009 delades denna brottskod upp i två, nämligen om brottet skett i nära relation (gärningspersonen och den utsatta är eller har varit gifta, sambos eller har gemensamma barn), respektive ej i nära relation (har en annan slags relation eller bekantskap).

Fram t.o.m. 2015 har det dock skett en överregistrering på brottskoden för nära relation, och i stället en motsvarande underregistrering för brottskoden för annan slags relation eller bekantskap. Detta problem identifierades redan i den kvalitetsstudie som Brå genomförde av brottskoder 2012 (Brå 2012, s. 20–23), och beror sannolikt på att andra relationer som också i allmänhet kan uppfattas som nära relationer (till exempel syskon, barn–vuxen, sårrelationer, vänskapsrelationer) hos polisen kodats som brott i nära relation, då de egentligen borde kodats under annan slags relation eller bekantskap. Detta problem har sannolikt till största del åtgärdats fr.o.m. 2016, då man ändrade lydelsen i polisens ärendehanteringssystem RAR (Rationell anmälningsrutin).

Åren 2016 och 2017 utgjorde brott i nära relation 58 respektive 57 procent av alla anmälningar om misshandel, ej grov, mot kvinna 18 år eller äldre, bekant med offret, inomhus. De tidigare åren med överregistrering utgjorde de mellan 74 och 78 procent. I kvalitetsstudien från 2012 skattades att 61 procent av anmälningarna om misshandel, ej grov, mot kvinna 18 år eller äldre, bekant med offret, inomhus borde ha avsett brott i nära relation och övriga borde ha kodats på annan slags relation eller bekantskap.

För att få en mer rättvisande uppskattning av det antal anmälda brott med misshandel, ej grov, mot kvinna 18 år eller äldre, bekant med offret, inomhus som skett i nära relation, har i denna studie antalet sådana anmälda brott åren 2009–2015 räknats ner så att de utgör 58 procent av alla anmälda brott med misshandel, ej grov, mot kvinna 18 år eller äldre, bekant med offret, inomhus. Detta är alltså en skattning utifrån hur fördelningen sett ut de två senaste åren, och ligger något lägre än den skattning som gjordes 2012. Antalet anmälda brott mot kvinnor i nära relation som redovisas här måste alltså tolkas mot denna bakgrund/beräkningssätt.

Brott i nära relationer är ett allvarligt samhällsproblem som orsakar stort lidande hos dem som drabbas. Grov kvinnofridskränkning infördes 1998 för att stärka det straffrättsliga skyddet för kvinnor som utsätts för upprepade övergrepp av en nuvarande eller tidigare partner. Under de första åren efter brottets tillkomst ökade antalet anmälda brott, antalet personupplärade brott och antalet lagföringar rörande grov kvinnofridskränkning. De senaste tio åren har utvecklingen vänt och samtliga led i rättskedjan präglas av en minskning.

Brå har haft i uppdrag av regeringen att studera utvecklingen för grov kvinnofridskränkning och analysera orsakerna till minskningen av anmälda, personupplärade och lagförda brott. Resultaten visar att det är flera, samverkande faktorer rörande tillämpningen inom rättsväsendet som ligger bakom minskningen och att det har skett en överflyttning till andra brott, framför allt misshandel.

Rapporten vänder sig främst till beslutsfattare, rättsväsendets olika myndigheter men även andra med intresse för utvecklingen av grov kvinnofridskränkning.

Brottsförebyggande rådet/National Council for Crime Prevention

BOX 1386/TEGNERGATAN 23, SE-111 93 STOCKHOLM, SWEDEN

TELEFON +46 (0)8 527 58 400 • E-POST INFO@BRA.SE • WWW.BRA.SE